

ORSZÁGOS GYERMEKVÉDŐ-LIGA KÖNYVTÁRA
V-iK SZÁM

A GYERMEKMUNKA MAGYARORSZÁGON

ÍRTA

DR. CHYZER BÉLA

Ára 3 korona

BUDAPEST 1909
AZ ORSZÁGOS GYERMEKVÉDŐ-LIGA KIADÁSA

A gyermekmunka Magyarországon.

BEVEZETÉS.

Midőn a felhívást kaptam, hogy vállaljam el a Magyarországon feltalálható gyermekmunka leírását, tisztában voltam a kérdés rendkívüli nehézségével

Lehet-e Magyarországon gyermekmunkáról beszélni?, hol a lakosság túlnyomó része mezőgazdasággal foglalkozik, a gyár-
ipar kevés, alig számottevő s a házi ipar is kezdetleges, csupán időszakokhoz kötött s talán csakis a kisiparban kereshetjük a gyermekmunkát, illetve annak oly alakjait, hol a munka túllépi a gyermektől megvárható erőkifejtést.

Hogy mégis vállalkoztam e feladatra, azért tettem, mivel tudtam, hogy meddő munkát nem végeznek, ha tisztázom a kérdést; észlelhetők-e nálunk egyáltalán a gyermekmunka káros következményei, mily foglalkozásokhoz vannak azok kötve, s megközelítőleg azt is megállapíthatom, mily mértékben vannak foglalkoztatva ezek által a gyermekkezek?

Azon körülmény, hogy a gyermekmunkát hazánkban ezideig nem vizsgálták, vállalkozásomat nagyban nehezítette s éppen az ilyen adatgyűjtések fogyatékosága eleve lehetetlenné tette, hogy a kérdést teljes egészében és mivoltában feldolgozhassam.

Meg kellett tehát barátkoznom azon gondolattal, hogy dolgozatom a teljesség és hűség megkívántató kellékével nem fog rendelkezni s hogy tárgyam feldolgozásánál lesznek hiányok, melyeket a legjobb igyekezet sem képes pótolni.

Bizonyos megnyugvással vettem a kezdet ezen nehézségeit látva, hogy a külföldön is ezen fontos szociális kérdés felderítését és tisztázását nem egyes emberek véges munkabírása, hanem a társadalom nagy rétegeinek részvéte, érdeklődése és segédkezése volt képes megoldani.

A gyermekmunkára, illetve a gyermekek túlmunkáltatásából eredő károokra akkor kezdtek figyelni, midőn a mindinkább fej-

lódó gyári ipar a gyermekek nagy tömegét munkássorba állította, s midőn a gyári ipar gyengébb és fejletlenebb testvéreire a kis iparra és házi iparra hatását gazdasági szempontból éreztetni kezdte. Azon gazdasági verseny, mely ily módon az erős és gyengék között kifejlődött, szükségszerűleg magával hozta, hogy a munkába oly korosztályok hivatnak be, melyeknél az ipari munkához való fejlettség még nem volt jelen.

Így haladtak lefelé versenyzésük közben a hadakozó felek s így kerültek mindinkább fiatalabb gyermekek a nehéz ipari munkára, míg végül a kereslet a legzsengőbb gyermekkor határán állott meg, mely korhatár helyenként váltakozott ugyan, azonban egyes helyeken így Anglia bányavidékein s a rajnai ipartelegeken 4 éves korig szállott alá.

A gyermekeknek ily hallatlanul való kihasználását természet-szerűleg az otthoni munka is követte s ebben is a gyermek munkaképességének és alkalmatosságának határa azon kor lett, melyben a gyermek járnai s kezeivel némileg dolgozni képes volt.

Azon gazdasági haszon, mely a gyermekek munkája következtében egyeseknek osztályrészül jutott, jó sokáig a gyermekmunkának egy fontos és nélkülözhetetlen gazdasági tényező jellegét adta és sikerült részben sokakkal elhitetni, hogy a gyermekmunkának olcsósága és igénytelensége az ipari fellendülés egyik legfőbb kelléke.

Nagy idő kellett ahhoz, míg végül az arra hivatott tényezők felismerték azokat a rendkívüli károkat, melyeket a gyermekek korai munkáltatása és túldolgoztatása okoznak.

Ezen szomorú, helyenkint elretentő tapasztalatokat ott észlelték legelőbb, ahol a gyermekmunka kizsarolása legjobban virágzott: értjük a nagy ipari államokat: Angliát és Németországot. Az üdvös ellenhatás ez országokban alkalmas gyermekvédelmi törvények megalkotásában nyilvánult, melyek egyrésztől lehetlenné tették, hogy a gyáriparban a gyermekek munkáját leketlenül kizsarolják, másrészt alkalmasak voltak arra, hogy a nehezebben ellenőrizhető ipari foglalkozásokban is a gyermekmunka korlátlan kihasználását meggátolják.

Az iparban foglalkozó gyermekmunkások törvény által biztosított védelme azon üdvös következményekkel járt, hogy reá terelte a figyelmet a gyermekmunkára általában s megállapította ily módon, hogy nemcsak ezekben a foglalkozásokban, hanem egyebütt is védelemre szorul a dolgozó gyermek, így a gyermekek munkájának a legkülönbözőbb alakjainál: az otthoni,

mezőgazdasági, küldöncz, házaló s a legkülönbözőbb kereskedelmi foglalkozásokban egyaránt védelmet igényel a zsenge gyermekkor. Helyes és sikeres gyermekvédelemről tehát csak ott lehet szó, ahol a gyermekmunka és ennek egészségtelen fattyúhajtásait minden téren felkutatjuk és kiirtjuk.

Ily látószögből tekintve a gyermekmunka káros hatását, nem lehetett az iránt kétségem, hogy iparilag szegény országunkban is megfogjuk találni azon foglalkozási ágakat, munkatereket, hol a gyermekek meg nem felelő s szervezetükre káros munkával vannak elfoglalva.

Lehetőleg hű képet óhajtván e tárgyban szerezni, saját tapasztalataimon kívül főképen és elsősorban azok segítségére volt szükségem, akik a gyermekekkel legtöbbet és leghatóbban foglalkoznak; értem a tanárokat és tanítókat. Mindenütt, hol a gyermekmunka szabályozásának kérdése felmerült, az adatok gyűjtésében, a káros következmények megfigyelésében a tanári és tanítói kar bizonyult a legodaadóbb és legalkalmasabb munkatársnak s ezen nemes hivatást követők önfeláldozó és fáradtságos munkájának köszöni, hogy csak egy példát említsek, a nagy német birodalom, hogy belátta a gyermekmunka szabályozásának szükségét s meghozta követésre méltó törvényét, az 1903-iki, a gyermekmunkát szabályozó törvényt.

Adatgyűjtéseimnél a fősúlyt erre helyeztem s épen ezért az elemi-, ipar-, tanonc- és polgári iskolák tanárait és tanítóit kértem fel elsősorban. Az általuk gyűjtött adatok gazdagsága és érdekessége arról tett tanúságot, hogy a magyar tanár- és tanítókar a kérdés fontosságát felfogta s mindent elkövet, hogy az oktatásügyet oly közlelről érdeklő gyermekmunka kérdésének megoldásához maga részéről is hozzá járuljon.

A gyermekmunka sokoldalúsága kívánatosá tette másrészt, hogy mindazok, akik a gyermekek különböző munkáltatásával ismerősök; így iparosok, gyárosok, kereskedők, gazdák és végül azok, akik a gyermekek testi és jellembeli betegségeivel ismerősök, értem az orvosokat és a javítóintézetek vezetőit tapasztalataikat elmondják. Alapul és irányítóul az alább közölt kérdő-ív szolgált, mely ha nem is volt képes előreláthatólag a kérdést kimeríteni, de alkalmasnak ígérkezett arra, hogy a legszembeötlőbb visszáságokat felkutatassa s felhívja a figyelmet a kérdésre, ily módon megkönnyítve egy később fogantatosítandó részletes statisztikai alapon nyugvó adatgyűjtésnek és ezt követő állami beavatkozásnak.

Kérdő-ív.

A m. kir. belügyministerium gyermekvédelmi osztályától s ezzel egyidejűleg a gyermekvédő ligától azon megtisztelő felhívást kaptam, hogy azon a magyarországi gyermekvédelmet tárgyaló emlékiratban, mely az ez év augusztus havában tartandó nemzetközi orvosi kongresszuson a magyarországi tagok között szét fog osztatni, vállalnám el a gyermekmunkáról szóló fejezet megírását.

A rendelkezésre álló idő rövidege és e kérdéssel kapcsolatos nehézségek dacára készséggel elvállaltam a megbízatást, miután meg voltam arról győződve, hogy egy, a magyar gyermekvédelmet tárgyaló munkában nem szabad hiányozni a gyermekmunka fontos kérdésének.

Rövid idő alatt Magyarország a gyermekvédelem terén nagyon sokat tett, pótolta múlt idők mulasztásait s ha mégis maradtak fenn e téren hiányok és kívánni valók, úgy azt nem a jó szándék hiányának, hanem azon rendkívüli nehézségeknek kell be tudni, melyek a gyermekvédelem egyik legfontosabb fejezetével, a gyermekek munkájával kapcsolatban fennállanak.

A külföldi szociális törvényalkotások melyek a gyermekmunkások ügyeivel foglalkoznak, azon szomorú tanúságoknak köszönhetik létüket, melyeket az életben lépten-nyomon lehet tapasztalni.

Ezen megfigyelések kiindulási pontját mindenütt az képezte, hogy a szegénysorsú emberek a gyermekben nem a fejlődésben levő és védelmet igénylő szervezetet látják, hanem a nehéz élet osztályosát a munkás segítő kezét, melylyel megoszthatják részben kevesbíthetik terhes munkájukat.

így történik, hogy a gyermek mielőtt felnőtt volna és munkára alkalmas lenne, már is dologra van kényszerítve s nagyon sok esetben olyanra, mely sem testi fejlettségének, sem a gyermek

lelki világának meg nem felel. Kétségtelen, hogy e téren a legtöbb visszaélés a gyári és kisipari üzemekben fordul elő, de az is tény, hogy hasonló nehéz sorban vannak a házi ipart űzők gyerkei, sok helyen pedig a mezőgazdaságban alkalmazott családok gyermekei is. Míg a gyári iparban az állami felügyelet a gyermekek munkáját törvényeink rendelkezéséhez képest; szabályozni volt képes s részben a kisiparban alkalmazott gyermekek munkája is legalább némi ellenőrzés alatt áll, addig a háziipari, kereskedői és családi foglalkozások körül a gyermekmunkát illetőleg számos visszaélésre akadunk. Feladatom tárgyává éppen azt tűztem ki, hogy kikutassam azon foglalkozási ágakat, – legyenek azok bármilyen munkával kapcsolatban – a melyekben a gyermekek munka tekintetében szülők vagy munkáltatóik által ki lesznek zsarolva.

Hazai irodalmunkban egyáltalában nem bírnak oly adatgyűjtésekkel, melyek a gyermekmunka ezen igazságtalan s előre nem látó kihasználásával foglalkoznának, pedig ismerjük azokat az iparokat (üveggyártás, tégl- és vályogvetés, pékipar, virágcsinálás, szövő-, fonó-, és hímző ipar, élelmicikkek készítése és árusítása, kihordok, házaló szolgálat, idényszerű mezei munka, melyekben ilyen gyermekrontó munka folyik.

Már magában azon tény, hogy az itt felsorolt vagy helyszüke miatt elhagyott foglalkozási ágakban a gyermek az őt meg nem illető munkakört tölti be, avagy erejének meg nem felelő munkát végez, kötelességünké teszi, hogy pontos adatokat gyűjtsünk ilyfajta visszaélésekről, hogy ezek után alkalom adassék, hogy a gyermekvédelem ezen kismunkásokra is kiterjeszthető legyen.

A túloldali kérdő ívnek az a rendeltetése, hogy ezen adatokat összegyűjtse s tiszta képet adhasson népünk szegénysorsú gyermekeinek nehéz helyzetéről. Köszönettel fogadom az idevágó legcsekélyebb adatot is, mely a mindennapi élettől megkövetelt s megszokott s természetszerűleg jogos gyermekmunkától való eltérést, túlmunkát vagy munkazsarolást ismertet.

Legyen szabad megjegyeznem, hogy a kérdő ív kitöltésénél száraz statisztikai számadatokra helyezem a súlyt, mint inkább az élethű leírásra, amely a gyermekmunkának hazai iparunk körében való szerepét megvilágosítja.

Külföldön szerzett tapasztalatokból tudjuk, hogy ily adatok gyűjtésénél hivatalos, avagy szülők bementése alapján gyűjtött adatok kevesebb hitellel bírnak mint azok, melyeket közvetlen az

élet megfigyelése és a gyermek bemondása, lelkészek és tanítók tapasztalatai alapján szerezhettük.

Hogy ily nehéz, pontos megfigyelést követő kérdésben mégis bátorkodom szívességét igénybe venni, csupán azért tehetem, mivel megvagyok róla győződve, hogy ezen összegyűjtött adatokkal Magyarország gyermekvédelmének tehetünk együttesen nagy szolgálatot.

1. Mely iparokban (gyári, kisipar, házi, otthoni munka stb.) alkalmaztatnak a környéken vagy helységben gyermekek munkára?

2. Olyan-e a munka, mely a gyermek korának, erejének megfelelő, s nem fordul-e elő, hogy a gyermekek egyfolytában vagy megszakítással 5-6 óránál tovább kénytelenek dolgozni?

3. Hány órát kénytelen dolgozni a munkával leginkább elfoglalt gyermek?

4. Hány éves korában kezdi meg a gyermek a munkát s a legfiatalabb gyermeket mily munkára fogják be?

5. Előfordul-e, hogy a gyermekeknek a munkát már hajnalban kell kezdeni és késő estig folytatni? Dolgoztatják-e a gyermekeket a környéken éjjelen át; igenlő esetben mivel tartják a gyermeket ébren? (pálinkával?)

6. Amennyiben nem szüleinél dolgozik, mit keres naponta a gyermek-munkás?

8. A túldolgoztatott gyermekeken észlelhetők-e a munkák káros hatásai. Satnya test, visszamaradt testnövés, esetleges betegségek (tuberculosis). Nagyobb-e a halálozás nehéz munkát teljesítő gyermekek között, mint más munkára nem alkalmazott gyermekekénél?

8. Mennyiben képesek megfelelni iskolai kötelezettségüknek a korai munkára fogott gyermekek?

9. Vasár- és ünnepnap kapnak-e pihenőt a gyermekek?

10. Vannak-e különleges, a fővárosi, helyi, vagy vidéki viszonyok által feltételezett gyermekmunkát érintő közleni valók.

A beérkezett válaszok az adatok valódi, kincshalmazát tartalmazták.

Nyilvánvaló lett, hogy a kérdés felköltötte az érdekeltek figyelmét, s az adatok pontossága, a leírások élénksége, a megfigyelések mélysége arról győztek meg, hogy ezen kérdés felvetése és tárgyalása időszerű volt s éppen ezért elodázhatlan szükséggé vált, s hogy ily irányú munkának sikere biztosítva van a jövőben is, mivel a munkatársak nagy száma áll munkára készen.

I.

A munka hatása a gyermek szervezetére.

A kifáradás.

A gyermek mint minden fejlődésben lévő élő szervezet a testében felhalmozott erő jelentékeny részét növekedésben és fejlődésben levő szervezetének felépítésére használja, ezért a munkára kevesebb erőt fordíthat, mint a felnőtt ember, ki erejét ily veszteségtől menten használhatja fel. A gyermekmunka ezért különös figyelmet érdemel, mivel a szervezetnek kétoldalú igénybevétele és lekötöttsége következtében a gyermekek munkakifejtése szűkebb határokra van szabva, melyet mindig szem előtt kell tartanunk, ha csak a fiatal szervezetet károsítani nem akarjuk.

Azon munkát, melyet a szervezet kifejt s melyet szemmel láthatunk, az izmok végezik. A munka nagysága, illetőleg nehézsége az izomrostok számától, vagyis az izom vastagságától függ. Minél számosabb rostból áll az izom, (például felnőttnél) annál több rost közt oszlik meg a súly, annál kevesebbet kell belőle egy rostnak emelni.

Egy ember munkaképességét – naponta 8 munkaórát véve - 1 mp. alatt 10-11 kg. méterre becsülik, az egész napi munkaerő tehát mintegy 3000 kg. méternek felel meg. (*Klug*). A 10-12 éves gyermekek izmainak fejlettségét, viszonyítva a felnőtt munkában edzett férfiak izomzatához, azon eredményre jutunk, hogy a fiatal gyermekek munkaereje a felnőtt ember munkaerejének és bírásának felét üti meg.

A szervezet által kifejtett munka két tényezőtől, az idegek által vezetett ingertől és az izmok összehúzódásától függ. A munka az izom életszükséglete. Működésben levő izom vérrel jobban van táplálva s ezért jobban fejlődik és erősödik, mint amely tétlenségre van kárhozthatva.

Minden izmot pihenő állapotában úgy tekinthetünk, mint amelyben bizonyos (az izomrostok számától feltételezett) erő van felhalmozva. Mindaddig, míg az izmoknak ily erőtartalékuk van, ezek a munkát könnyen végzik, ha azonban az erő fogyni kezd,

beáll a fáradtság, a munka egyre nehezebb, fáradtságosabb lesz, míg végül az erő teljes felhasználása után az izom többé munkát kifejtteni nem képes, az izom elérte fáradtságának végső fokát – kimerült.

Általánosan ismert tény, hogy a test által kifejtett erősebb munka után fokozódik az étvágy és a szomjúság. Sokáig ezen tünetekből látták bebizonyítva, hogy a szervezetnek a fokozott anyagcsere következtében több anyagra van szüksége s ezért a munkát olyannak tekintették, mely a szervezettől bizonyos anyagokat elvon, elhasznál. Élettani vizsgálatok s ezek között Mosso alapvető vizsgálataiból tudjuk, hogy a munkában levő izom nem csupán fogyasztja a szervezet felhalmozott anyagait, de ellenkezőleg működés közben új anyagokat termel és a munka nagysága szerint halmozza fel azokat az izmokban. Ezek a bomlási anyagok, melyeket sokan salaknak tekintenek, javarészt tejsavból, szénsavból és foszforsavas káliumból állanak és fejlődésüket nagyban elősegíti a fáradt izmoknak éleny hiánya.

Nagy feltűnést keltettek annak idején Mossonak vizsgálatai, aki bebizonyította, hogy az elfáradt állatok vére mérges anyagokat tartalmaz s hogy a fáradt izom nedve pihenő állat izmába oltva, abban a fáradtság tüneteit kelti.

Legszebb élettani kísérlete volt az olasz tudósnak, midőn bebizonyította, hogy ha egy elaltatott állat ereibe pihenő állat vérére fecskendezzük, az alvó állat szervezete a vércserét észre nem veszi; más lesz azonban a kép, ha az alvó állat ereibe oly állat véréből fecskendezünk, melyet előzőleg izommozgással kifárasztottunk; ebben az esetben az alvó állat szíve hevesen kezd dobogni, tüdeje zihál s a kép teljesen ugyanaz lesz, mely súlyos kimerültség után szemünk elé tárul. Az a fájdalmas érzés, mely terhes munka vagy testmozgás után izmainkba fellép, ezekben a mérges bomlási anyagokban találja magyarázatát.

Az az időszak, melyet pihenésnek nevezünk, arra szolgál, hogy mindazok a káros anyagok, melyek a testben felgyülemlettek, a szervezetből eltávolodjanak.

Míg a munkánál az izmok vannak igénybe véve, a bomlástermékek feldolgozásában most már részt kér a vese, szív, tüdő, máj és bőr, amennyiben ezek a bomlási termékek eltávolítását segítik elő.

Minden izomművelet idegmunkát kelt s ezért benső kapcsolat van az agyvelő, gerincvelő és az izmok között. Ezek egymásra hatásából következik, hogy nehéz munka egyaránt fárasztja az idegeket és az agyvelőt. A gyermekek gyenge szervezete hamarabb

fárad ki, mint a felnőtt emberé s érzékenyebb a kifáradás káros következményeivel szemben. A gyermekek kifáradása különösen az idegrendszer gyors kimerülésében észlelhető. A fáradt gyermek elcsüggedt, ételt nem kíván, bőven izzad, figyelmetlen, alvása nyugtalan, álma rossz. Ha a kifáradás gyakran ismétlődik, akkor a test nem fejlődik satnya marad.

Meddig bírja a gyermek a munkát?

A gyermekek egészségtanával és élettanával foglalkozók s ezek között különösen a pedagógusok régóta keresik a gyermekek munkabírásának határait, s ezzel kapcsolatban azon időt, melyre a gyermeknek pihenés céljából okvetlen szüksége van.

Az idevonatkozó vizsgálatok közül anyagának nagy halmaza, vizsgálatainak pontossága folytán, a svéd Axel Key kutatásait tartathatjuk olyanoknak, melyeket e téren irányadókul elfogadhatunk. Axel Key gyermekek ezrein *tett* vizsgálataival megállapította a gyermekeknek munkaképességét bizonyos korhatárookban s egyben azt az időt, melyet a gyermekeknek pihenésre, étkezésre – s amiről, gyermekekről lévén szó, megfélekednünk nem szabad -, szórakozásra engedni kell.

Életkor	Az alvásidő kezdete este	Az alvásidő vége reggel	Alvás tartama órákban	Étkezés- és pihenésre való idő	Egyéb tetszősszerinti foglalkozásokra való idő	Napi munkaidő	Heti munkaidő és más kötelező foglalk. (otthon és iskolában)
7	8	7	11	3	6	2–3	12–18
8	8	7	11	3	5–6	3–4	18–24
9	8	7	11	3	5	4–5	24–30
10	8–9	7	10–11	3	3–4	6	36
11	8–9	7	10–11	3	3–4	6	36
12	9	7	10	3	3	7	42
13	9	7	10	3	3	7	42
14	9 $\frac{1}{2}$	7	9,30	3	2,30	8	48
15	10	7	9	3	2,30	8,30	51
16	10	7	9	3	2,30	8,30	51
17	10	6,30	8,30	3	2,30	9	54
18	10	6,30	8,30	3	2,30	9	54

Lehetnek eltérések a Key-féle beosztástól s akadnak gyermekek, kik a korai testi fejlettségüknél, avagy nagy ellentálló képességüknél fogva kivételt képeznek a szabály alól, azonban a gyermekek átlagára ezt a beosztást elfogadhatjuk alapul és irányadóul.

A pihenésről.

Helyesen beosztott munkaidővel s kellő pihenéssel el lehet kerülni a gyermekek gyors kifáradását sőt a gyermekek munkabírását is meg lehet némileg hosszabbítani.

Sokszor azért merülnek ki a gyermekek, mivel a munkát egyfolytában végézik s nem kapnak annyi *időt*, hogy kipihenhessék magukat.

Emberségesen gondolkozó munkaadó ha látja a gyermekén a kifáradási (s ezt könnyen fel lehet ismerni éppen a gyermekeknél) pihenőt ad; sajnos sokan vannak, a kik e helyett a gyermekeket egyre sürgetik, jó vagy rossz szóval, étel megvonásával, időn túl való dologgal, testi fenyítéssel büntetik.

Régi tapasztalat, hogy a gyermek sürgetésének ez a módja éppen az ellenkező eredménnyel jár. Míg a magára hagyott gyermek rendesen elvégzi a reá bízott munkát, az a gyermek, kinek háta megett állnak és a kit egyre sürgetnek, zavart, ügyetlen, ideges lesz s végűi is kevesebb és rosszabb munkát végez. Leányiskolákból vett értesítések szerint különösen a leánygyermekek nem tűrik a folytonos sürgetést. Nem egyszer hallottam a panaszt, hogy leányok nem a munkaidő hosszúságát panaszolják, hanem a folytonos sürgetést, mely végül zaklatássá válik.

Ezen panaszok varrodákban és kalapdísztítőknél alkalmazott gyermekektől hallhatók leginkább.

A pihenési idő háromféle lehet. 1. A napközi szünetek, ideértve a tíz-órát, ebéd- és uzsonna szüneteket. 2. Az alvás ideje s 3. a vásár- és ünnepnapok.

A tanoncok munka- és pihenési idejét az 1884. XVII. t. c. 64. §. következőkben írja elő: „Oly tanoncok, kik életük 14-ik évét be nem töltötték, naponként legfeljebb 10 órai, kik 14-ik évet már elérték, legfeljebb 12 órai munkára kötelezhetők, az iskolában töltött időt is beleértve. Mindkét esetben azonban munka közben délelőtt és délután fél-fél, délben pedig egy órai szünet tartandó és a tanoncok általában csakis oly munkára szoríthatók, mely testi erejüknek megfelel.”

1. A napközi szünetek közül a délelőtti és délutáni pár pernyi pihenő időnek jelentősége alig van. Az idő, melyet a gyermekek ilyenkor kapnak oly rövid, hogy ez alatt a fáradt test ki sem pihenheti magát. Ez a pár perc csupán annyiban jöhet számba, hogy ez alatt a gyermek reggelijét vagy uzsonnáját elköltheti.

Az a tapasztalat, hogy mérges, vagy egészségtelen anyagokkal dolgozó iparokban (foszforgyárak, ólomfestékek, művirágok készítése, tisztító intézetek stb.) a délelőtti és délutáni szünet nem elegendő a tisztálkodásra, azon nézetre bír bennünket, hogy ily helyeken jobb volna a szüneteket egyáltalában elhagyni s inkább az ebéd időt ennek megfelelőleg meghosszabbítani.

Az ebéd idő a gyárakban és rendezett iparokban szabályozva van s nagyobbára 1-1 ½ óra között váltakozik.

A legtöbb kisipari műhelyben e tekintetben is rendezetlenek a viszonyok.

A fővárosi egyik tanonciskola értesít, hogy különösen pék és cukrász inasok alig kapnak annyi időt délben, hogy ebédjüket elfogyaszthassák. Ez a baj különben gyakran fellelhető különösen a ruházati iparban.

2. Alvás idő. Ipartörvényünk 65. §-a így rendelkezik: „Éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig, tizenhat éven aluli tanoncok általában nem alkalmazhatók; oly iparágaknál azonban, melyek üzése éjjeli munka nélkül fennakadást szenvedne, az iparhatóság – tekintettel a tanonc testi fejlettségére – megengedheti, hogy a 16 éven aluli, de 14 évesnél nem fiatalabb tanoncok a 64. §-ban megszabott munkaóráknak legfeljebb felét éjjeli munkában dolgozzák le. Ez a rendelkezés vonatkozik a 16 éven alóli gyári munkásokra is.”

A törvény eme szakasza a gyermekmunkások számára 8 órai alvásidőt engedélyez, az a kivétel azonban, hogy 14-16 év közötti tanoncok és fiatal munkások munkaidejüknek felét éjjel dolgozhatják le javarészt, lerombolja az első pontban foglalt kedvezményt. Nemcsak hogy 14 éven aluli, de már 10 éves gyermekeket találunk állandó éjjeli foglalkozásoknál s ami még növeli a veszélyt, az éjjeli munka megszakítás nélküli folytatását képezi a hosszú nappali munkaidőnek.

A gyári iparban váltakozó állandó éjjeli munka, melyeknél gyermekek is alkalmaztatnak, előfordul a cukorgyárakban, vas-hengerlő-, bádogedény-, üvegyárakban és némely malmokban. 13-14 éves gyermekeket találunk bányákban is alkalmazva éjjeli munkára és pedig só-, vas- és szénbányákban.

A kisipari üzemekben különösen a pék, cipész, csizmadia, hentes, lakatos és szabó foglalkozások azok, melyekben gyakran egész éjjeleken át dolgoztatják a gyermekeket.

Misem természetesebb, hogy a nappal nem pihenő és éjjel munkában álló gyermekek álmosak, figyelmetlenek. A munkaadók, hogy a gyermekeket ébren tartsák, ezt a legkülönbözőbb módon igyekeznek elérni.

A legegyszerűbb módja ennek a daloltatás, mely különösen pékműhelyekben és üveggyárakban szokásos. A gyermekek, hogy az álmot elűzzék, sajátzerű éneklőbeszédet sajátítanak el, énekelve számolnak és beszélnek.

Az ébrentartásnak egy más neme, hogy a gyermekek cigarettát kapnak az álom elűzésére. Elvértve kevés táplálékot, tejet kapnak a gyermekek éjjeli munkaközben, azonban ez ritkaság számba megy, miként több helyről értesülök, inkább izgató és szeszes italokkal, fekete kávéval, rumos teával, borral és pálinkával igyekeznek a gyermekek álmoságát elűzni. Ami ezen káros szokásoknál legjobban feltűnt nekem az, hogy a pálinkáztatás és szeszes itallal való itatás épen az alföldi városokban kezd szokássá válni. A legtöbb műhelyben, hol éjjeli munka van, a gyermekeket gyakori mosdatással tartják ébren. Nyersebb fajtája az ébrentartásnak a vízzel való locsolás, melyből különösen a pékinasoknak jut ki bőven.

A türelmetlenség és belátás hiánya sok munkaadót arra bír, hogy a gyermeket éjjeli munkában testi fenytékkal tartsák ébren. Hogy meddig mehet az éjjeli dolgoztatásoknál a szigor és durvaság, azt annak elrettentő példáját a p ipariskola igazgatójának alábbi értesítésével bizonyíthatom:

„Volt egy kovács – mondja a levél -, kit a járásbírósnál fel is jelentettem, ki nyomorult, vézna inasát, mert a munkából kidült s mellette elaludt, tüzes vassal ébreszgette. A rettenetes sebhelyeket maga mutatta az iskolában karjain.”

A gyermeket álmából megrabolni és mesterséges eszközökkel ébrentartani a legnagyobb kín és embertelenség. Kínában a leg súlyosabb kínzási módokhoz tartozik, hogy az elítélteket mindenféle eszközzel és móddal ébrentartják.

III. A vasárnapi szünet. A hétköznapi munkában elgyötört gyermektestnek egyedüli pihenő napja a vasárnap. Mennyire összeszedi magát a gyermek teste s vele együtt a lélek is a vasárnapi szünet alatt, azt egy érdekes ténnyel igazolhatom. Több fővárosi és vidéki iskolákban azon érdekes megfigyeléseket

teszik a tanárok és tanítók, hogy hétköznapokon munkával elfoglalt tanítványaik csakis hétfői és ünnepek utáni való napokon tanulnak valamit, mivel testük kipihent s figyelmüket is a tanításra képesek fordítani, sőt azon érdekes észleletet is tették, hogy a gyermekek a hét utolsó napjaiban gyengébben látnak, mint vasár- és ünnepnapokat követő napokon.

Adataimat összegezve, azon lehangoló eredményt nyerem, hogy sok száz gyermek a vasárnapi munkaszünet áldását egyáltalán nem élvezzi. Nem egy helyről hallom a panaszt, hogy különösen a kisiparosok vasárnap is foglalkoztatják a gyermekeket. Ez az eset különösen azon városokban fordul elő, hol a hetivásárok hétfői napra esnek. Ily helyeken a vásári árúk összecsomagolása, kicsinosítása stb. ad egész napra munkát a gyermekeknek. A vasárnap délelőttjén való munkáltatás pedig megszokott dolog. Sok helyütt a vasárnap délelőtt a tisztogatás és takarítás ideje s ugyancsak ez időben szállítja sok munkaadó a kész árút megrendelőinek lakására.

A vasárnapi munkaszünet kijátszását kell látnunk azon, különösen a fővárosban elterjedt szokásban, hogy a munkaadó szombaton este nagyobb otthoni munkával terheli meg a gyermeket azon kötelezettséggel, hogy ez a munkát hétfőn reggel beszállítsa. Példának hozom fel azon fővárosi elemi iskolai leány tanuló esetét, ki szabad idejét női kalapdíszítő műhelyben tölti. A gyermek a tulajdonosnőtől szombat este 5-6 kalapot kap azon meghagyással, hogy azokat hétfő reggel feldíszítve beszállítani köteles.

Amint hallom ez a munka a gyermek egy éjjelét vagy egész vasárnapját veszi igénybe.

Vasárnap tanonciskolába kötelezett gyermekek a délelőttöt iskolában töltik és az itt tartózkodásuknak csak hasznát látják. Nem egy helyen akadunk azonban oly helytelen iskolai beosztásra, hogy rajz, ismétlő és vallás-órák címén a gyermekek vasárnap délután is el vannak foglalva. Joggal kételkedhetünk, hogy ezen vasárnap délutáni tanóráknak különös eredményök lenne, de ellene szól ezeknek pedagógiai szemponton kívül a higienia is, mely a vasárnap délutáni előadásokat túlzásnak kell hogy tartsa, mivel ezt a kis időt a gyermek szórakozására kell engedni.

Vannak végül bizonyos mellékfoglalkozások s ezek között bizonyos házaló foglalkozások, melyek éppen a vasárnaphoz vannak kötve.

Így látjuk, hogy mutatványos bódék, színházakkal kapcsolatos gyermekmunka vasárnap érvényesül leginkább, hasonlóan ezen

napon találjuk elfoglalva azokat a gyermekeket, a kik a vasárnap mulató néptömeg révén jutnak keresethez. Vízárús gyermekek vasárnap délután dolgoznak a legtöbbet s keresetük is legnagyobb (2-3 kor.). Gyümölcs, perec, virágáros gyermekek vasárnap reggeltől késő estig vannak munkában.

A vendéglők vasárnapi nagy forgalma alkalmat ad ugyancsak ez iparban is kiterjedt gyermekmunkára s ilyenkor a gyermekek ha nem is terhes, de a késő estig elnyúló vendéglői munkában nyernek alkalmazást mint kihordok, pohár, palaczkmosók és tekebábú állítók.

Amint egy oldalról azt látjuk, hogy a gyermekek gyakran az őket megillető vasárnapi pihenőt sem kapják meg, más helyeken különösen az ország északi és délkeleti részén lakó nemzetiségeknél (rutének, románok) a munkaszünetelés, a gyakori ünnepnapok betartásával oly mérveket ölt, hogy itt már az ellentét gazdasági szempontból válik károsná és észrevehetővé. Amint kellő munkaszünet a gyermeket felfrissíti s új munkára képessé teszi, a folytonos ünneplésnek és ezzel járó tétlenségnek fizikai és morális hátrányai vannak, hogy egyebet ne említsek, a sok tétlenség segíti elő az előbb említett nemzetiségeknél annyira elterjedt s már a gyermekek között is pusztító alkoholismust.

II.

A gyermekmunka gazdasági okairól.

Rendes körülmények között a szülői szeretet maga az, mely gyermekétől az élet nehézségeit távol akarja tartani s ha ez nem sikerül, annak okát a nyomasztó gazdasági viszonyokban kell keresnünk.

Míg a napszámos egy vagy két gyermekét túrhetően eltudja tartani, megváltozik a helyzet, ha családja ezen számon fölül szaporodik. A harmadik, negyedik gyermek eltartása a többit terheli, ezek rovására megy s ezért látjuk, hogy a gyenge munkás-rajok éppen oly családokból jönnek elő, hol a család növekedésével arányosan nem emelkedett a családfentartó keresete. Rokkant öregszülők, a fentartó vagy nejeinek betegsége, halálzással vagy születéssel járó költségek, lakbér és tápszerek emelkedése, ezek azok az okok, melyek a gyermekeket korai munkára készítetik. Leggyakrabban szerepel mint készítő ok az árvaság s még ennél gyakrabban a szülők szétválása, vagy mostoha szülő jövedele a családba.

Az eleget keresni nem tudó szülők tényleg sokszor reá vannak utalva azokra a krajcárokra, melyeket a gyermekek keresnek, de nagyon sok esetben az a csekély összeg még az ő háztartásukban sem képes számot tenni.

Az iskolaköteles gyermekeknek nem rendszeres ipari kiképzésnél, hanem ezen kívül való foglalkoztatása számos visszaélés kútforrása. Első és legnagyobb baj ebben, hogy a gyermeket hivatásától, a tanulástól eltérítik s ily módon megakadályozzák, hogy kellő ismereteket szerevezve, rendes ipari foglalkozást tanulhasson s jövőjét ezzel biztosíthassa. Az a gyermek, ki a helyett, hogy az iskolát látogatná, az utcára kerül, pénzkeresés végett, korán belejut az élet küzdelmeibe, melyek testi szervezetét és gondolkodásmódját hamar megváltoztatják.

Azt tartják a munkáról hogy nemesít s ez így is van, ha a gyermek teste és lelke már ki van művelve. Hol ez hiányzik, ott a korai munkának csak káros hatásait látjuk.

Az a gyermekmunka, melyről itt szólunk s mely a szegénysorsú gyermekeknél már 8-9 éves korban, sőt még előbb is kezdődik, éppen azért veszélyes, mivel átmeneti szabályokhoz, óvóintézkedésekhez nincsen kötve s egyedüli irányító abban a szülő akarata és parancsa.

A szülő – idáig a gyermek korlátlan ura – úgy használja fel ennek erejét, amint neki tetszik, sok esetben pedig éppen azokat a munkákat bízza a gyerekekre, mely különben őt terhelnék. Ezt látni gyakran a kora hajnali munkáknál, hol a szülő még ágyban pihen, midőn a gyermek már munkához lát.

A gyermekek korai munkáltatása legtöbb esetben a gyermek kizsárolásával egyértelmű s az a haszon, mely így keletkezik, azzal a fáradozással, melynek árán jött, soha sincsen arányban.

III.

A korai pénzszerzés hátrányai.

Az első kereset megváltoztatja a gyermek modorát, gondolkozásmódját. Ami a felnőtt, öntudatos embert megelégedetté, az a gyermeket önhitté teszi.

Sajátságos törvénye a keresetnek, hogy megelégedéssel ritkán jár, de egyre arra ösztönöz, minnél többet szerezni. A gyermekek ez a vágya nem abban találja okát, hogy keresményének újabb fölöslegeivel szüleit segítse, hanem abban, hogy azokhoz az örömhöz, melyek a szegény gyermekek előtt el vannak zárva, hozzá férközzék.

Különösen ott válik ez észrevehetővé, hol a gyermek keresetét a szülők elfecsérik, elisszák; ily esetben a gyermek keresményét inkább önmagára fordítja mint azokra, kiktől különben is bizonyos képzelte önállóság következtében mindinkább eltávolodik.

A pénztérték nem ismerő gyermek ezzel könnyen bánik, takarékoság helyett a pazarlást szokja meg. A korai dohányzás, ponyva irodalom termékei, cukrászboltok édessége, a nyereszkesedő játékok képezik a korán pénztkereső gyermekek szórakozását.

Hogy sokszor ezek csábítják a gyermeket munkára a következő értesítéssel bizonyíthatom. „Általános tapasztalatom, hogy a szülők maguk kényszerítik a gyerekeket munkára, szülői hatalommal vagy azon csábítással, hogy a szerzett pénz egy részével tehetnek azt amit akarnak, azaz vehetnek pálinkát, cigarettát és kártyázhatnak. Pénzüik van s 40-50%-uk erősen cigarettázik.”

(Reichert Gyula főv. elemi isk. tanító úr közlése).

A korai pénzszerzés, egészségtelen életmód eredményezik végre, hogy a gyermekek idő előtt oly gondolatokkal foglalkoznak, melyek őket oly örömhöz felé sodorják, melyek csupán az érett emberek számára vannak fentartva.

IV.

A különböző foglalkozások káros befolyása a gyermekekre.

A keresetet folytató gyermekeknél észlelhető káros hatásokat mennyiben okozza a testi erőt túlhaladó munka s mennyiben a korai pénzszerzés?, megállapítani nagyon nehéz. Hazai viszonyaink mérlegelése arra a következtetésre juttat, hogy nálunk inkább a túlmunkát kell ártalmasnak tartanunk, mivel nagyobb nyereséggel nálunk gyermekek csakis ott bírnak, hol árusítással vagy mellékfoglalkozással jutnak pénzhez, ez pedig nagyobb városokban található. Gyermekmunkásaink túlnyomó részét a mezőgazdaság, kis- és gyári ipar foglalja le s az itteni kereset csupán a legszükségesebb kiadásokat fedezi.

Igazat ad eme feltevésünknek az a tapasztalat, hogy a gyermekmunka körül legtöbb panaszt azon foglalkozások körében találjuk, hol a leggyakrabban fordul elő a túlmunkáltatás s hol a legkevesebb a jövedelem: s ez a kisipar.

Nagyon tanulságos adatokat nyújtanak e tekintetben hazai javítóintézeteink, melyekből meg tudjuk állapítani, hogy a gyermekek milyen foglalkozást űztek, mielőtt az intézetbe fel lettek véve?

Az állami javító-intézet megjelölése	A növendékek létszáma összesen	Mielőtt az intézetbe kerültek a növendékek a következő foglalkozást űzték:						
		gyári ipari	kisipari	mezőgazd.	cseléd- és házi-fogl.	otthoni munka	iskolába járt mint tanuló	nem dolgozva csavargott
Kolozsvár (fiú)	81	4	45	—	24	—	—	8
Székesfehérvár „	126	20*	53	19	5	11	4	14
Kassa „	250	20	80	30	—	30	60	30
Aszód „	272	25	107	26	24	24	44	22
Rákospalota (leány)	167	16	10	10	40	4	9	18
Összesen	896	85	295	85	93	69	117	92

*) Gyári ipari, kereskedelmi és egyéb foglalkozások.

Ami az itt közölt kimutatásban leginkább szembeütő az, hogy a romlott gyermekek sorában aránylag kis számmal találjuk azokat, a kik minden foglalkozás nélkül csavargással töltötték el életüket. Aránylag kis számmal szerepelnek a kimutatásban az iskolai tanulók s feltűnő kicsiny a gyári iparban foglalkozott gyermekek száma. Azon fontossághoz képest, mellyel hazánkban a mezőgazdaság bír, nem mondhatjuk nagyinak az innen a javító intézetbe került gyermekek számát s csupán egy adat az, mely számarányaival ijesztő mérvben túlszárnyalja a többit: s ez a kisipar. Ha ezen számadatokat összehasonlítjuk s ezekből következtetést vonunk, ez csak az lehet, hogy iskolába járó tanuló ifjúságunk és a gyári iparban alkalmazott gyermekek aránylag csekély száma egyrészt a szülői nevelés és felügyelet, másrészt a gyári ipar fegyelemre szoktató befolyásának az eredménye.

Abból, hogy a mezőgazdasági foglalkozásból aránylag kevés gyermek kerül javítóintézeteinkbe azt láthatjuk, hogy ez a munkakör egyoldalúsága dacára, a gyermekek lelkére káros befolyást nem gyakorol. A mezőgazdaságból kikerült javítóintézeti növendékek sorában nagyobb számmal találjuk a pásztorokat és állatok őrzésével foglalkozó gyermekeket. A székesfehérvári kir. javítóintézetben 17 növendék akadt, a kassai javítóintézet 237 növendéke közül 25, az aszódi intézetben 25, a kolozsvári javítóintézet 81 növendéke közül 16 volt olyan, ki előzőleg pásztorkodással foglalkozott. E pontban is csak igazolva lesz az a megfigyelés, hogy a gyermekek lelkét a pásztorkodás teszi durvává s ez rontja meg erkölcsüket.

A kisiparból került növendékek nagy száma kétségtelenné teszi, hogy hazai viszonyaink között ebben a foglalkozásban fenyegetik a legnagyobb bajok és veszélyek a serdülő gyermekeket.

A kisiparban tapasztalható túlmunkáltatás egyik oka a romlott tanoncok nagy számának, sok mellékkörülményt kell azonban latba vetnünk, ha ezen szomorú számadatot meg akarjuk fejteni.

A nevelés és iskoláztatás hiányában, a felügyelet lazaságában s a helytelen bánásmódban kell keresnünk az okokat, mely magukkal hozzák, hogy ebből a foglalkozásból oly nagy számmal kerülnek elő a zülött gyermekek.

Oly tanulságosnak tartom a javítóintézet anyagját ezen szempontból, hogy érdemesnek vélem az idevonatkozó kérdő-íveket szóról-szóra közölni.

Kolozsvári kir. javítóintézet.

Kérdő-ív.

<p>1. Az intézetben levő növendékek közül az intézetbe kerülésüket megelőzően voltak-e s ha igen mely iparokban (gyári, kisipar, házi, otthoni munka stb.) foglalkoztatva munkátra?</p>	<table border="1"> <tbody> <tr><td>gyári ipar</td><td>4</td></tr> <tr><td>kisiparos</td><td>45</td></tr> <tr><td>házmunkás, cseléd</td><td>24</td></tr> <tr><td>nem dolgozott</td><td>8</td></tr> <tr><td>összesen</td><td>81</td></tr> </tbody> </table>	gyári ipar	4	kisiparos	45	házmunkás, cseléd	24	nem dolgozott	8	összesen	81										
gyári ipar	4																				
kisiparos	45																				
házmunkás, cseléd	24																				
nem dolgozott	8																				
összesen	81																				
<p>2. Olyan volt-e a munka, mely a gyermek korának s erejének megfelelő, s nem fordult-e elő, hogy a gyermek egyfolytában vagy megszakítással 5-6 óránál tovább volt kénytelen dolgozni?</p>	<table border="1"> <tbody> <tr><td>Megfelelő munkával foglalkozott</td><td>64</td></tr> <tr><td>Nem</td><td>9</td></tr> <tr><td>Nem dolgozott</td><td>8</td></tr> <tr><td>összesen</td><td>81</td></tr> <tr><td>5-6 óránál tovább dolgozott</td><td>73</td></tr> <tr><td>nem dolgozott</td><td>8</td></tr> <tr><td>összesen</td><td>81</td></tr> </tbody> </table>	Megfelelő munkával foglalkozott	64	Nem	9	Nem dolgozott	8	összesen	81	5-6 óránál tovább dolgozott	73	nem dolgozott	8	összesen	81						
Megfelelő munkával foglalkozott	64																				
Nem	9																				
Nem dolgozott	8																				
összesen	81																				
5-6 óránál tovább dolgozott	73																				
nem dolgozott	8																				
összesen	81																				
<p>3. Hány órát volt kénytelen dolgozni a munkával leginkább elfoglalt gyermek?</p>	<table border="1"> <tbody> <tr><td>8 órát</td><td>7</td><td>12 órát</td><td>41</td></tr> <tr><td>9 "</td><td>2</td><td>13 "</td><td>7</td></tr> <tr><td>10 "</td><td>8</td><td>összesen</td><td>73</td></tr> <tr><td>11 "</td><td>8</td><td>nem dolgozott</td><td>8</td></tr> <tr><td></td><td></td><td>összesen</td><td>81</td></tr> </tbody> </table>	8 órát	7	12 órát	41	9 "	2	13 "	7	10 "	8	összesen	73	11 "	8	nem dolgozott	8			összesen	81
8 órát	7	12 órát	41																		
9 "	2	13 "	7																		
10 "	8	összesen	73																		
11 "	8	nem dolgozott	8																		
		összesen	81																		
<p>4. Hány éves korában kezdte meg a gyermek a munkát s a legfiatalabb gyermekeket mely munkára fogták be?</p>	<table border="1"> <tbody> <tr><td>9 éves volt</td><td>2</td><td>14 éves volt</td><td>8</td></tr> <tr><td>10 "</td><td>4</td><td>15 "</td><td>6</td></tr> <tr><td>11 "</td><td>8</td><td>nem dolgozott</td><td>8</td></tr> <tr><td>12 "</td><td>31</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>13 "</td><td>14</td><td>összesen</td><td>81</td></tr> </tbody> </table>	9 éves volt	2	14 éves volt	8	10 "	4	15 "	6	11 "	8	nem dolgozott	8	12 "	31			13 "	14	összesen	81
9 éves volt	2	14 éves volt	8																		
10 "	4	15 "	6																		
11 "	8	nem dolgozott	8																		
12 "	31																				
13 "	14	összesen	81																		

<p>5. Előfordult-e, hogy a gyermeknek a munkát már hajnalban kellett kezdeni s késő estig folytatni? Dolgoztatják-e éjjelen át; igenlő esetben mivel tartották a gyermeket ébren? (pálinkával?)</p>	<p>a munkát hajnalban kezdte és késő estig folytatta... 45 " " nem dolgozott... 28 éjjel is dolgozott... 8 nem dolgozott... 8 összesen 81</p> <p>Szeszes italt kapott... 28 " " nem kapott... 45 nem dolgozott... 8 összesen 81</p>
<p>6. Amennyiben nem szüleinél dolgozott, mit keresett naponta a gyermekmunkás?</p>	<p>50 fillértől 1. koronáig kapott... 31 1 koronától 2 koronáig kapott... 14 szüleinél dolgozott... 24 " " nem dolgozott... 8 összesen 81</p>
<p>7. A túldolgoztatott gyermekeken észlelhetők voltak-e a munkák káros hatásai. Satnya test, visszaradt testmóvcs, esetleges betegségek? (tuberculosis.)</p>	<p>A munka káros nyoma észlelhető... 18 " " " nem észlelhető... 55 nem dolgozott... 8 összesen 81</p> <p>Satnya testű... 13 ép... 60 nem dolgozott... 8 összesen 81</p>
<p>8. Mennyiben voltak képesek megfelelni iskolai kötelezettségüknek a korai munkára fogott gyermekek?</p>	<p>Iskolai kötelezettségének megfelelt... 50 " " " nem felelt meg... 31 összesen 81</p>
<p>9. Vasár- és ünnepnapon kaptak-e pihenőt a gyermekek?</p>	<p>Igen: 57, nem: 24, összesen 81</p>
<p>10. Vannak-e különleges a fővárosi vagy helyi, vidéki viszonyok által feltételezett gyermekmunkát érintő közleni valóók?</p>	<p>81 növendék közül 16 pásztorzkodott.</p>

Székesfehérvári kir. javítóintézet.

Kérdő-ív.

<p>1. Az intézetben lévő növendékek közül, intézetbe kerülésüket megelőzően, voltak-e, ha igen mely iparokban (gyári, kispár, házi, otthoni munka stb.) voltak alkalmazva munkára ?</p>	<p>126 növendék közül: kispárban 53, kistereskedésben 4, mezőgazdaságban 19, otthoni munkában 11, cseléd 5, iskolába járt 4, napszámos 14, újságárus 1, zenész 1, csavargó 14 volt.</p>										
<p>2. Olyan volt-e az a munka, mely a gyermek korának s erejének megfelelő, s nem fordít-e elő, hogy a gyermekek egyfolytában vagy megszakítással 5—6 óránál tovább volt kénytelen dolgozni ?</p>	<p>Csak egy esetben nem felelt meg a gyermek erejének a munka. 5—6 óránál 9 gyermek dolgozott többet egyfolytában.</p>										
<p>3. Hány órát volt kénytelen dolgozni a munkával leginkább elfoglalt gyermek ?</p>	<table border="1"> <tr> <td>3 dolgozott</td> <td>10 órát</td> </tr> <tr> <td>1 „</td> <td>11 „</td> </tr> <tr> <td>3 „</td> <td>12 „</td> </tr> <tr> <td>1 „</td> <td>15 „</td> </tr> <tr> <td>1 „</td> <td>16 „</td> </tr> </table>	3 dolgozott	10 órát	1 „	11 „	3 „	12 „	1 „	15 „	1 „	16 „
3 dolgozott	10 órát										
1 „	11 „										
3 „	12 „										
1 „	15 „										
1 „	16 „										
<p>4. Hány éves korában kezdte meg a gyermek a munkát s legfiatalabb gyermekeket mily munkára fogták be ?</p>	<table border="1"> <tr> <td>8 éves korban</td> <td>3 (1 napszámos, 2 kispáros)</td> </tr> <tr> <td>9 „</td> <td>2 (napszámosok)</td> </tr> <tr> <td>10 „</td> <td>1 (kispáros)</td> </tr> <tr> <td>11 „</td> <td>5 (1 napszámos, 4 kispáros)</td> </tr> </table>	8 éves korban	3 (1 napszámos, 2 kispáros)	9 „	2 (napszámosok)	10 „	1 (kispáros)	11 „	5 (1 napszámos, 4 kispáros)		
8 éves korban	3 (1 napszámos, 2 kispáros)										
9 „	2 (napszámosok)										
10 „	1 (kispáros)										
11 „	5 (1 napszámos, 4 kispáros)										
<p>5. Előfordult-e, hogy a gyermeknek a munkát már hajnalban kellett kezdeni s késő estig folytatni? Dolgoztatják-e a gyermekeket éjjelen át; igenlő esetben mivel tartották a gyermekeket ébren? (palinkával?)</p>	<p>1 dolgozott éjjel, vízet ivott, 1-néha dolgozott éjjel (takács) s feketekávévét ivott.</p>										

<p>6. Amennyiben nem szüleinél dolgozott, mit keresett naponta a gyermekmunkás?</p>	<p>Ellátást nyer 7. 14 korona hetibére volt 1-nek 120 fillér napibére " 1-" 22-32 fillér keresete óránként 1-nek</p>
<p>7. A túldolgoztatott gyermekeken észlelhetők voltak-e a munkák káros hatásai. Sárnya fest, visszamaradt testnövés, esetleges betegségek (tuberculosis?).</p>	<p>Elsatnyult 1.</p>
<p>8. Mennyiben voltak képesek megfelelni iskolai kötelezettségüknek a korai munkára fogott gyermekek?</p>	<p>Nem tett eleget --- 8 gyermek 1 el. oszt. végzett --- 1 " " 2 " " " " --- 2 " "</p>
<p>9. Vasár- és ünnepnapon kaptak-e kimenőt a gyermekek?</p>	<p>Állandóan tehenet őrzött 1. Gyakran délig dolgozott 1.</p>
<p>10. Vannak-e különleges a fővárosi vagy helyi, vidéki viszonyok által feltételezett gyermekmunkát érintő közleml valók?</p>	<p>A növényékek közül befogadás előtt pásztorkodással 17, kuglibáb állítással iparszerűen 6 foglalkozott.</p>

<p>6. Amennyiben nem szüleinél dolgozott, mit keresett naponta a gyermekmunkás?</p>	<p>50 fillér és 2 korona között. Többen szállásért és élelemért dolgoztak.</p>
<p>7. A túldolgoztatott gyermekeken észlelhetőek voltak-e a munkák káros hatásai. Satnya test, visszamaradt testnövés, esetleges betegségek? (tuberculosis)</p>	<p>Igen, satnya testben és visszamaradt a testnövésben. Az arc színtelen, szürke, szennyes. — Szemgyengeség, lábfájás.</p>
<p>8. Mennyiben voltak képesek megfelelni iskolai kötelezettségüknek a korai munkára fogott gyermekek?</p>	<p>A kik idő előtt kényszerítettek munkára, semmi vagy 1—2 osztályt végeztek. Jelenleg is gyenge felfogásuak, rossz tanulók.</p>
<p>9. Vasár- és ünnepnapon kaptak-e pihenőt a gyermekek?</p>	<p>1 gyári minden második vasárnap nem kapott, cukrász és pék ritkán. A kisiparosok rendszeren csak vasárnap délután.</p>
<p>10. Vannak-e különleges a fővárosi vagy helyi, vidéki viszonyok által feltételezett gyermekmunkát érintő közien valók?</p>	<p>A javítóintézetben jelenleg elhelyezett 237 növendékből 25 pártorkodással és 5 iparszerűleg kuglyálítással foglalkozott az intézetbe történt befogadása előtt.</p>

Aszódi kir. javítóintézet.

Kérdő-ív.

<p>1. Az intézetben levő növendékek közül, az intézetbe kerülésüket megelőzően voltak-e, s ha igen: mely iparokban (gyári, kispár, házi, otthoni munka stb.) voltak alkalmazva gyermekkorukban?</p>	<p>Az aszódi kir. javítóintézetben jelenleg elhelyezett 272 növ. közül az intézetbe történő befogadásukat megelőzően gyárban dolgozott 25, kispárnál 107, otthoni munk. 24, szolgálva vagy cseléd volt 24, tanuló 44, mezőgazdasági 26, csavargó 22.</p>
<p>2. Olyan volt-e a munka, mely a gyermek korának s erejének megfelelő, s nem fordult-e elő, hogy a gyermek egyfolytában vagy megszakítással 5—6 óránál tovább volt kénytelen dolgozni?</p>	<p>A növendékek által végzett munka 225-nél olyan volt, mely koruknak és testi erejüknek megfelelt: ellenben 47-nél túlhaladta azt. A rendszeres munkával foglalkozó növendékek, habár megszakítással ugyan, de 5—6 óránál mindegyik fölbbet dolgozott.</p>
<p>3. Hány órát volt kénytelen dolgozni a munkával leginkább elfoglalt gyermek?</p>	<p>Leghosszabb ideig a mezei munkával foglalkozó növendékek voltak kénytelenek dolgozni. Némelyek ezek közül 14, sőt 16 órán át is dolgozott naponta.</p>
<p>4. Hány éves korában kezdte meg a gyermek a munkát s a legfiatalabb gyermekeket mily munkára fogták be?</p>	<p>A gyermekek különböző korban kezdték meg napi munkájukat; volt olyan, kinek már 7 éves korában kellett rendszeresen dolgozni. Az ily fiatal gyermekeket leginkább a mezei munkák különböző ágánál s ujságelárútnásnál foglalkoztatták.</p>
<p>5. Előfordult-e, hogy a gyermeknek a munkát már hajnalban kellett kezdeni s késő estig folytatni? Dolgoztatták-e a gyermekeket éjjelen át; igenlő esetben mivel tartják a gyermekeket ébren? (pálinkával?)</p>	<p>Több gyermeknek kellett napi munkáját már reggel 3—4 órakor kezdenie s csak este 9—10 órakor végezhetette be. Az intézet növendékei közül befogadásuk előtt éjjel 47 dolgozott s hogy ébren tartassanak (pálinka, rum), különféle szesz italokat fogyasztottak, de viszont vannak olyanok is, kik éjjel többszöri mosakodással tartották magukat ébren.</p>

<p>6. Amennyiben nem szüleinél dolgozott, mit keresett naponta a gyermekmunkás?</p>	<p>A gyermekmunkás naponta 60–3.60 K. keresett.</p>
<p>7. A túldolgoztatott gyermekeken észlelhetőek voltak-e a munkák káros hatásai. Satnya test, visszamaradt testnövés, esetlegesen betegségek (tuberculozis).</p>	<p>A túldolgoztatott gyermekeken több-kevésbé észlelhető az erejüket meghaladó munkák káros hatása. Tuberculozis ugyan csak 3 növényedéknél volt észlelhető, de satnya, visszamaradt testnövés már több növényedéknél tapasztalható.</p>
<p>8. Mennyiben voltak képesek megfelelni iskolai kötelezettségüknek a korai munkára fogott gyermekek?</p>	<p>Köztudomású, hogy a testi erőt meghaladó munka rendszeren károsan hat a szellemre is. Az oly növényedékek, kik munkával túterheltek, a tanulásban is igen gyengékek voltak.</p>
<p>9. Vasár- és ünnepnapon kaptak-e pihenőt a gyermekek?</p>	<p>A rendszeres munkával foglalkozó növényedékek vasár- és ünnepnapokon — kevés kivétellel — mindnyájan kaptak pihenőt.</p>
<p>10. Vannak-e különleges a fővárosi vagy helyi, vidéki viszonyok által feltételezett gyermekmunkát érintő közleni valók?</p>	<p>A kir. javítóintézetben elhelyezett növényedékek közül 26 olyan van, kik befogadásuk előtt pástorkodással és 7 olyan, kik kugliállításal foglalkoztak. Úgy a fővárosban, mint az ügy iránt érdeklődő, intelligens elemek között bizottságot kellene szervezni, mely a gyermekmunkát lenne hivatva ellenőrizni.</p>

Rákospalotai kir. javítóintézet (leány).

Kérdő-iv.

<p>1. Az intézetben levő növendékek közül, az intézetbe kerülésüket megelőzően voltak-e, s ha igen: mely iparokban (gyári, kőipar, házi, otthoni munka stb.) voltak alkalmazva gyermekkorukban?</p>	<p>Az intézet 107 növendéke közül: szülői háznál élt, iskolába járt s nagyobb részt csavargótt 78 növ., gyárba járt 16, nyomdába járt 2, gazdasági munkát végzett 10, virágiparnál volt 4, varrni tanult 4, szolgált 40, éjjeli muzsikus volt 1, újságot hordott 1, erkölcstelen célokra használtatott gyámszülői által 1 növendék, koldult 1 növ.</p>
<p>2. Olyan volt-e a munka, mely a gyermek korának s erejének megfelelő, s nem fordult-e elő, hogy a gyermek egyfolytában vagy megszakítással 5-6 óránál tovább volt kénytelen dolgozni?</p>	<p>A munka sohasem haladta túl erejüket, bár néha nem volt a munka teljesen megfelelő; sőt a legnagyobb részének a dolgozatlansággal járó unalomból eredő csavargás és az ezt követő bűnök az okai, hogy javítóintézetbe kerültek. Csupán 2 növendékre mondhatni, hogy erején felül dolgozott.</p>
<p>3. Hány órát volt kénytelen dolgozni a munkával leginkább elfoglalt gyermek?</p>	<p>A gyári munkások 6-8 órát, a mezői munkások, szolgáltók 10-12-14 órát dolgoztak naponta.</p>
<p>4. Hány éves korában kezdte meg a gyermek a munkát s a legfiatalabb gyermekeket mily munkára fogták be?</p>	<p>7 éves korában kezdett dolgozni 2; 8 éves korában 6; 9 éves korában 2; 10-12 éves korban 22; 13-15 éves korban 55; a többi egyáltalában nem, vagy csak elenyészően keveset dolgozott. A legkisebb gyerek libát, tehenet őrzött s apróbb házimunkát végzett.</p>
<p>5. Előfordult-e, hogy a gyermeknek a munkát már hajnalban kellett kezdenie s késő estig folytatni? Dolgoztatták-e a gyermekeket éjtelen át; igenlő esetben mivel tartották a gyermekeket ébren?</p>	<p>A mezőmunkások, általában a gazdasági munkát végzők már hajnalban dolgoztak egészen napszálltaig, így szintén a szolgálatban levők is reggel 5 órától munkálkodnak. 2 éjtél teltszolgálat korcs-mában, 1 éjjeli muzsikus volt, 1 hetenkint egyszer éjjel dolgozott a nyomdában.</p>

<p>6. Amennyiben nem szüleinél dolgozott, mit keresett naponta a gyermekmunkás?</p>	<p>A gazdasági munkát végzők naponta 1—1.80 K-t kerestek; a szolgálatban levők 3—6—14 K-át kerestek havonta, a gyári munkások hetenkint 2—4 K-át, 1 keresett 10—12 K-át (15 éves).</p>
<p>7. A túldolgoztatott gyermekeken észlelhetőek voltak-e a munkák káros hatásai. Satnya test, visszamaradt testnövés, esetleges betegségek (tuberculosis).</p>	<p>Ezen gyermekeknél, kivéve kettőt, egyéni sem mutat semmi jel a megőrültségre. Intézetbe jöttükkor a végna, satnya test, visszamaradt testnövés mindenkor rendetlen élet... zonyaik káros következménye.</p>
<p>8. Mennyiben voltak képesek megfelelni iskolai kötelezettségüknek a korai munkára fogott gyermekek?</p>	<p>Iskolai kötelezettségüket normálisan végzik, kivéve 1—2 degeneráltat, kiknek szellemi visszamaradottságuk egészen más okra vezethető vissza.</p>
<p>9. Vasár- és ünnepnapon kaptak-e pihenőt a gyermekek?</p>	<p>Igen.</p>
<p>10. Vannak-e különleges a fővárosi vagy helyi, vidéki viszonyok által feltételezett gyermekmunkát érintő közleni valók?</p>	<p>Ne engedje meg a fővárosi rendőrség, hogy fejletlen 12—14 éves gyermekleányok az éjeli mulatóhelyeken akár mint felszolgálók, akár mint táncosnők, énekesnők vagy mint zenészek szerepelhessenek.</p>

V.

A gyermekmunkás keresménye.

A gyermekmunkában a mint egyrésről rendezetlen a munka-
idő kérdése, úgy azt találjuk, hogy hasonlóan rendezetlenek a
bérvizonyok. Vannak keresetek s ezek között elsősorban a
házaló kereskedés, hol a gyermekek aránylagosan sokat (2-3
koronát) keresnek, ezek azonban csak ritka kivételek. Általában
véve mondhatjuk, hogy a gyermekmunka – amennyiben egyes
munkaadó veszi azt igénybe – silányan lesz fizetve.

A gyermek fizikai erejének méltatásánál említettük volt, hogy
10-12 éves gyermek felénél kevesebb munkát képes végezni,
mint a felnőtt ember. Míg a gyermek ily módon számottevő
munka tekintetében, addig munkájának bére csak elvétve éri el
a felnőtt munkás bérének a harmadát, ritkán a felét.

Kivétetelt csak némely napszámos munkában látunk, hol a
foglalkozás idényszerűsége s a nagy munkáshiány miatt a gyer-
mekmunka értékét méltányolják, megfizetik. így találjuk, hogy a
kőműveseknél („culáger”), ácsoknál és cserepeseknél segédkező
gyermekeket jól fizetik. 10-12 éves gyermekek ezzel a munká-
val átlag napi 1-2 koronát, sőt három koronát (Gyergyó-Szent-
Miklós) is keresnek.

Az idényszerű iparokban és foglalkozásoknál egyáltalában a
kereset jó, így például a mezőgazdasági munkáknál, a cséplésnél,
répaszedésnél, szüreti munkáknál stb. a gyermekek általában véve
jól vannak fizetve, bérük 80 fillértől 1 kor. 20 fillérig emelkedik.
Könnyebb munkáknál: acatolás, hernyózás, gyomlálás, a kereset
jelentékenyen kevesebb, 40-60 fillért tesz ki, egyéb sürgős
gazdasági munkáknál bérök a felnőttek bérének egyharmadát,
sőt néhol felét is eléri.

A pásztorkodással foglalkozó gyermekek nagyobbára élel-
met és ruházatot kapnak. Helyenkint a nyári pásztorkodásért téli
eltartásuk is biztosítva van (Berhida). Az alföldön sok helyütt

elszegődik s bért kap a gyermek. Békéscsaba környékén például egy 6-10 éves pásztor gyermek júniustól októberig teljesített pásztorszolgálatért 10-20 koronát kap ételmen kívül, mely rendszeren naponként csak egyszer áll meleg ételből.

A cukorgyárakban alkalmazott gyermekmunkások koruk szerint óránként 10-20 fillér bért kapnak, mely összeget tekintve, hogy a munka a főmunkaidőben éjjel-nappal folyik s így a gyermekekre gyakran éjjel kerül a sor, magasnak nem tarthatunk.

A gyári iparban a gyermekek munkáját az utóbbi időben érezhető felnőtt munkások hiánya miatt elég jól fizetik, sőt hol a kereslet nagyobb a gyermekek munkabére munkájukkal összehangzásban áll, sőt helyenként még túl is fizetik őket.

Fővárosi gyárakban a kezdő fizetés 80 fillér, mely 1 kor. 1 kor. 40 fillérig emelkedik. Győrben a gyárakban dolgozó gyermekmunkások bére az első évben havonta 10, a második évben 20, harmadik évben 30 korona. Marosújvárt a szódagyárban az első évben naponta 60 fillér, második évben naponta 80 fillér, később 1 kor., 1 kor. 20 fillér.

Ezzel szemben rosszul fizetik a gyermekek éjjeli munkáját s kivéve az üveg fúvásnál alkalmazott s teljes ellátásban s 14-26 korona havibérben részesülő gyermekeket minden rendű iparban az éjjel dolgozó gyermek bére ugyanolyan vagy alig valamivel több, mint ha nappal végezné a munkát. Ebben nagy veszély rejlik, mivel a munkaadók ily körülmények között két kézzel nyúlnak a gyermekmunkások után, mivel ily módon megtakaríthatják a felnőtt munkások éjjeli pótbéreinek jelentékeny kiadásait.

Hasonlóképpen károsulnak a gyermekek túlmunka alkalmával. A megszabott időn túl gyermekeket nem lenne egyáltalán szabad alkalmazni, mégis lépten-nyomon azt látjuk, hogy különösen kisebb kézműipari üzletekben s ezek között a nőimunkát igénylő díszítőknél, harisnyakötőknél, szövőknél, virágcsinálóknál, a túlmunkáltatás mindennapos. Mindezen helyeken gyermekmunka zsarolás folyik, s a rendszerint éjjeli időbe benyúló túlórák vagy egyáltalán, vagy pedig hihetetlen rosszul lesznek díjazva.

Becslésem szerint leánygyermekek éjjeli, rendkívüli munkájáért óránként 2, legfeljebb 6 fillér jár. Íme egy példa a sok közül:

Egyik virágcsináló és koszorú gyárban, 12 éves elemi iskola leány a megszabott időn túl naponta 2 órát dolgozik este, 7-től 9-ig. Két heti esteli túlmunkáért a gyermek összesen 60 fillér külön díjazást kap. (Murányi-u. elemi iskola értesítése.)

Fővárosi iskolaköteles elemi iskolai tanulók keresete:

Hány éves kor- ban kezdi a munkát	Foglalkozás	B é r :										Napi átlagos munka- idő	J e g y z e t
		havi		heti		napi		árú vagy darabon- kint		óra			
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f		
8—10	Gombkötő leány ...	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	10—11	Esetről-esetre. Különösen a főváros VIII-ik kerületében. 1000 téglavetésért 5 korona. Sok száz gyermek rendszeres foglalko- zását teszi kora reggel, délelben és este.
8	Küldőnc ...	—	—	—	—	4,10,20	—	—	—	—	—	—	
8	Fehérnemű tisztítóinté- zetben gallérválogatás	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	4—5	
8	Gramofon és kintorna kísérő	—	—	—	—	70	—	—	—	—	—	6—8	
11	Papíracskó és doboz- gyárban ...	—	—	1—5	—	—	—	—	—	—	—	9—10	
13	1000 téglavetésért ...	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	12	
6	Ujságkihordás ...	6—8	—	—	—	50—60	—	—	—	—	—	3—7	
6	Mozgósínházi vízárus	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	5—6	
8	Téglatiszító ...	—	—	—	—	80	—	—	—	—	—	8—10	
9	Ostorgyárban ...	—	—	5—6	—	—	—	—	—	—	—	6—7	
8	Kolduló hatost kereső	—	—	—	—	2—3	—	—	—	—	—	—	

7	Városiügeti vízárus ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10—12	Különösen vasár- és ünnepepon.
7	Gyümölcsárus ...	—	—	—	—	—	—	—	40	—	—	6—8	A gyümölcsöt éjjel veszik a Dunaparton.
8	Tejkihordó ...	6-8-12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3—4	Kora reggel.
10	Koszorúgyárban ...	—	—	3—4	—	—	—	—	—	—	—	6—8	2 heti esteli túlmunka 7—9-ig 80 f pótlék.
8	Modell ...	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	—	—
7	Ugonkaszurkáló ...	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	10	A hungária-úti és Órnagy-úti iskolában.
8	Babagyárban ...	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	8—9	—
9	Diótörés ...	—	—	4—5	—	—	—	—	—	—	—	9—10	kilogr. dió tisztítás után 10—20 f-t kapnak.
10	Süteménykihordó ...	—	—	4—6—8	—	—	—	—	—	—	—	3—4	Kora reggeli órákban.
8	Kertészeknek lovat hajtó ...	—	—	—	—	—	—	—	40—80	—	—	8—10	A külvárosi iskolákban nagyon elterjedt foglalkozás.
7	Kugli-állító ...	—	—	—	—	1—2	—	—	—	—	—	8—10	Ezenkívül ebéd, vacsora, sör.
7	Reklámcédula osztó ...	—	—	—	—	—	—	—	40—60	—	—	6—8	—
7	Cyufaárus ...	—	—	—	—	—	—	—	20—30	—	—	5—8	—
8	Piaci mértegelő ...	—	—	—	—	—	—	—	20—40	—	—	4	Kora reggeli órákban.
9—10	Tennis-labdaeszedő ...	—	—	—	—	—	—	—	60—80	—	—	4—6	Idényhez van kötve, nagyobbára délutáni órákban.
10	Pipagyárban ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—
10	Utcai lámpagyújtó ...	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3—4	Naponta 48 lámpát köteles gyújtani.

A bányászatnál a gyermekek keresete különféle. A sóbányákban csekélyebb, mint például a szénbányászatnál. Marosújvárt a sóbányákban alkalmazott gyermekek első évben *ingyen* dolgoznak, később napibérük 70 fillér s ez 1 korona napibérre emelkedik. Jóval jobb a kereset például a petrozsényi szénbányákban, hol átlag 1 kor. 20 fill., 1 kor. 70 fillér a gyermek keresete, sőt e fölé is emelkedik.

A házi iparban hol rendszeres ipart űznek, mint ezt az „Izabella nőegyletnél” a felvidéki kirendeltség felügyelete alatt álló ipartelepeknél, a mármarosi, ugocsai, erdélyi, sárosmegyei, bártfai, solti, csetneki iparpártoló egyleteknél találjuk, a gyermekek keresete jónak mondható. így azt találjuk, hogy a nád, kosárfonó, fafaragó, szövő, hímző, játékszerkészítő, művirág csináló, (Ung m.) szőnyegszövő, (Mármaros m.) csipkeverő háziiparokban már a kezdő gyermekmunkások 40-80 fillért keresnek. Átlagos munkabérok 1 korona, ügyesebbek még ennél is többet keresnek.

A kis iparban alkalmazott tanonc gyermekeknél rendes keresetről szó sem lehet, mivel legtöbb helyen a tanuló fizetés helyett ingyen ellátást kap. Itt-ott előfordul, hogy a mester a tanoncot, mint bejárót tartja s ekkor szállás és élelem megváltásáért 10-20 koronát kap a mestertől. (Hódmezővásárhely.) Ezzel szemben különösen nagyobb városokban a tanonceltartásért még a szülők fizetnek a mesternek. (Miskolc, Temesvár.)

A házaló kereskedés aránylag a legjövedelmezőbb. Vízárus gyermek nyárban 2 sőt több koronát szerez, kevesebbet keresnek azok, a kik az áruért pénzt adnak, (cipőzsinór, kenőcs, levelezőlap.) Az újságkihordás után a nyereség a szerint váltakozik, amint előfizetőkhez viszi, vagy utcán árulja azokat a gyermek. Előbbi esetben 6-8, sőt 10-12 koronát kap havonta, utcai kikiáltó árusítással 40-60 fillér napi jövedelemre tehet szert igazolvánnyal nem bíró gyermek, igazolvány birtokában már, mint munkaadó szerepel s jövedelme 2-3-szor nagyobb.

Tejkihordó gyermekek bére 3-4-8 korona között változik havonta.

A gyermekmunka béreket 8 fővárosi *elemi* iskolának adataiból (Elemér, Ómagy, Felsőerdősor, Lövő, Murányi, Hungária, Angol-utcai és Versenytéri iskolák) összeállítottam, s ezekből a fővárosi bérekre következtethetünk. A vidéki bérek hasonlóak, némileg azonban alacsonyabbak.

VI.

A különböző gyermekfoglalkozások.

Azokat a foglalkozásokat, melyekben iskolaköteles gyermekek alkalmazást nyernek, 5 csoportra oszthatjuk és pedig: 1. *Mezőgazdasággal kapcsolatos munkára.* 2. *Gyári és kisiparra.* 3. *Házi iparra.* 4. *Kereskedelemben, végül 5. Mellékfoglalkozásokban teljesített munkára.*

1. Mezőgazdaságban alkalmazott gyermekek munkája.

Statisztikai adatok szerint Magyarország lakosságának túlnyomó többsége (13,175.083) mezőgazdasággal foglalkozik s bár a gyermekmunkásokra nézve nincsenek pontos adataink, mégis joggal több százezerre tehetjük azon gyermekek számát, akik szüleiknek a mezőgazdaságban segédkeznek. Nélkülözhetetlenné válik a gyermekek munkája a mezőgazdaságban, különösen akkor; ha kedvezőtlen időjárás (fagy, szárazság, tartós esők) a mezőgazdasági munkák gyors befejezését igénylik.

A mezőgazdaságban a gyermekeket koruk szerint alkalmazzák más-más munkára s átlag véve már 5-6 éves korban kezdi a gyermek a liba és malacpásztorkodást. A gyermekmunkát ezen kívül hernyózás, szüretelés, kukorica kapálás, galyhordás, csutka verés, acatolás, dohány- és paprikaültetés, dohányfűzés s simítás, trágya szétterítés, lóvezetés, (Ostoros), ételhordás, marokverés, könnyebb béres és kocsis szolgálatok teszik.

Általánosságban mondhatjuk, hogy a gyermekek ritkán végeznek terhes munkát, táplálkozásuk elég jó, a rossz lakásviszonyok okozta káros hatásokat pedig a folytonos szabad levegőn való tartózkodással ellensúlyozzák.

A mezőgazdasági munka kora reggel kezdődik és alkonyatig tart. Éjjeli munka alig van csak inkább jószágörzésnél fordul elő. Tekintve, hogy a pásztorkodással a gyermekek nagy része foglalkozik, érdemes lesz ezzel részletesebben foglalkozni.

A pásztorgyermek a szabadban való folytonos tartózkodással már zsenge korától fogva ki van téve az időjárás viszonyosságainak s a foglalkozás fáradságának. Közlegelők hiánya folytán a pásztorgyermekek kénytelenek a rájuk bízott jószággal nagy és fárasztó utakat megtenni. Mindez azonban csak edzőleg hat a gyermekekre s a pásztorsággal foglalkozó gyermekek egészség és fejlettség tekintetében ki válnak a többiektől.

A mi foglalkozásukból kifolyólag kifogás alá eshetik az nem a testi, de inkább a jellembeli fogyatkozás, mely ezen gyermekeknél észlelhető. A korai szabadság hamar féktelenségbe csap át, a gyermekek eldurvulnak s közelebbi érintkezésbe jutva, a durva pásztornéppel nyelvben és szokásban elsajátítják ezek rossz tulajdonságait. Részben szükségből, részben unalomból, pásztoroknál gyakran előjön, hogy más tulajdonát nem tisztelik s a szabadban őrizetlen gyümölcs és termény így válik a gyermekek prédájává. Pajkosság és rombolási vágy készíti a pásztor gyermekeket elhagyott tanyák és lakások kifosztására és megrongálására s az a sok tűzkár, mely erdőkben, elhagyott tanyákon előfordul, sok esetben nem vigyázatlanság, hanem gyermeki rosszakarat műve. Vidéki tanítóink a pásztorgyermekeket épen vadságuknál fogva az iskolák rémeinek tekintik, akik rossz hatással vannak a többi gyermekekre.

Azon káros befolyásról, melyet a pásztorság a gyermekek erkölcsére gyakorol, már szóltunk, s csak ismételtük, hogy a a durva pásztornéppel való folytonos érintkezés, de kivált az állatok nemi életének megfigyelése ezek az okok, melyek a gyermekek erkölcsét megrontják s különösen nemi érzéküket károsan befolyásolják. Igazságügyünk egyik magasállású tisztviselője közölte velem azon adatot, hogy az erkölcs elleni merényletek 80%-át pásztorok vagy pásztorsággal foglalkozott emberek követik el.

Mint már előbb volt alkalmam említeni, a gyermekmunka a mezőgazdasággal kifogásolható alakban, helyenként előfordul, sajnos azonban, az utóbbi években a földművesek nagy számú kivándorlása következtében egyre gyakoribb lesz.

Hivatalos jelentésekből tudjuk, hogy mióta a székelyférfiak Romániába kivándorolnak, részben a fellendült faiparnál nyernek alkalmazást, azóta a terhesebb mezőgazdasági munkák ellátása az otthon maradt asszonyok és gyermekek vállára nehezedik. Hasonló az észlelet mindazokon a vidékeken, hol a kivándorlásból kifolyólag a férfimunkások száma megapadt, mivel mindenütt ezek helyébe a nők és a fiatal gyermekek kerülnek, akik most már nem csak saját

kis gazdaságukban segédkeznek, hanem a gyermekeket reá viszi a kényszer, hogy nagyobb gazdaságokban béreseknek vagy kocsisokul elszegődjenek. A kivándorlás által okozott munkahiány szükségessé teszi, hogy a mezőgazdaságban különösen cselédként alkalmazott gyermekek munkáját a jövőben figyelemmel kísérjük, miután félni lehet, hogy munkáviszonyaink rosszabbodásával a gyermekmunka iránti kereslet élénkebb, s előre láthatólag a gyermekek túlmunkáltatása is nagyobb lesz.

Elénk színekkal írja le a Bodrogeközön lakó barátom a mai ottani helyzetet: „Baj itt csak a gazdasági munkánál van. Némely községből minden kapafogható ember Amerikába vándorolt; az elbetegesedett vén emberek s asszonyok munkaképtelenek lévén, a termőföld megmunkálása gyermekfiúkra és serdülő leányokra van bízva. Vidékünkön a szőlőmunka nagy részét, sőt az útfedő, kötörést is 10-15 éves fiukkal végeztetik. Igaz; hogy ezek jól vannak fizetve, de korai megerőltetésük feltétlenül testi fejlődésük rovására van. Még egy érdekes jelenséget tapasztaltam, A környékbeli nagybérlők 20-30 béres helyett 6-8 felnőtt bérest tartanak s a többi 12-16 éves fiúkból telik ki. A tavaszon megszámláltam kocsizás közben, hogy 24 trágyahordó ökrösszekérből 19-et gyerekfiúk kezeltek.”

Különös dolog, hogy éppen a főváros szegényebb sorsú gyermekei azok, akik aránylag nagyobb számmal mezőgazdasági munkát végeznek. Tudvalevő, hogy a külvárosokat környező földeken majdnem kizárólag kertészek és bolgárok művelik a konyhakertészetet, melyhez nem tudván elég munkaerőt kapni, a külvárosi iskolák (Hungária-út, Örnagy-u. és Zugló-u. iskolák) 8-12 éves gyermekeit használják fel munkára.

Egyedül az Örnagy-utcai elemi iskolából 14 gyermek hajtja a kertészek víz húzó lovait. A munka hajnaltól késő estig tart. Díjazás naponta 1 korona.

Egy gyermekről van tudomásom, ki éjjel is hajtja a lovat; ennek munkabére naponta 1,20 korona.

Gyermekmunkát találunk ugyancsak a fővárosban a lovak és tehenek körül; előbbi a külvárosok nagyfuvarosainál található, hol a gyermekek kocsimosással, szerszámtisztogatással és lómosással foglalkoznak.

Tekintettel arra, hogy 10-12 éves gyermeknek, mint azt egy murányi-utcai iskolai értesítésből tudom, 10-15 lovat kell mosni. A munkát fáradtságosnak s a munkáért járó 20 fillér díjazást csekélynek kell tartanunk.

Míg a lóhajtásban kizárólag fiukat használnak, s ugyancsak őket használják a kertészeti termények piacra való fuvarozására (a munka 1 órakor éjjel veszi kezdetét), addig a leányokat öntözésre, kapálásra, gyomlálásra, zöldségcsomók kötözésére, piaci árulásra alkalmazzák.

Csökkenti részben a foglalkozás veszélyességét a folytonos szabadlevegőn való tartózkodás és az a körülmény, hogy nagyobbra csak a szünidei hónapokban dolgoznak, sokat leront azonban az átlagos 12-14 órasi munkaidő és az éjfél utáni felkelés, mely a gyermekeket a legédesebb álmuktól fosztja meg.

Felesleges hangsúlyoznom, hogy mint mindenütt, úgy a mezőgazdaságban is, minden munka lehet könnyű és lehet nehéz. S ez a munkáltató belátásán múlik, főleg azonban a helyi viszonyoktól függ.

Például a gallyszedés az erdőn a könnyű foglalkozásokhoz tartozik, mindaddig, míg az erdő közel van a lakáshoz, mihelyt távolabb esik, a nehezek közé fog tartozni. S.-A.-Újhelyen, Munkácson, Selmecen, éppen ez a mezőgazdasághoz tartozó foglalkozás viseli meg legjobban a gyermekeket.

Így van a vízfordással a falusi gyermekek megszokott munkájával is. Ha közel van a forrás a faluhoz, a munka számba se jön, néhol azonban a nagy távolság ezt a munkát is nehézzé teszi.

Bár inkább a házaló kereskedelemhez tartozik a víznek pénzért való szállítása, azonban oly népies foglalkozást képez, hogy bátran számíthatjuk a mezőgazdasághoz is, mivel itt a vízfordás különösen aratás idején a gyermekek egyik főfoglalkozását teszi. Hogy a vízfordás súlyos gyermekmunkává, válhatik azt az alábbi Eperjestről vett értesítéssel tudom bizonyítani:

„A túleröltetés nagyon is észlelhető. Különösen a borkúti vízfordás silányítja meg a gyermekeket; mert télen reggel 4 órakor nyáron 2-3 órakor hajnalban indulnak a kútra, ahonnan fejlett ségükhöz képest 8-12 sőt több kancsó vizet (egy kancsóért 6 fillér, kap) puttonyokban hoznak.”

A mezőgazdasági foglalkozások faluhelyen befolyással vannak az iskoláztatásra s az oktatás nagy kárára a tanítók kénytelenek szünidőt adni a fontosabb mezei munkák végzésére.

Elterjedt szokás, hogy a nagyobb iskolaköteles gyermekeket már Szent György nap utáni héten (április 24-én) vizsgáztatják, hogy a gyermek szerződést köthessen mezei munkára, pásztorodásra, stb. Az iskolákban csupán a legkisebb gyermekek maradnak vissza, ezek is azonban az iskolát lanyhán látogatják,

s mondhatjuk, hogy a tanítás sok helyen a tavaszi hónapokkal együtt végetér. Az őszi munkák ugyancsak befolyásolják a gyermekek iskoláztatását s ez már abban is nyilvánul, hogy a tanév legtöbb helyen szeptember helyett október hóban veszi kezdetét. Az őszi évszakban ugyancsak sok alkalmuk van a gyermekeknek, hogy mezőgazdasági munkákban segédkezzenek. Sok gyermeket foglal el a kukoricatörés, burgonyaszedés és a szüret, mind ez egy-egy alkalom az iskolából való távolmaradásra. A megszokás idők folyamán egész törvénné emelte ezeket a mulasztásokat s iskoláink annyira alkalmazkodtak ily időszakokhoz, hogy emlékezetem szerint a hegyalján és más bortermő vidéken szüreti szünetidő címen az előadások 1-2 hétig szüneteltek. Így rövidül meg a mezőgazdasági munka révén a tanítás értékes, többé nem pótolható ideje.

2. A gyáripár és kisipár.

Nagy és mélyreható változást, helyesebben valódi forradalmat idézett elő a népek gazdasági életében a munkagépek alkalmazása. Ezek hatása volt, hogy a munkások egyes helyeken tömörültek, életviszonyaik megváltoztak, a termelés növekedett és olcsóbb lett. A gyáripárnak főerőssége a kisipárral szemben abban állott, hogy a gőz- és villámhajtotta gépek segítségével a termelés ezektől lett függővé téve s a jó és gazdaságosan dolgozó gépek feleslegessé tették a tanúit szakmunkásokat, akik a kisiparban foglalkoztak s a versenyt ily módon kiállani nem tudták.

A gyáriparban így nyertek alkalmazást mind nagyobb számban nők és gyermekek, a kiknek igénytelensége és kézi ügyessége ezen gyengébb és értéktelenebb elemet a munkások veszélyes vetélytársává tette. Külföldön, hol a gyáripár már régóta virágzik, a gyermekmunkások ezrei lepték el a gyárakat s egyes iparágakban s ezek közül, különösen a textiliparban ezek száma nagyra nőtt.

A visszahatás hamar bekövetkezett.

A határtalan verseny a gyáripárosokat fokozott termelésre bírta s ennek következményét a túlmunkát, első sorban a gyermekmunkások sínylették meg.

Már *Pestalozzi*, a nagy gyermekbarát feljajdult a gyermekek nyomorán. „Bár sokan – úgy mond, – a gyermekek közül félig meztelenek, lerongyoltak és mosdatlanok voltak, mégis virultak mint a rózsák, fürgék voltak mint a mókusok, szelídek, mint a bárányok, boldogok mint az angyalok. Vidáman és ártatlanul gyakorolták erejüket, örültek a szabadságnak, élvezték a

falú békés örömeit és frissen, edzve serdültek. De jaj! hogy néznek ki most 3-4 év után. Alig lehet reájuk ismerni. Telt orcájuk beesett és színtelen, szemük fénytelen és réveteg, az arcról az egészséges pír, a szívből a vidám életkedv eltűnt. És ki tette ezt a változást? A pamutszövő-gyárak! A nyomorúságos kereset kedvéért már a gyermekeket is behajtották ide. A hosszú, egyhangú munka, a fojtó levegő, a röpködő szálak, rossz táplálkozás, az öregek durva beszéde, stb. lassanként megmérgezték a testet és lelket” ...

Ezek a viszonyok voltak tényleg a külföldön s bár kisebb mérvben – ha keresni fogjuk ezt a bajt nálunk is fellelhetjük. Különleges hazai viszonyaink s ezek között különösen népünknek a gyáripartól való idegenkedése s a tömeges kivándorlás, amint egy részről útját állta a gyáripar nagyszabású fejlődésének, sok tekintetben azonban elősegítette a munkáshiány következtében a gyermekek korai munkáltatását. A hazai kisebb gyárakban megtűrt szokássá vált, hogy a gyermekek szüleiket munkába elkísérik és ezeknek segédkezzenek és ha a gyermekek csak némileg is alkalmasnak bizonyultak, könnyebb munkára alkalmazzák s ezért csekélyebben díjazzák is őket a munkaadók.

Iparfelügyelőink jelentéseiben gyakran találjuk a panaszt, hogy apró 7-8-9 éves gyermekek forgolódnak gyárakban, a kik az iparfelügyelők jöttére a szélrózsa minden irányában szerte futnak. A munkaadók ezeket a kis munkásokat „játszó gyermekeknek” nevezik, akik csak véletlenül jöttek a munka helyiségbe. Hogy ezek a játszó gyermekek foglalkozása nem oly ártatlan, amint állítják s hogy ezek rendszeres munkát végeznek, azt például foszforgyufa gyárakból tudjuk, hol ily apró gyermekek a gyufa dobozok töltését végzik reggeltől estig.

A törvény által tiltott gyermekmunka ellenőrzése az iparfelügyelők hatásköréhez tartozik. Teendőkkel túlhalmozott iparfelügyelőink a gyermektörvény által tiltott munka ellenőrzésére a múltban nem fordítottak elegendő figyelmet s csupán az utolsó években mutatkozik e téren is szembetűnő javulás.

A kerületi iparfelügyelők által kifogásolt fiatal munkások és gyermekek törvény által tiltott munkáltatása:

1899-1900. évben 42 esetben,

1901. évben 144 esetben 3 iparf. kerületben nem volt kifogás,

1902. „ 151 „ bpesti iparf. kerületben nem volt kifogást

1903. „ 59 „ „ és másik két iparf. kerületben nem

[volt kifogás,

1904. évben 142 esetben 4 iparfelügy. kerületben nem volt kifogás,		
1905	197	2
1906.	328	5
1907.	274	5

Ezen kimutatásból látható, hogy a fiatal munkások törvényellenes munkáltatásuk ellenőrzése behatóbb lett, mert kétséget nem szenved, hogy nem a fiatal munkások és ide számított gyermekek száma szaporodott ily mértékben, hanem az ellenőrzés lett szigorúbb.

Ami a gyermekmunkások ellenőrzésénél feltűnik, hogy míg a gyermekmunkásokat egyes iparfelügyelők törvény által tiltott alakjaiban (meg nem engedett korban, éjjeli munkánál) kerületükben nagy számmal fellelik, addig vannak oly iparfelügyelői kerületek, hol tudomásunk szerint sok gyermekmunkás van alkalmazásban, hol ennek dacára törvényellenes munkáltatás egy esetben sem észleltetett. Különösen feltűnő, hogy a budapesti iparfelügyelői kerületben több éven át egy esetben sem észleltetett gyermekek törvényellenes munkáltatása, jólehet éppen e helyen folyik tiltott gyermek munka, különösen a papírnemű (zacskó, dobozkészítő) fémárú és bádóg iparokban.

Ezen mindenestre feltűnő körülményre felvilágosítást az ipari főfelügyelőség évi jelentésében találunk. A jelentésben a főfelügyelőség ismételten hangoztatja, hogy személyzetének elégtelensége és a rendelkezésére álló erők csekély volta miatt a kerületi iparfelügyelők éjjeli vizsgálatokat nem végezhetnek s ennek kell betudnunk, hogy a gyermekmunkásoknál oly gyakran észlelt túlmunka és éjjeli dolgoztatás a főváros területén kellő ellenőrzés nélkül maradt.

E helyen mutatjuk be az 1900. évi népszámlálás alkalmával a gyári és kisiparban alkalmazott tanoncok és 16 éven alóli munkásokról összeállított kimutatást, amelyből tudomást szerezhetünk arról, hány ifjú munkás és tanonc volt ez évben alkalmazásban s munkaidejük hány órát tartott? Értékkel bír ez a kimutatás, mivel ezen védett korú munkások jelentékeny részét, mondhatjuk felét, 8-13 éves gyermekek képezték.

A gyári és kisiparban alkalmazott tanoncok és fiatal munkások statisztikai kimutatása annyiban is érdekes, mivel e helyen is meggyőződhetünk, hogy a védett korú munkásokat s közöttük nagy számmal gyermekeket, a törvény által megszabott időn túl foglalkoztatják.

A foglalkozási fő- és alcsoportok megnevezése	Az illető foglalkozás körébe tartozó		16 évnél fiatalabb segédek, munkások száma és részletezése, akiknek munkaidejének, ebből napi munkaidő (fine-					
	16 éven aluli munkások	tanoncok	Összesen	8	8—9	9—10	10—11	11—12
				óráig (bezáró-				
I. Vasgyártás	662	1436	359	13	—	164	86	95
Kovács	248	10505	95	10	1	44	7	26
Épület- és műlakatosság	97	6606	33	3	1	15	4	7
Vasbutor es pénzszerkevény gyártás	2	142	1	—	—	1	—	—
Bádogipar	35	1988	6	1	1	2	—	2
Egyéb vas- és fémmipari foglalkozás	162	2000	120	17	5	68	20	20
II. Gép, műszerek gyártása stb.	156	8211	50	6	1	25	8	7
III. Téglá és tűzálló agyagáru gyártása	533	58	120	12	2	50	7	39
Fazekasipar	28	709	15	—	—	6	1	7
Úveggyártás	252	436	156	4	10	46	20	38
Egyéb kő, földipar	170	814	103	6	15	42	10	29
IV. Fűrészáru gyártás	1139	78	408	22	5	112	78	170
Asztalosipar	129	10014	49	3	1	25	4	13
Gyékényfonadék készítés	—	1	—	—	—	—	—	—
Szalmafonadék készítés	—	1	—	—	—	—	—	—
Kosárfonás	6	219	2	1	—	1	—	—
Egyéb fa, csont nádipar	303	1840	169	4	4	53	70	37
V. Bőrgyártás és egyéb bőrpar	134	2145	83	4	5	32	21	19
VI. Fonó- és szövőipar	521	2274	365	12	7	87	150	96
VII. Szabó ipar	155	9788	61	6	—	25	3	20
Kalapos	4	267	1	—	—	1	—	—
Cipész és csizmadia	268	19755	96	7	3	26	2	45
Bocskoros	25	455	9	—	—	3	—	6
Borbélyipar	126	4437	56	10	—	18	—	21
Egyéb ruházati iparok	34	1409	17	1	—	7	—	9
VIII. Papirosipar	162	572	100	5	—	58	25	12
IX. Malomipar	194	2598	52	8	1	10	4	24
Sütőipar	43	2978	20	6	1	4	1	7
Czukrász	5	416	—	—	—	—	—	—
Konserv növényanyagból	—	1	—	—	—	—	—	—
Hentes	13	1527	5	1	—	3	—	1
Átvitel	5606	93680	2551	162	63	928	521	750

és napszámosságokról adatok vannak)			A tanoncok száma és részletezése, akiknek munkaidejéről adatok vannak, ebből a napi munkaidő (fineműek)								
12-13	13-14	tovább mint 14	Összesen	8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	tovább mint 14
lag) tartott				óráig (bezárólag) tartott							
1	—	—	1030	38	10	425	312	239	4	1	1
3	4	—	2644	239	49	944	224	951	114	114	9
1	1	1	2947	130	54	1412	269	916	77	82	7
—	—	—	103	6	2	71	5	14	1	4	—
—	—	—	906	42	20	393	106	299	20	24	2
—	—	—	1145	74	48	639	124	217	19	28	6
—	3	—	4367	437	157	2349	395	893	69	60	7
—	4	6	15	—	—	7	3	4	—	—	1
—	1	—	249	18	3	108	10	90	5	14	1
4	32	2	278	1	14	38	140	76	1	6	2
—	1	—	380	76	29	151	42	75	4	3	—
12	8	1	30	2	3	5	2	16	—	2	—
2	1	—	3931	208	87	1668	416	1351	87	103	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	83	3	7	28	2	39	3	1	—
—	1	—	775	48	23	313	103	236	22	16	1
1	1	—	890	45	24	335	84	332	36	29	5
7	4	2	939	69	25	375	85	308	49	24	10
2	4	—	3640	292	76	1140	295	1399	211	194	33
—	—	—	98	11	2	41	4	31	5	4	—
6	7	—	6733	505	138	2283	412	2730	180	381	104
—	—	—	200	8	—	55	13	98	21	5	—
4	2	1	1455	161	19	384	52	582	85	135	37
—	—	1	509	28	8	200	39	142	15	28	9
—	—	—	307	11	11	150	35	75	9	16	—
—	2	3	556	31	5	126	22	295	15	30	32
—	1	—	1361	330	24	396	49	423	32	68	39
—	—	—	189	9	3	71	11	73	4	15	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	620	71	11	219	33	205	16	55	10
43	77	17	36380	2893	852	14326	3237	12109	1104	1442	330

A foglalkozási fő- és alcsoportok megnevezése	Az illető foglalkozás körébe tartozó		16 évnél fiatalabb segédek, munkások száma és részletezése, akiknek munkaidejük, ebből napi munkaidő (fine					
	15 éven aluli munkások	tanoncok	Összesen	8	8-9	9-10	10-11	11-12
				órátig bezáró				
Áthozat ...	5606	93680	2551	162	63	928	521	750
Mészáros ...	52	2236	16	6	—	3	—	6
Egyéb élelmezési iparok ...	433	483	134	3	4	51	39	37
X. Gyufagyártás ...	57	—	36	2	—	22	—	8
Egyéb vegyészeti ipar ...	95	83	35	—	1	14	13	7
XI. Építészet ...	91	1427	16	1	2	7	—	6
Kőműves ...	449	4271	64	—	1	18	15	27
Ács ...	55	1485	12	2	—	4	—	5
Cserepező s palafedő ...	22	139	14	4	—	6	2	2
Egyéb építőipar ...	285	2270	28	3	1	11	3	10
XII. Nyomdaipar ...	36	2673	12	1	2	5	1	2
Egyéb sokszorosító- és műipar ...	10	723	2	—	—	1	1	—
XIII. Vengéglős, szállodás ...	128	898	76	7	—	15	3	19
Kávéházi ipar ...	23	75	8	1	—	—	—	6
Egyéb szállodás és vendéglős ipar ...	22	28	2	—	—	—	—	1
XIV. Egyéb ipari foglalkozás megjelölés nélkül ...	8	14	—	—	—	—	—	—
Fiatal és gyermekmunkások (fiemüek) összesen ...	7372	110485	3006	192	74	1085	598	886
Fonó- és szövő iparban alkalmazott fiatal nőmunkás ...	1464	172	927	14	19	223	365	244
Szabóipar ...	306	3142	145	17	9	52	25	36
Varrás ...	292	1936	78	6	6	31	12	17
Egyéb ruházati ipar ...	253	684	171	24	13	71	24	35
Egyéb ipari foglalkozás ...	4340	340	2694	291	368	1259	357	361
Összesen fiúk ...	7372	110485	3006	192	74	1085	598	886
„ leányok ...	6655	6274	4015	352	415	1636	783	693
Mindössze fiúk, leányok	14027	116759	7021	544	489	2721	1381	1579

és napszámok jéről adatok van- mük)			A tanoncok száma és részletezése, akiknek munkaidejéről adatok vannak, ebből a napi munkaidő (finemük)								
12—13	13—14	tovább mint 14	Összesen	8	8—9	9—10	10—11	11—12	12—13	13—14	tovább mint 14
lag) tartott				óráig (bezárólag) tartott							
43	77	17	36380	2893	852	14326	3287	12109	1104	1442	330
—	1	—	809	131	17	266	32	275	15	51	22
—	—	—	184	25	8	59	11	70	6	5	—
—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	37	1	1	9	6	18	1	1	—
—	—	—	542	28	35	219	86	162	6	6	—
1	2	—	829	33	11	295	94	305	26	61	4
—	1	—	358	24	8	162	36	110	6	12	—
—	—	—	44	4	1	23	5	11	—	—	—
—	1	—	861	118	32	355	63	269	10	12	2
—	1	—	1752	118	307	763	156	354	12	36	6
—	—	—	446	69	38	217	28	86	1	6	1
7	10	15	431	17	1	60	4	156	13	76	104
—	1	—	29	—	—	9	1	11	1	3	4
—	—	1	11	—	—	4	—	3	—	1	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
51	98	33	42713	3461	1311	16767	3809	13939	1201	1712	476
33	26	3	89	9	4	44	10	21	—	1	—
2	4	—	1510	219	112	697	190	270	12	10	—
3	3	—	716	117	36	320	103	132	3	5	—
1	3	—	270	34	22	124	34	49	5	2	—
13	21	4	236	23	55	114	17	24	2	1	—
51	98	33	42713	3461	1311	16767	3809	13939	1201	1712	476
52	57	7	2821	402	229	1299	354	496	22	19	—
103	155	40	45534	3863	1540	18066	4133	14435	1223	1731	476

3. Téglagyárak.

Az 1900-iki orsz. népszámlálás adatai szerint téglagyártásnál összesen mindkét nemből 852, 16 éven aluli fiatal és gyermekmunkás és 59 tanonc van foglalkoztatva; valójában azonban ezen számnál sokkal több gyermek alkalmaztatik a téglavetőknél. Hogy csak egy példával bizonyítsuk ezt, értesülésem szerint egyedül Kolozsváron, a várostól messzebb fekvő téglagyárakban e tanév folyamán 100-nál több oly iskolaköteles gyermek volt, aki nem járt iskolába. Ezen adat, midőn egyrészt a téglavetőkből alkalmazott gyermekek nem sejtett nagy számát bizonyítja, másrészt azon ismert tényt igazolja, hogy az iskolaköteles gyermekek a téglagyárakban dolgozó szülők által legzsengőbb koruktól kezdve ipari munkára alkalmaztatnak.

A téglagyárakban a családok a munkát szakmában végzik. Minden család egy-egy alvállalkozó, kinek érdekében áll minél több téglát előállítani s ezért munkaidőről ezen iparban szó sincs, mivel a munka virradattól alkonyatig tart. Az iparfelügyelői jelentések különösen a nagyváradí, szegedi, besztercebányai és temesvári kerületekből állandóan hangoztatják a gyermekeknek téglagyárakban való túlmunkáltatását, melynek gátat vetni a munkások sajátyszerű családi szervezete miatt majdnem lehetetlen.

A téglavetőkből alkalmazott gyermekek munkája naponta 12-14 órát is eltart s nagyon fáradságos az agyaghordás, téglaverés, téglafordítás és téglahordás következtében.

Hogy nemcsak a vidéken, de a fővárosban is alkalmazzák az iskolás gyermekeket téglavetésre, bizonyítja a fővárosi lövőház-utcai iskolából vett értesítés, mely szerint egy ottani tanuló leánya téglavetésben anyjának segít. Az asszony csak úgy képes a szakmáiba kiszabott 1000 téglát kivetni, ha gyermeke is segédkezik. A gyermek reggel 5-től este 7-ig dolgozik egy órai pihenővel.

A téglagyárakban folyó terhes munkáról fogalmat adhatnak az alábbi adatok:

„A téglavetőknél 9-12 éves gyermekek a nyersanyag be-és kihordására alkalmaztatnak reggeli 5 órától esti 8-ig napi 32 fillér kereset mellett”. (Cservenka, Bács megye.)

„A téglagyárnál 6-7 éves korban a gyermekek szüleiknek inkább passióból (?) segédkeznek. A cserépgyárban észlelhetők a munka káros hatásai, melyek a színtelen arc, gyenge testnövekedés némelyeknél köhögésben nyilvánul”. (Karcag.)

„A téglavetőknél nem a munka időtartama támadja meg az

ifjú szervezetet, hanem annak nehéz volta. Földet és sarat talicskázni 8-12 éves gyermeknek, testet öló munka.

Sajnos, hogy itt maga a szülő az, ki gyermekeinek testi fejlődésével nem gondol. Igaz, hogy ezek a szülők az alkohol élvezetében sínylődnek és a műveltség legalacsonyabb fokán vannak, de része van benne a munkaadónak is, ki oly alacsony bért ad, hogy a férj és feleség egy napi munkával alig keres 4 koronát. Ezt a keresetet azonban az időjárás néha még alá is szállítja, mikor az eső a frissen vetett téglát szétmossa. Így a szülő kénytelen a gyermeki erőt is igénybe venni, hogy megélhetését biztosítsa.

A téglavetők gyermekei többnyire *görbehátúak*, mivel a még gyenge gerincoszlop a föld és sár nagy súlyát ártalom nélkül még nem bírta meg. Jó, hogy a téglavetők száma kevés, csak 15-20 család”.* (Székesfehérvár, Gautsch R. igazgató szives közlése.)

„Egy nagyobb téglagyár tulajdonosa ellen meg kellett indítani a megtorló eljárást, mivel az előző évben elrendelt munkásvédelmi intézkedéseknek nem tett eleget s egész fiatal gyermekeket túlhosszú időn át dolgoztatott”. (Nagybecskereki iparfelügyelő évi jelentéséből 1907.)

Több helyen – ezek között Ungváron – a téglavetőkben éjjel is foglalkoztatják a gyermekeket.

Bár a gyermekmunkásokat nagyobbára kézi erőre berendezett téglavetőkben alkalmazzák, de ezenkívül nagyobb gőzüzemű s géperőre berendezett téglagyáraink is fiatal gyermekmunkásokat foglalkoztatnak a munkagépek körül.

Az iparfelügyelő évi jelentéseiben gyakran találjuk, hogy gépüzemre berendezett téglagyárakban fiatal gyermekek balesetek áldozataul esnek.

A temesvári iparfelügyelő egymagában 1902. és 1905. években két súlyos balesetről értesít, hol mindkét esetben az áldozatok 10 éves gyermekek voltak, akiknek a szállító lánc (transporteur) hevedere kiszakította karukat.

Az ipari felügyelő ez esetek kapcsán azon nézetének ad kifejezést, hogy baleset tapasztalt, ügyes munkást is érhet, annál inkább gyermekeket, akiket fejletlenségük és tapasztalatlanságuk miatt is kímélni kellene.

A téglavetőkben dolgozó gyermekek, országszerte az iskola mulasztók sorát gyarapítják s ha az iskolát fel is keresik, elcsigázott testük és szellemük a tanításból hasznot nem merít.

* 15-20 családnak megfelelő 34-45 gyermek.

A téglavetőknél kell említést tennünk azon gyermekmunkáról, mely épülő félben levő házaknál a téglák tisztításával van egybekapcsolva. Munkásviszonyainkra jellemző, hogy még a fővárosban is téglahordásra és tisztításra reggeltől estig serdületlen gyermekeket alkalmaznak, miként a verseny-téri iskola elemi osztályában tapasztalták, a tanulók között 10-12 éves gyermekek vannak, a kiknek miként az értesítés mondja: „a téglapor erősen megrongálta a tüdejét és a szemét. Fejletlen, visszamaradt.”

Betetőzik a téglavetőknél észlelhető bajokat az e helyeken található kedvezőtlen lakásviszonyok. A gyermekek szüleikkel, kevés kivétellel földbe vájt lyukakban hálnak, s a hidegebb idő beálltával a nedves és hideg odúkból a család a körkemencék tetejére teszi át lakását s ebben a száraz meleg, széngáztól fojtó levegőben hálnak.

Valódi szatírája a sorsnak, hogy éppen azok nélkülöznek a rendes lakás jótéteményeit, a kiknek az építőanyagok előállításán kell fáradniuk.

4. Üveggyárak.

Nincsen olyan ága a gyáriparnak, melyben a gyermekek törvénytelen túlmunkáltatása oly gyakran fordulna elő, mint éppen az üveggyártásnál.

A kerületi iparfelügyelők évi jelentéseiben állandó rovatot képez az üveggyártásban alkalmazott gyermekek törvénytelen túlmunkáltatása s azon körülményből, hogy ezen rovat az iparfelügyelői intézmény fennállása óta folyton szerepel s nem csökken, azon következtetésre kell jutnunk, hogy ezen hivatásos ellenőrző intézménynek mindeztideig sem sikerült a gyermekmunkát az üvegiparban a törvényes határok közé szorítani. Sajnos, e pontnál oly nehézségek és akadályok állanak fenn, melyek kiküszöbölése sokáig nem fog sikerülni.

Az ok az ipar sajátos üzemében rejlik. Ha nem akarjuk ezen fontos és virágzó iparunkat felületes váddal illetni, úgy közelebbről meg kell ismerkednünk az üvegiparban folyó munka jellegével és az itt alkalmazott munkások ősi patriarchális szervezetével.

Az üveggyártásban háromféle munkát különböztethetünk meg; az első az anyag megömlesztése, a második az anyag feldolgozása az üveg fúvás; a harmadik a közsörülés.

Az olvasztás tartama az olvasztó katlan nagyságától függ. Az üveg olvasztásnak ideje, mely – a katlan nagysága szerint –

13-17 és 18 óra között váltakozik, határozza meg, mikor veheti kezdetét az üveg fűvás. Ott, hol példának okáért 13 óra alatt olvad meg az anyag, az üvegfűvók s az itt alkalmazott nagyszámú gyermekek munkája mindennap 1 órával későbbben fog kezdődni. Ha pl. a hét első napján a munka éjfél után 1 órakor kezdődött, kedden egy órával későbbben 2 órakor, szerdán 3 órakor s így tovább fog folytatódni. A munka ilyenén beosztása természetesen maga után vonja azt, hogy az üveggyártásnál a gyermekeknek éjjeli és nappali munkát kell végezni.

A többi iskolai értesítés közül kiválasztottam egyik nagyobb üveggyári telepről érkezett adatot, mely az üveggyárban alkalmazott gyermekek elcsigázottságáról élethű képet ad. „Az üveggyárban alkalmazott iparostanoncok, ha iskolába jönnek a téli időben, a befűtött tanteremben annyira álmosak, hogy ezen a tanulóknak a padból való kiállításával vagy gyakori tornásztatással lehet nagy nehezen segíteni.* Az üvegfűvó vagy üvegnyomtató inasok, mivel korán kell kellniök: nemcsak hogy az iskolában álmosak, hanem mindig nagyon halvány színben vannak, fejfájásban szenvednek, növésben elmaradottak.”

A tulajdonképeni gyermekmunka az üveggyártásban főleg az üvegfűváshoz van kötve. A fűvó mester által kifűvott üveget gyorsan a hűtőbe kell átvinni, e célra szolgálnak a fürge gyermek kezek és lábak.

Kisebb üvegtárgyak készítésénél (palack, pohár stb.) a fűvás oly gyorsan történik, hogy a hűtőbe való szállítást 2-3 gyermeknek kell elvégeznie. Ugyancsak gyermekeket használnak a fűvók a formák tartására, mely művelet könnyű és gépiesen megy végbe.

Az üvegfűvók ősi szervezetük alapján alvállalkozók gyanánt szerepelnek s a szükséges gyermekmunka erőt ők fogadják fel s ők állítják ki. Zárkózott ipari szervezetüknél fogva az üvegfűvók első sorban családjaikból veszik a szükséges gyermek-erőt, s csak ha ilyen nem áll rendelkezésre, fogadnak idegen gyermekeket tanoncokul.

A gyermek munkaerők eltartása az alvállalkozót, a fűvómestert terhelvén, ennek érdekében áll a tanoncszükségletet első sorban családjából fedezni. Ez a körülmény viszi azután reá az üvegfűvókat, hogy a törvény által megengedett korhatáron alul gyermekeiket munkába állítják. Különösen a testi erőt nem igénylő formát szorító munkához osztják be gyermekeiket, s hogy mily

* Nem lenne jobb őket aludni hagyni?

(Szerző.)

korán kell a gyermekeknek munkás sorba állni, azt oly kiváló szakembernek közléséből tudom, milyen Petrik Lajos, az állami felsőipariskola igazgatója, aki nem egy ízben látott éjjeli munkában 4-5 éves kimerült és álmos gyermekeket különösen félre- eső üveggyárakban, amint szüleiknek a formát tartották.

Ezen aránylag könnyű munkán kívül az is előfordul, hogy egyes üveggyárosok, már a gyermekeket is a túleröltető üveg- fűvásra, használják. Az 1907. évi iparfelügyelői jelentés említi, hogy a mármharosszigeti kerületben a tulajdonos többszörös büntetés és az I-ső fokú iparhatóság legszigorúbb ellenőrzése dacára is, üvegfűvásra használta a védett korú munkásokat.

Az üveggyártásnál a munka nehézsége nem annyira terhes izom munka kifejtésben áll, mint abban, hogy a gyermekek gyakran éjjel dolgoznak s az üvegkemencék körüli nagy hőség okozta izzadás testnedveiket megcsappantja, ennek kell betudni első sorban, hogy az üveggyárakban alkalmazott gyermekek és fiatal munkások satnyák, testnövéseben visszamaradtak. Alkalmam volt látni 18-20 éves üvegfűvókat és segédeket, akik 14 éves gyermekeknek néztek ki s viszont a 12-13 éves gyermekek 8-9 éves korúak benyomását keltették.

Bár az üveggyárosok az általánosan tapasztalható satnyulást és csenevész növést az üvegfűvó munkások rossz egészségi viszonyaira és különösen a családfők között elterjedt mértéktelen alkoholélvezetre vezetik vissza, ezt a nézetet, alábbi indokból nem fogadhatjuk el.

Az üvegfűvók a legjobban kereső ipartűzők közé tartoznak. 240-300-360 korona, sőt több keresetök van havonta, aszerint, mily munkakörben foglalkoznak s hány inással dolgoznak. Lakásviszonyaik, bár néhol kifogás alá eshetnek, általában véve jóknak mondhatók. Táplálkozás tekintetében közmondásossá vált az üvegfűvók bő és jól terített asztala, s bár jó keresetüknél fogva alkoholt is bőven fogyasztanak, még sem mondhatók oly mértékteleneknek, hogy ez a gyermekek fejlődésére káros visszahatással lehetne.

Hogy mégis a tűzimunka s evvel járó nedvvesztesség okozza a gyermekek csenevész voltát, azt legjobban bizonyíthatja a bes- tercebányai kerületi iparfelügyelő 1903. évi jelentésének ama része, melyet érdekességénél fogva alábbiakban közlünk.

„Egy nagyobb méretű üveggyári telepen tartott gyárvizsgálat alkalmával – mondja az iparfelügyelői jelentés – az eljáró közegnek feltűnt az ott dolgozó munkásoknak, sőt a községi

lakosság nagy részének fejletlensége, mondhatni törpe volta. A gyár vezetője a hozzá intézett kérdésre ezen feltűnő jelenséget kizárólag a szeszes italok túlságos mértékben való élvezetének tulajdonította. A vizsgálat azt derítette ki, hogy a darabszámra dolgozó fűvók családjak egész fiatal tagjait, ha már arra képesek, hogy a kifujt üveget átvegyék és továbbítsák, munkába fogják, úgy, hogy 8-9 éves gyermekek már 8 órai, ugyan nem nehéz, de folytonos munkát végeznek. Azonkívül találtatott, hogy a család összes tagjai – még a csecsemők is – a családfő egész munkaideje alatt, az étkezési idő kivételével, a meleg és nem éppen egészséges levegőjű fűvóhelyiségben tartózkodnak és így nem volt ok a testi visszamaradottságot kizárólag a szeszes italok hatásának tulajdonítani.”

Az üvegyiparban alkalmazott tanoncokról érdekes statisztikai kimutatást olvasunk a beszercebányai ker. iparfelügyelő 1903. évi jelentésében. Feltűnőnek mondja a ker. iparfelügyelő, hogy a kő-, föld-, agyag- és üvegyiparban sok baleset éri a fiatal munkásokat, akik közül 53,94%» tehát a fiatal munkásoknak több mint fele sérült meg csupán ezen iparcsoportban.

Hogy mily gyakran sérülnek meg az üvegyárakban alkalmazott gyermekmunkások, azt Magyarország gyáripari statisztikájával is bizonyíthatjuk. Eszerint 1902. évben az üvegyiparban összesen 198 sérülés fordult elő, mely számból 60 sérült 14 évnél fiatalabb gyermekmunkás volt.

A fiatal munkásoknak nagyszámú sérülése abban leli magyarázatát, hogy különösen az üvegyiparban a fiatal munkások nagyon tevékeny részt vesznek a munkában, amennyiben az egész munkaidő alatt állandóan segédkeznek és így az égett és vágott sebek igen gyakoriak.

A beszercebányai iparfelügyelő jelentése annyival bír nagyobb súllyal, mivel kerületéhez számos üvegyár tartozik.

Az üvegyárakban előforduló gyakori balesetek iránt érdeklődve, a különböző gyárakban tett észleletek után megerősíthetem, hogy a felnőtt üvegfűvóknál a balesetek ritkaságszámba mennek s inkább véletlen balesetből keletkező vágott sebek, mint égések szoktak ezeknél előfordulni.

Az égési sebek különösen az egészen fiatal és még ügyetlen gyermekeknél fordulnak elő, akik a tüzes anyaggal bántani nem tudnak. Minél idősebb a gyermek, annál több ügyességet sajátít el, kikerüli a tüzes üveget s több gonddal bánik a lehűlt anyaggal, ily módon kevesebbet tör s ritkábban sérül meg.

Önként következik ebből, hogy az üvegyárakban 12 év alóli gyermekeket megtűrni nem volna szabad. Egészségök és testi épességök védelme kívánja ezt.

Végül ellene szól a gyermekek korai munkáltatásának a szülők jó keresete. Az üvegyárban oly nagy bért kapnak a család-fők, hogy a gyermekek szerzeményére (havonta 14-26 korona) nincsenek reáutalva, s az így nyert fölösleg nem hogy a gazdasági érzéket, a takarékoságot nevelné a szülőkben, ellenkezőleg elősegíti és fokozza azok jogosulatlan igényeit s fényűzésre csábítja őket (drága női kalapok, selyemruha, luxus bútorzat).

Az üvegcsiszoló foglalkozáshoz a legjobb világítás, a napfény szükséges, ezért itt éjjeli munka nincsen. Ami ártalmassá teszi ezen foglalkozást, az a köszörülésnél keletkező finom üvegpors, mely különösen veszélyes a fiatal gyermekekre, akik itt meghajlott testtartással dolgoznak. Nagyban csökkent ezen foglalkozás veszélyessége, mióta az ártalmas száraz köszörülés helyett a nedves köszörülést alkalmazzák. Így is még az üvegeköszörülés a legveszélyesebb gyermekfoglalkozásokhoz tartozik s éppen azért gyenge testű és tüdejű fiatal gyermekeknek nem való.

5. Malomipar.

Az a nagy jelentőség, melylyel a mezőgazdaság hazánkban bír, kihatással van az élelmi iparra is s különösen pedig a malomiparra, mely ennek következtében egyik legfontosabb iparágunk. A népszámlálási adatok szerint 2598 tanonc és 194 tizenhatéven aluli munkás van foglalkoztatva a malomiparban. Annak dacára, hogy a molnárfoglalkozás gyakran nagy testi erő kifejtését (zsák-hordás), más nehéz munkákat (örlő-kövek vágása, télen jégvágás) s más nehéz munkával jár, mégis azt találjuk, hogy ez iparba nagyszámmal vannak tízéves, sőt fiatalabb tanoncok.

A malomipar azon iparágak közé tartozik, hol különösen a vámörülő malmoknál a munkaidő szabályozatlan, az örlendő anyagok mennyiségéhez alkalmazkodik. 14-16, sőt 18 órás munkaidő, kisebb malmokban megszokott dolog s nem egy helyen, hol változó munkás-személyzet áll rendelkezésre, 24, sőt 36 órás munkaszakokban folyik le. Ha figyelembe vesszük a kisebb malmoknak állandóan lisztporos levegőjét, légvonatos helyiségeit, túlnyomó többségben kifogás alá eső hálókamráit, tisztába jövünk azzal, hogy a malomiparban alkalmazott gyermekek terhes, egészségrontó munkát végeznek.

Érdekes adatokat találunk a malmokban alkalmazott gyermekek túlmunkáltatásáról az iparfelügyelők évi jelentéseiben, melyek közül itt közöljük a segesvári ker. iparfelügyelő 1907. évi tapasztalát. „Egy műmalomban tartott gyárvizsgálat alkalmával – írja az iparfelügyelő – a munkától és fáradságtól láthatólag kimerült inasok találtattak. Arra a kérdésre, hogy mióta állanak munkában a gazdájukra tekintettek és azt felelték, hogy reggel 6 óra óta. Az egyik inas azonban kileste a pillanatot, amikor gazdája rövid időre eltávozott és társai nevében elpanaszolta, hogy reggel óta, de előző nap reggel óta állanak szakadatlanul munkában. A gyárvizsgálat a déli órákban tartatott. Ebben a malomban 36 óra munkaidő 1-2 óra pihenővel váltakozott”.

Ami a malom ipart a gyermekmunka szempontjából kifogásolhatóvá teszik az egészségi hátrányokon kívül a malomiparban ijesztő mértékben, előforduló gyakori és súlyos balesetek. Magyarország 10 évi baleseti statisztikáját áttekintve azon szomorú tapasztalatra jövünk, hogy a gyermek sérülések tekintetében ha nem is számba, de súlyosság tekintetében a malomipar okozta balesetek állanak legelől. Az országos munkásbetegsegélyző- és baleset biztosító pénztár 1908-1909. évi baleset kimutatásában a tanoncokat ért súlyos balesetek között a malomiparban 4 súlyos balesetről találunk értesítést, mely fiatal molnár tanoncokat ért. Még ijesztőbb ez az arány, ha az iparfelügyelők jelentéseit e tekintetben átvizsgáljuk, mikor is meggyőződünk arról, hogy a gyermekeket ért súlyos balesetek túlnyomó többsége, malmokban keletkezik elszomorítóan nagy (60-70%-ék) halálozást okozva.

Ha eltekintünk a malmokban elég gyakori gyermek balesetektől, melyek a gyermekek pajkosságából erednek s azon balesetektől, melyek a malomba betévedő gyermekeket érnek, még mindig nagy baleset számot kapunk. így az aradi iparfelügyelő 1899. évben egymagában 3 molnár tanonc és egy idegen gyermek halálos balesetéről értesít, ugyanez évben egy debreceni malomtulajdonosnak fiát érte halálos baleset. A temesvári iparfelügyelő 1901. évben 4 oly esetről számol be, melyekben malomban alkalmazott 10 éves fiatal gyermekek súlyos sérüléseket szenvedtek és ezek közül az egyik meghalt.

Súlyos balesetokról tesznek ugyancsak jelentéseket a pécsi, szegedi és nagyváradai iparfelügyelők. Az 1907. évi iparfelügyelői jelentésben a kolozsvári kerületből vesszük hírért, hogy egy gyermeket a közlőmű agyonzúzott. A kaposvári kerület iparfelügyelője pedig ez évből 2 nagyon súlyos gyermekbalesetről emlékezik meg.

Okát kutatva ezen szomorú statisztikának a balesetek nagyszámát 2 tényezőnek kell betudni. Az egyik a munkaidő túl hosszú volta, mely maga után vonja a tanoncok kimerülését s a szükséges figyelem és éberség csökkenését. A balesetek másik kútforrása az, hogy a tanoncokat oly munkára használják fel, melyre koruknál fogva nem volnának még alkalmasak. Az a körülmény, hogy a malomiparban előforduló balesetek jelentékeny része 10-11 éves gyermekeket ér közlőművekkel való foglalkozás (szíj feltevés), avagy csákányköszörülés közben, azon tanúságot nyújtja, hogy ebben az iparban a tanoncokat s azok testi épségét az eddiginél jobban kell védeni. A malomüzem okozta gyakori halálesetek, súlyos, nagyobbára az egész életre kiterjedő munkaképtelenségek csakis akkor lesznek elháríthatók, ha a gyermekeknek korhatárát, melyben malomiparban felvehetők, új ipari törvényünk magasabbra fogja emelni.

A malomiparban előforduló ijesztő számú végzetes balesetek még egy más szempontból is szolgálhatnak tanulsággul. A halálos balesetek sorában 3 oly esetet találunk, hol kisebb malmok tulajdonosainak fiatal, 10 éves gyermekeit érte a halál üzemi segédkezés közben. Ezek az adatok, midőn egyrészt a malomiparnak a gyermekre való veszélyességét még sötétebb színben tüntetik fel, másrészt azt a tanulságot adják, hogy a saját és idegen gyermekek közötti megkülönböztetésnek – mint arra a német gyermektörvényben találunk példát – nem lehet helye a gyermekekre veszélyes iparágakban, melyekhez hazai viszonyaink után a malomipart kell soroznunk elsősorban.

6. A sütőipar.

Gyermekmunka szempontjából a sütőipar különös figyelmet érdemei. Az 1900-iki népszámlálási statisztikai adatok szerint 43 tizenhat éven aluli munkás és 2978 tanoncz nyert a pékeknél alkalmazást. Helyén valónak tartjuk az idevonatkozó statisztikai adatokat bírálat tárgyává tenni, mivel a kimutatott összegek úgy az alkalmazott tanoncok számát, mint a munkaidőt illetőleg, kiigazításra szorulnak. A sütőipar azon iparágakhoz tartozik, melyek fejlődésben vannak és gyárak versenygése által létszámukban nem csökkentek.

A pékiparban a tanoncok számának emelkedését általánosan tapasztalhatjuk s ez a tény az otthoni sütőmunkák egyre ritkuló voltán kívül a süteménykihordó szolgálat mind szélesebb körben való elterjedésére vezethető vissza.

A munkaidő hivatalos statisztikai kimutatásban 1361 tanoncra vonatkozólag találunk adatokat s ezekből meglepetéssel értesülünk, hogy a kimutatásban szereplő tanoncok nagyobb része, azaz 750 bezárólag 10 óráig volt foglalkoztatva, míg 611 tanonc 10 órán felül dolgozott. Ezen statisztikai kimutatás szerint 14 órán túli összesen 39 tanuló lett foglalkoztatva. így szól a hivatalos statisztikai kimutatás, melylyel szemben azonban a gyakorlatban a legnagyobb visszaéléseket, visszaéléseket s mondhatjuk embertelenségeket tapasztaljuk. Az ezen iparban, hogy úgy mondjuk, általánossá vált túldolgoztatásról és kedvezőtlen egészségi viszonyokról számtalan beérkezett panasz alapján a kereskedelemügyi minister is értesülést nyert és 1903. évben a budapesti ker. kir. iparfelügyelő jelentésére válaszul a minister Budapest székesfőváros tanácsát, mint másodfokú iparhatóságot oly irányban utasította, hogy a sütő és vendéglőiparban alkalmazott tanoncok túlmunkáltatását szigorúban ellenőrizze s a vétő munkaadók kihágásait szigorúan torolja meg.

Hogy ezen üdvös rendeletnek a fővárosban, de még kevésbé a vidéken fogantja nem lett, azt az alább közlendő ipariskolákból vett értesítések bizonyítják.

A budapesti v.....iparostanonciskola ált. 2-ik osztályának osztályfőnöke értesítését, szó szerint közlöm: „Igen szomorú kivételt két iparág tesz: a cukrász és pék. Ezekben a műhelyekben, a szó teljes értelmében az iparostanonc igazi fehér rabszolga. Igen szomorú tapasztalataink vannak e téren, megdöbbentő dolgok mennek végbe ezekben a műhelyekben s mi segíteni nem tudunk. Néhány eset: Budapest legnagyobb cukrász üzleteinek egyikében 10-12 tanuló van alkalmazva. A munkaidő kezdete 5-6 óra reggel; délben csupán annyi idő, amíg ebédjét lenyeli s utána dolgozik esti 10-11 óráig, az inspekciós 2 óráig. Vasárnapi munkaszünet soha sincs, mert ekkor is szolgálnak a cukrászdában egész nap. Éveken át egy kis szobában 16-an aludtak együtt tanoncok és háziszolgák 2-2 egy ágyban, egymás fölött elhelyezett ágyakban. – Ezeknek az iskolázása abszolút semmit nem ér. Először, mert alig küldik őket iskolába, s ha jelen vannak is, a halálos kimerültségtől ébren maradni képtelenek. Színtelen, fakó, alvajáró alakok.

A sütőtanoncok ép így vannak. Megtörténik, hogy iparostanonc iskolai napon, amidőn a tanítási idő alvási idejével össze esik, 23 óráig kénytelen ébren maradni egyfolytában.”

S hogy ez a leírás hű és való, azt a kezeink közt levő több

fővárosi ipariskola osztályfőnöknek egybehangzó észlelete bizonyítja. A viszonyok a vidéken sem jobbak. Igazolhatom ezt szava-hihető férfiak kezéből vett alábbi értesítésekkel:

„A pék tanoncok este 11-től reggel 3 óráig a műhelyben dolgoznak s kora reggel 8 -9 óráig a süteményt kell széthordaniok, úgy hogy alig néhány órát alszanak. Ébren veréssel szokták tartani.” Kecskemét.

„A pék és hentes iparnál alkalmazott tanoncok 10-12 órát is dolgoznak, nem számítva az éjjeli munkát.” Győr.

„A sütők, illetve pékek esti 7 órától másnap déli 12-2 óráig dolgoznak egy huzamban. A legszánalmasabb helyzetük van a pék inasoknak, mert ha elalszanak, akkor egy dézsa vízzel öntik nyakon őket. A pékeknél és pincéreknél feltűnően észlelhető a satnya test, visszamaradt testnövés, s mint ilyenek mindenféle betegség iránt sokkal fogékonyabbak.” N.-Kanizsa.

„Pék inasok egész éjjel dolgoznak, nappal ebéd után 2-3 órát alhatnak, a tanonc iskolában nem lehet őket ébren tartani.” Temesvár.

„Pék 16-20 óráig van egyfolytában munkában.” Pancsova.

„Országos vásárok előtt az ételmezési és ruházati iparághoz tartozó inas gyermekek alig alszanak 3-4 órát naponkint,” Eger.

„Gyermeki erő kihasználásáról, kizsákmányolásáról nincs adatom. Iparostanonc iskolánkban előfordul egy iparág s ez a pékipar. Ezen iparág tanulói bizony igen gyakran hasznavehetetlenek, éppen az éjjeli munka miatt. Itt joggal beszélhetünk merényletről, amit a gyermekek, (még ha 12 éven felül is vannak) egészsége ellen elkövetnek a munkaadók.” Baja.

„A sütők rendezettebb műhelyekben munkában vannak esti fél 8-tól reggel fél 6-ig, de van olyan műhely is, hol 2-4 órai alvási idő sem ritkaság.” Debreczen.

„Némelyik pékműhelyben este 6 órától másnap délig dolgoznak.” Debreczen.

Hasonló túldolgoztatásról értesülök Békéscsaba, Máramarosziget, Nagybecskerek, Nagykőrös, Orsova, Orosháza, Szarvas, Komárom, Mezőtúr, Gyulafehérvár stb. városokból.

Ezek a szomorú adatok oly általánosan ismeretesek, hogy elmondhatjuk, országunkban kevés hely van, hol a gyermek munka a pék iparosok által ki ne használhatnák. Ezen lelketlen munka zsarolás következményei természetszerűleg ki nem maradnak, a gyermekek halálosan el vannak csigázva s mint a nagy-

számú, egybehangzó értesítések mondják, a pék inasok az iskolában kivétel nélkül alusznak.

Mennyire ki vannak fáradva ezek a szegény gyermekek, bizonyítja a felsőerdősori iskola igazgatójának közlése, kinek osztályában a táblához kihívott álmos pék tanonc ájultan összeesett. Hasonló esetek gyakoriak legyenek a tanonciskolákban.

Nyugtalanság fogja el lelkünket, ha elgondoljuk, hogy éppen abban az élelmi iparágban találjuk ezeket az embertelenségeket, mely asztalunkat mindennapi legelterjedtebb élelmicikkünkkel, a süteményekkel látja el. Önkénytelenül arra kell gondolnunk, hogy a gyermeki munkaerő ily hallatlan kizsarolása e gyermekek elhanyagolását és tisztátalanságát kell, hogy eredményezze.

A pék ipar a maga nehéz munkájával reá nyomja bélyegét azokra, akik vele foglalkoznak, így péklábnak nevezik a lábunk χ állását, mely azért található fel legkivált éppen ebben az iparban, mivel a szervezet büntetlenül el nem tűri a 16-18 órás állást.

Ha valahol, úgy ezen iparágban beszélhetünk a leglelketlenebb gyermekmunkáról s ez teszi kívánatosná, hogy a megbízhatatlan jelenlegi ellenőrzés helyett, a pék ipara megbízható iparfelügyelői intézmény felügyelete alá vonassék.

A nyomdász ipar is, melyben azelőtt a tanoncok túlmunkáltatása napirenden volt, jelentékenyen megjavult, mióta a felügyeletet ezen iparág fölött az iparfelügyelők gyakorolják.

Tisztában vagyunk azzal, hogy ha ezen sürgős és mulhatatlan szükséges kormány intézkedés be is következik, a kérdés végleges megoldása, a pékiparban alkalmazott gyermekek túlmunkáltatása, egyszerre nem lesz kiküszöbölhető. Külföldi példából meríthetjük a tanulságot, hogy a pék iparban alkalmazott gyermekek munkaidejének szabályozása csak nagy harcok és küzdelmek után volt elérhető, akkor is csak az állami hatalom, a társadalom és a sajtó együttes állásfoglalása után. Hiába tartottak a Német birodalom sütőmesterei országos nagygyűléseket, hiába utaltak hivalkodva arra, hogy a sütőiparban alkalmazott tanoncok révén egy millió márka bért nyernek a sütőiparban alkalmazott gyermekek, a német társadalom egyöntetű állásfoglalását a pék mesterek megváltoztatni képesek nem voltak s megmaradt a köztudat a német társadalomban, hogy ez a millió márka áldatlan tőke, mely az állam legdrágább kincsén – az ifjúságon rágódik.

7. A cipész-, csizmadia- és bocskorosipan

A ruházati iparnak egyik fontos részét a lábbeli iparosok képezik s jóllehet, utóbbi időben több cipőgyár keletkezett hazánkban, ezek azonban nem voltak képesek a nép által pártolt csizma- és bocskorosipart jelentőségükben csökkenteni. Az a körülmény, hogy ezen három iparágban találjuk az összes kisipari foglalkozások között a legtöbb tanoncot, azaz 20210-et és 293 tizenhatéven aluli fiatal munkást, kötelességünkké teszi, hogy ezen iparágakkal bővebben foglalkozzunk.

Á cipészipar majdnem kizárólag városokhoz van kötve s ezért itt mindazon nehézségeket és egészségi ártalmakat feltaláljuk, melyek a városi drága és rossz lakásviszonyok következtében a kisipari üzemekben fellelhetők.

Ferenci Imre értékes dolgozatában, melyet a Magyarországi házi-ipar- és a budapesti otthoni munkáról* írt, szomorú képét rajzolja meg a cipésziparnak s azon szociális, gazdasági, erkölcsi és egészségi viszonyoknak, melyekre ez iparban akadunk. Az érdekes tanulmányának bennünket e helyen közelebbről azon része érdekel, mely az itt foglalkoztatott gyermekek mostoha sorsára vonatkozik. A műhelyek s ezzel kapcsolatos lakások egészségtelen túlszűfoltóságának és a rossz táplálkozási viszonyoknak felsorolása után joggal mondja a szerző:

„Csodálkozhatunk-e ily körülmények között, ha ezen ipar otthoni munkásainak óriási százaléka tüdővész, míg a többiek vagy gyomorbeteg, vagy nemi betegségekkel fertőzöttek. A szembetegség (trahoma) szintén nagyon gyakori hivatásos betegség itt. A cipésmesterek és segédek betegpénztárának kimutatása szerint a biztosítottak 95%-a betegszik meg évente. Mindazáltal 280 mindkét nembeli 10-14 év közötti gyermeket naponta 13 óra hosszat foglalkoztatnak a cipőfelsőrész gyártásban.

Sok gyermek, kinek életkora nem állapítható meg, már 10 éves korától kezdve segédkezik otthoni munkát végző atyjának.

Már a gyermeket is korán érik utói a fent felsorolt fertőző betegségek”.

Azon nehézségek, amelyek a bőripar eme ágaiban észlel-

* A törvényes munkásvédelem magyarországi egyesületének kiadványa. VIII. füzet.

hetők, javarészt abból keletkeznek, hogy az összes kézműiparok közül a kereset épen ezen iparágakban a legkevesebb és legbizonytalanabb s így az iparosok segédekkel és tanoncikkal kénytelenek éjjel dolgozni, hogy keresetüket némileg növeljék.

Az országból nyert számos jelentésből vontam átlagot és így állíthatom, hogy a munkaidő reggel 5-től este 10-11 óráig, sürgős munkák esetében pedig éjjeli 2-3 óráig szokott tartani.

Ha valahol, úgy ebben az iparban válik terhessé a műhelyrendnek azon önkényes előírása, hogy az iparosinas nem kelhet később és hogy nem fekhetik le este korábban, mint a segédmunkás.

Valójában a cipész- és csizmadiainas sokkal többet dolgozik, mint a segédmunkás, mivel ő neki kell a segédmunkás részére az ipari anyagokat elkészíteni és részben a segédmunkások által már bevégzett, de piacra még nem alkalmas munkát teljesen befejezni. Ebből következik, minél több segéd dolgozik egy műhelyben, annál terheesebb az inas helyzete. A s.....i ipariskola igazgatója, ki a bőripar eme ágait jól ismeri, érdekesen írja le e téren szerzett észleleteit:

„Ha a bőriparosinas 14-15 éves és inaskodásának megkezdése előtt elég jól táplált és erős szervezettel bírt, kibírja a munkát, de ha 12-13 éves korban indult már e nyomorúságos útra, főleg ha gyenge szervezetű, belepusztul. A vérszegénység és a munkában való kimerültség le rí a bőriparos arcáról. Hogy ezek a szellemi munkára jó részben képtelenek, azt tanítóink ajkairól jövő panasz eléggé igazolja; és csak ha statisztikát vezetnék, tudnám megmondani, hány ily bőriparosinas kénytelen otthagyni iparágát, hogy életét megmentse. Fájdalom, ez a tapasztalat és elhatározás többnyire már elkésve érlelődik meg a szegény inasban vagy hozzátartozóiban.

Hogy a bőriparban levő inasok sorsa minő keserves, bizonyítja a szökések száma is. Az inas-szökési esetekből 70-80 százaléka a bőriparosinasokra esik. A betegség, mely őket a megkezdett pályáról leszorítja: a mell- és hátfájás. Hogy e tünetek mivé fejlődnek, azt én határozottan nem állíthatom”.

A csizmadiaipar. Ha a cipészinasok helyzetét a csizmadiainasok helyzetével összehasonlítjuk, azt fogjuk találni, hogy az utóbbiak helyzete még kedvezőtlenebb. A csizmadiaiparban legtöbbször vásári munkát végeznek s innen van, hogy a

nagy vásárok előtt 2-3 héttel a munka szakadatlanul folyik éjjel-nappal.

Míg a tavaszi és nyári hónapok a kereslet némi csökkenését hozzák magukkal (nyáron meztláb jár a föld népe), addig ősszel és télen annál jobban felhalmozódik a csizmadiák munkája.

A csizmadiainasoknak a vásár nem jelent ünnepnapot, mert ilyenkor már hajnalban kell a csomagolásnál segédkezniök s ha a vásár helyben van, a csizmákat is nekik kell a vásártérre kivinni. Hogy ez a munka nagy megterheléssel járhat, több oldalról hallom panaszként említeni. Egerből kapom az értesítést, hogy országos vásárok előtt a csizmadiainasok alig alszanak 3-4 óra hosszat naponként, de még azzal is elnyomórítják őket, hogy rúdon 15-20 pár csizmát cipeltetnek velük a piacra, mely foglalkozás a levélírójának nézete szerint felnőtt embernek is nagy teher volna. A következménye ezen túlmunkának, hogy pl. Egerben a cipész- és csizmadia gyermekek a legszatnyábbak és ezek között a legnagyobb a halálozás. Ugyancsak a csizmadiák között előforduló túlmunkáltatásról értesítenek Ujszentannáról, ahol naponként éjfélig, sőt tovább is dolgoztatják a cipész-, csizmadia- és szabóinasokat s 3-4 órakor felkeltik már. A napi munkaidő tehát 18-20 óra!

Itt is az észlelet ugyanaz, mint másutt, hol ily munkaszarolás folyik: a test nem fejlődik kellőképpen, elsatnyul és csodálatos hogy halálozás elég ritkán történik.

Ezekre a gyermekekre nézve is az iskola csak annyiban képez jótéteményt, hogy van hely ahol kialudhatják magukat. Az iskoláknak szomorú tapasztalataik vannak a tanoncokat illetőleg s Komáromból, Nagykanizsáról, Resicabányáról, Debrecenből és Zólyomból azon értesítést kaptam, hogy az éjjeli munkától kimerült cipész- és csizmadia inasok az éjjeli munka következtében folyton alusznak s a pékekkel egyetemben a leggyengébb előmenetelt teszik.

A bocskorosipar jelentékenyen kevesebb inast (összesen csak 500-at) foglalkoztat s ezeket is nagyobbára hazánk északi részében, Erdélyben s a délvidéki megyékben (Krassó-, Bihar-, Arad-, Torontál-, Temes megyékben) találjuk. Ez az ipari foglalkozás bár a könnyűek közé tartozik, terhessé válik az inasokra az által, hogy a mesterek a munkát az inasokra szakmányban róják ki.

Általános szokás, hogy az inasnak naponta 12-14

bocskort kell elkészítenie s addig a gyermek aludni nem mehet.

A teljesített munkát átszámítva munkaidőbe, ily módon napi 14-16 sőt több órai munkaidő derül ki.

Ez az eset is azt bizonyítja, hogy amennyire jogos az akkord munka munkaadók szempontjából azokkal szemben, akiket ily alapon fizetnek, igazságtalanná és megengedhetlenné válik az inas gyermekekkel szemben, mivel ellenérték nélkül a gyermek munka belátás nélküli kizsárolásához vezet.

VII

Házi ipar

A gyermekmunka a népies házi iparban és otthon munkában;

Mindenütt, hol a gyermekmunkának káros oldalait tapasztalták, a baj kútforrása főleg a háziiparban volt.

A nyomasztó gazdasági viszonyok, alacsony bérek, ellenőrzés hiánya és lehetetlensége, kedvezőtlen egészségi állapot, (rossz lakás, táplálkozás, szellőzés stb.) együttevén eredményezték, hogy külföldön a háziipari és otthon munkánál lehet feltalálni a legnagyobb munkás nyomort, felnőttek és gyermekek között.

A házi ipar, mely nálunk egyre visszafejlődik, az 1900-ik népszámlálásnál már csak 402.819 mindkét nembeni oly személyt talált, akik mellékesen foglalkoztak háziiparral, tulajdonképeni főfoglalkozásul 43,081 egyén űzte a házi ipart.

A szám még így is elég nagy s az iparosokhoz viszonyítva, az itt alkalmazott gyermekek számát is magasra kell becsülnünk. Mindezek dacára a magyarországi házi iparban foglalkozó gyermekek munkáját sem túlerőltetőnek, sem veszélyesnek nem tartjuk, mivel házi iparainkat a legkezdetlegesebb módon űzik s veszélyes alakjai – egy kivételével – nálunk ismeretlenek.

Míg a külföldön sok veszélyes házi ipart találunk, hogy csak néhány példát említsünk, a tükör készítest, foszfor gyufa előállítás és csomagolást, gyermekjáték készítest mérges festékekkel és savakkal, különböző csiszoló munkálatokat, addig népünk egy ipar kivételével – a legveszélytelenebb házi iparokkal foglalkozik. A műves házi iparhoz tartozó vászon és szőnyeg szövés (Felső vidék, Szepesség; Erdélyi megyék, Máramaros m., Torontál m.), hímzés (Pozsony, Nyitra, Trencsén, Arad megyék, Kalotaszeg vidéke) és csipkeverés (Sóvár, Halas, Csetnek, Solt, Szepes-megye) hosszas gyakorlatot és türelmet igényel, ezért itt leginkább csak 12-14 éves leányokat tudnak alkalmazni.

Az itt felsorolt műves háziiparokban túldolgoztatás nincsen, mivel a kereslet nem oly nagy, hogy ennek csak fokozott munkával tudnának megfelelni, de másrészt népünk a munkát sokáig egyfolytában nem bírja s nem egy „oldalról halljuk, hogy 6-8 órán túl a házi ipart űző nőt szövőszéke mellett megtartani nem lehet.

Azokon a helyeken is, hol a munka hosszabb időt vesz igénybe, ez nem jár kárral a gyermekekre.

Tanulságos példáját látjuk ennek a háziiparként űzött szövésnél, melynek egyik gócpontjából az erdélyi szászvidékről hű leírást nyújt Altmann úrnak, a nagydisznódi iskola igazgatójának szíves közlése.

„Ezen a vidéken a gyermekek házi ipari (szövő) és otthoni munkákra alkalmaztatnak s különböző elbírálás esik a szerint, amint oláh alkalmazottokról vagy a helybeli szász iparosok saját gyermekeiről van szó.

1. Az alkalmazottak román nemzetiségű 12 évesnél idősebb parasztleányok (cselédek). Ezeket leginkább fonalcsévéveléssel foglalkoztatják s ezen kívül a mezőgazdasági munkánál kell segédkezniük. E munka a gyermek korának s erejének megfelel, annál is inkább, mert a román paraszt otthon a legsanyarúbb körülmények között nő fel s így szokva van nehezebb munkához is. A leány reggeli 4-5 órakor kezd dolgozni, csévélet, azután a reggeli készítésnél segédkezik, majd ismét a csévéléshez ül, - később ide-oda küldik stb” úgy, hogy házi munkával, futkosásokkal s ipari munkával eltelik a napja. A munkát este 7-8 óra tájban fejezik be.

A napi munkaidő tehát meglehetősen nagy, de egyfolytában tartó ipari foglalkozásról szó sem lehet! (Tájékozással felémli, hogy egy kézi szövőnek mintegy napi 240 csévére van szüksége, melyet egy gyermek 4-5 óra alatt is elkészíthet.)

Éjjeli munka nálunk nincsen. A csévéelő leány évi 60-90 korona bért s teljes ellátást kap, mely áll reggel: kukoricakása tejjel és juhtúró; délben: főzelék hússal (juhhús, marhahús); este: dara tejben vagy idény szerint gyümölcs. Az év tart az elszegődés napjától (február-március hóban) – karácsony napjáig.

A gyermekeken a munka káros hatásai nem észlelhetők; ellenkezőleg, – a parasztleány rendszeren kiéhezve, véznán kerül hazulról ide s itt a tej, valamint a hús eledel folytán (melyet otthon alig lát, de állásban megkövetel) kifejlődik!

Vasárnap d. e. a ház körül foglalataskodik s d. u. 1-7-ig pihenőt kap.

2. Mások a viszonyok a helybeli szász iparosok gyermekeinél. Ezek csak 15-16 éves korukban kezdenek iparral foglalkozni, addig iskolába járnak. A szász fiú kézi szövőszéken sző, ami elég nehéz munka, de a szülők bírnak annyi belátással, hogy a gyermekeket nem erőltetik.

A szász ifjakat az ág. ev. egyházi törvények vezetik: mind-egyiknek kötelessége az egykorúakból alakított társaság tagjává lenni (Bruderschaft), mely társaság feje ügyel arra, hogy senki a csapatból korcsmába ne járjon, a templomot pénzbüntetés mellett el ne mulassza stb.

A „Bruderschaft” tagjai között rendszeren nemes vetélkedés lép fel, ki végez többet?

Aki az ifjak közül hetenként csak 6 vég szűrposztót készít azt vasárnapi összejöveteleiknél kinevetik; mert vannak kik 12 véget is szőnek. Ennek az elkészítése a gyermeket valóban igénybe veszi hajnaltól estig, de saison munka lévén, évenként 2-3 hónapnál alig tart tovább s ami a legfontosabb, nem kényszerből teszi, hanem a vetélkedés buzdítja. Káros hatásai nem tapasztalhatók.”

A csipkeverést rég óta űző községekből Tót-Sóvár, Német-Sóvár és Sóbánya községekből kaptam azt az értesítést, hogy itt már ugyan 8 éves korban kezdik a csipkeverést, azonban átlag véve 11-12 éves korban dolgoznak rendszeren a leánygyermekek.

A munka különösen nyáron kora reggeltől késő estig tart, még sem észlelhető a túlerőltetés a gyermekeken. Hasonló értesüléseim vannak az Izabella házi ipari egylet vezetőségétől. Ugy itt mint a hegyvidéki kirendeltség s az ezekkel karöltve működő mármarosi és ugocsamegyei iparfejlesztő bizottságok munkájában a gyermek munkára kedvezően hat, hogy a házi ipari munkások s ezek között a fiatalok (14-16) évesek is nagyjából központi műhelyekben ügynevezett iparházakban dolgoznak, hol a munkaidő reggel 8-tól este 6-ig tart. Kivéve a szőnyegszővést és művirág készítést, a munka csakis a téli hónapokban folyik. Tavasszal és nyáron mikor a munkások apraja-nagyja a mezőgazdaság körül talál jobb érvényesülést, az ipari munka szünetel.

A műves házi iparhoz tartozó foglalkozások között egyet ismerünk csak, melyet az ártalmas iparokhoz sorozhatunk: ez a fazekasság. Bár ez az ősi ipar pusztulóban van, mégis figyelmet érdemel azoknál a veszélyeknél fogva, melyben a fazekasok és családtagjaik, ide érve a gyermekeket is, állandóan forognak.

Ez a szépműves mesterség oly nehézségekkel küzd, hogy ma már jelentkező tanonc alig akad. Legnagyobb fazekasipart űző városainkban Mezőtúron és Hódmezővásárhelyen 200 fazekas iparos mellett mintegy 25 tanoncot számláltam. Az ily módon hiányzó munkaerőt az iparosoknak a családból kell pótolniok, ezért itt egyaránt foglalkoztatva látjuk a nőket és gyermekeket. Utóbbiakat eleinte csupán az agyag gyúrására és taposására használják, de később öröltetnek, festetnek, mázat öntetnek velők.

v Más helyen felhívtam már a figyelmet azokra a túrhetetlen állapotokra, melyek ebben az iparban az ólommérgezés állandó veszélye miatt fennállanak s amelynek következménye a gyermekek korai elhalálózása és elnyomorodása.

Alig találunk fazekas családot, melyben a gyermekek magukon nem viselnék az ólombetegség nyomait s mindennapos dolog, hogy 2-3 éves gyermek fogain és ínyén már megtalálhatjuk az ólom lepedéket és szegélyt s 8-10 éves gyermekeket több ízben volt alkalmam látni súlyos kólikában és ez után járó bénulásokkal.

Igaz ugyan, hogy az ólommérgezés veszélye, tekintettel a lakásnak ólomporral belepertt voltára mindég fennáll, mégis azt látjuk, hogy bizonyos munkák után fokozott mértékben lép fel.

A gyermekeket alacsony termetük miatt gyakran használják arra, hogy a kemence szűk üregébe beletegyék a nyers mázzal bevont edényeket, ilyenkor szívják magukat teli a gyermekek ólomporral s ekkor szerzik a fájdalmas kólikát.

A foglalkozással járó veszélyen kívül ebben az iparban gyakran találjuk a gyermekek időn túl való munkáltatását. Személyes tapasztalataim és megbízható adatok alapján mondhatom, hogy itt sokszor lehet munkában kimerült gyermekeket találni. Ezt a tapasztalatot teszik az iskolák is, és több helyről (Hódmezővásárhely, Hátszeg,) kapom az értesítést, hogy a fazekas tanoncok az iskolában nagy kimerültségük következtében előhaladást nem tesznek, bágyadtak álmosak, szórakozottak.

Ezen kivételtől eltekintve, népies házi iparjaink, hová sorozhatjuk: a gazdasági faeszközök, talicska, méhkaptárak, szalmafonás, nádszövés, cirok- és nyírágseprű készítest, gyökérkefekötés egészségi szempontból és munka szempontjából kifogás alá nem jönnek.

Nagyon elterjedt házi iparunk példát ad erről.

A kosárfonást a folyók parti lakossága mindinkább kiterjedten űzi, kivált mióta a szőlő- és gyümölcskosarak kereslete

nagyobb lett. Míg a többi házi iparban gyermekek csak ritkán dolgoznak, ebben az iparágban a gyermekek már korán látnak (6 éves korban) munkához, azonban ennek csak könnyebb részét, a vesszőgyűjtést, hámozást, a kosár fenekének készítését bízzák reájuk. Az a munka, amit itt végeznek nem túlerőltető s ha néha tovább is eltart, a gyermekek készsége, mellyel a munkában részt vesznek, elejét veszi a kimerültségnek és fáradásnak.

Nagyon üdvösen hatnak ezen téren is a közös ipari műhelyek, a minőket a felvidéki házi ipart fejlesztő egyletek tartanak fenn s ezen helyiségek szellős és világos szobái valódi mentevárak a falusi gyermekek tétlensége ellen.

Az Ugocsa megyei iparfejlesztő egylet buzgó titkárától értesülök, hogy a gyermekek szívesen dolgoznak a műhelyben s egészségtelen rossz lakásuk után menedékhelyül tekintik s ezért oly korán látogatnak el ide, hogy úgy kell őket az iskola ajtóból elzavarni. Kétséget nem szenved, hogy ezen házi ipari munkában, hol a gyermekek legtöbbször szüleikkel és testvéreikkel együtt dolgoznak, a gyermekek túl dolgoztatva nem lesznek. Joggal állíthatjuk, hogy azon kereset, mely ily munka után a gyermekeknek ki jár, jobb és nagyobb, mint az, melyet a terhesebb s rosszabbul fizetett mezőgazdasági munkában nyerhetne.

Házi ipari viszonyainkra reáillenek Tews találó szavai: „Ott, hol a gyermek erejét kényszer nélkül szabadon érvényesítheti, történjék ez bár a teljes kifáradásig, a munka megtartja még legkomolyabb alakjában is a játék jellegét s önkénytelenül megy át egyikből a másikba. Az ily kenyér kereset ellen nem csak hogy nem teszünk kifogást, sőt még nagy erkölcsi értéke is van.

Az a gyermek, aki örömmel dolgozik szüleivel és testvéreivel, s nekik könnyű munkában segít, öntudatlanul sorakozik az emberiség munkásközösségébe, megízleli a munka örömét, anélkül, hogy terhét viselné; edzi erejét, anélkül, hogy tudná és akarná; utánozza tapasztalt elődeit és hasonlónak lesz hozzájuk anélkül, hogy ezért nagy vámot fizetne”.

VIII.

Kereskedelem.

1. A gyermekmunka a kereskedelemben.

Nagy feltűnést és megdöbbenést keltett a 80-as években a budapesti kereskedők között báró Edelsheim-Gyulay Lipót akkori hadtestparancsnoknak a főváros tanácsához intézett leirata. Az iratban a hadtestparancsnok ama észleletét közli a főváros tanácsával, hogy a budapesti sorozó kerületben a jelentkező ifjak közül egyre kevesebben alkalmasak a katonai szolgálatra s különösen feltűnő az, hogy a kereskedelmi pályán lévők között akadnak a legsatnyább testalkatú hadköteles ifjak. Edelsheim-Gyulay báró ezen tény megállapítása után leiratában a kereskedő foglalkozással bíró fiatal egyének gyengeségét és katonai szolgálatra való alkalmatlanságát a kereskedelmi tanoncok rossz higiéniai viszonyainak s különösen pedig rossz táplálkozásuknak tudta be, s felhívta a figyelmet erre a körülményre azon kijelentés hozzáfűzésével, hogy amennyiben az illetékes munkaadók nem gondoskodnának a kereskedő tanoncok jobb ellátásáról, kénytelen lesz saját hatáskörében intézkedni, hogy oly közös étkezőhelyek állíttassanak fel, hol a tanoncok és fiatal segédek olcsó és tápláló étkezést kaphassanak. A nemes báró szép terve kissé felrázta az illetékes köröket, megvalósuláshoz még sem jutott el közbejött hirtelen halála miatt.

A véletlen csodálatos összejátszását kell abban látnunk, hogy a fiatal nemzedék satnyulását éppen azoknak kell észrevenniök, akikre a honvédelem fontos hivatása hárul. Ez az eset nemcsak nálunk fordult elő, hanem a külföldön is, hol részben ilyen indokokból kezdték a gyermekvédelmet nagyobb figyelemre méltatni. Agahd könyvéből tudjuk, hogy Poroszországban 1829. évben Horn tábornok azt jelentette urának, hogy a sorozásoknál nem kapja meg a kellő létszámot oly vidékekről, hol a gyáripár

nagyon el van terjedve. A porosz király válasza, melyet Altenstein és Schuckman kultur- és kereskedelmi ministerekhez intézett, erre a következő volt:

„Horn tábornok honvédelmi jelentéséből halljuk, hogy gyár- iparos kerületek nem képesek a sorozásoknál a megkívánt létszámot szolgáltatni s ezért visszamaradnak oly sorozó kerületekkel szemben, ahol mezőgazdasággal foglalkoznak; ezen kedvezőtlen állapot a jelentés szerint úgy állt elő, hogy a gyárosok már a fiatal gyermekeket is éjjeli munkára felhasználják.

Ily eljárást nem helyeselhetek, mivel ezáltal a zsenge ifjúság testi fejlettsége szenved kárt és féltő, hogy a gyárvidékek jövő nemzedéke még gyengébb és nyomorékabb lesz, mint aminő a jelenlegi. Meghagyom ezért önöknek, tegyék fontolóra, mily erélyes óvintézkedésekkel lehet a bajt leküzdeni.”

Ez a királyi rendelet a porosz gyermekvédelemben korszakot alkotó volt s mindez csupán azért, mivel a baj immár a honvédelem biztonságát veszélyeztette.

Bár nem akarjuk a fővárosi kedvezőtlen sorozási viszonyokat kizárólag a kereskedelmi alkalmazottak satnyulásával kapcsolatba hozni, mégis erre is reá kell mutatnunk, midőn a Myrdac Pál főtörzsorvos által egybeállított sorozási adatokat átnézzük s arra a meggyőződésre jutunk, hogy fővárosunk 7-ik sorban áll azon kerületek között, melyek a legtöbb alkalmas katonát adják a hazának.

Illosvay Lajos tanár, ki ezen adatokat az országos közegészségi egyesület évi közgyűlésén megnyitó beszédében ismertette, helyesen mutat reá az okra, midőn a kizárólag mezőgazdasággal foglalkozó sorozó kerületek (Szabadka, Zombor, Újvidék, Békéscsaba, Kecskemét, Székelyudvarhely) előnyét a fővárossal szemben éppen abban találja, hogy a mezőgazdasági foglalkozás edzi az ifjúságot, míg a gyár és kézműipar a testet, lelket jobban sorvasztja. Mindezek mérlegelésénél a fővárosban a kereskedelmet is számba kell vennünk, mivel ezen foglalkozásnál a gyermekek és ifjak elsatnyulása talán még gyakoribb, mint bármely gyári-vagy kézműiparban. Állításonkat a kereskedelmi alkalmazottak orvosainak észleletével igazolhatom, akiknek e téren nagyon szomorú tapasztalataik vannak.

A kereskedelmi alkalmazottakat gyógyító orvosok egyhangzóan állítják, hogy ebben a foglalkozási ágban a vérszegénység mindennapos s a tüdőgümőkór oly korán (14-15 éves korban) jelentkezik, mint sehol másutt. Ez az észlelet megdöbbentő.

Általánosan ismert dolog, hogy a gümőkór a gyermekeket legritkábban éri 14-15 éves korban. Dacára a kimerültségnek s szervezetök gyengeségének, legtöbb foglalkozásban ezt a bajt később, 18-20 év között látjuk fellépni s ily módon arra következtethetünk, hogy az ipari foglalkozások csak gyengítik az ellentállást, melynek ereje a szervezetben aránylag sokáig megmarad. Ezzel szemben a kereskedelmi foglalkozás, amint tapasztaljuk, már a kora gyermekkorban teljesen megtöri a gyermek szervezetének ellentállását, s csak így történhetik, hogy itt 3-4 évvel előbb már beáll az erőt sorvasztó kór. A budapesti kereskedelmi alkalmazottak száma 26.000, ebből 3000 fiatal, 16 éven alóli tanonc és munkás. A gümőkór miként hitelt érdemlő biztos forrásból hallom, ezen fiatalok közt annyira elterjedt, hogy egyharmadrészüik szenved ebben a bajban. Csupán az utolsó időben, mióta a baj nagyságára reájöttek, sikerült a gümőkóros megbetegedések százalékát nagy fáradtsággal leszállítani. A haláloznak úgylis 26%-a ezen kóralakra esik.

De még más káros hatásról is említést kell tennünk e helyen.

Dr. Fachmann Gyula, a budapesti kereskedelmi kórház főorvosa egyik dolgozatában azon észleletéről ad számot, hogy a kezelése alatt álló kereskedelmi alkalmazottak jelentékeny része ideggyengeségben szenved s fölötte gyakori ezen ifjak között ezen betegségnek sexuális neurastheínás alakja. Miként dolgozatában említi, ez a baj már a gyermekkorban kezdődik s nem tartozik a ritkaság közé, hogy már 14-15 éves gyermekek ily panaszokkal állnak elő!

A budapesti kereskedelmi alkalmazottak betegsegélyző egylete által fenntartott hidegvíz gyógyintézet látogatóinak 50% sexuális neurasthenias beteg s ezek között sok a fiatal és a gyermek.

Azon ideget és testet romboló betegség, melyet sexuális neurastheniának nevezünk, kiváltképen a női vevőközönsséggel érintkező kereskedelmi alkalmazottak között fordul elő. Hogy oly korán és nagy számmal észlelhető, azt egyebeken kívül a túl munkáltatásból eredő kifáradásra s ez által okozott ártalmakra vezethetjük vissza.

A kereskedelmi tanoncok munkaideje nem rövidebb, sőt hosszabb, mint a felnőtt alkalmazottaké. Sok helyen a seprés, és az üzletnyitást megelőző takarítás, ezekre a fiatal gyermekekre hárul s ugyancsak az ő hivatásuk az árúkat este, üzletzárás után a házhoz szállítani.

A fővárosi gyermekmunka különlegességhez tartozik ugyan-

csak az a szokás, melyet kivált a nagy kereskedők honosítottak meg és tartanak fenn, s mely abban áll, hogy nagy raktáraikban 5-6 felnőtt alkalmazott mellett kétszerannyi 13-15 éves gyermeket alkalmaznak. Az itt dolgozó gyermekek a legterhezebb munkát végzik s tanulás és kiképzés helyett a nagyobb igényű napszámok és helyettesítésére használják fel őket.

Az ország kereskedelmi gócpontjában fennálló visszás és tarthatlan állapotok, kell hogy a közfigyelmet felköltsék s itt mindenképp előtte a gyermekek sorsa az, mellyel foglalkozni kell.

Tagadhatlan javult azóta a gyermek alkalmazottak sorsa, mióta a zárórát korábbi időre tették, így is túl nagy még a gyermekek munkaideje. Nem szabad megfeledkeznünk e helyen arról, hogy a kereskedelmi tanoncok túlnyomó többsége a legszegényebb s túlsúlyosabbban élő családok gyermekei közül kerül elő s hogy éppen ezért sokan már magukkal hozzák a hajlamot egyes betegségekre, különösen a tuberculosisra.

Éppen ezen súlyosbító körülmény miatt kell jobban óvni az itt alkalmazott gyermekek egészségét.

Hogy mi válik ártalmára oly feltűnő módon ebben a foglalkozásban alkalmazott gyermekek egészségére, azt megmagyarázzák éles szemű fővárosi elemi iskolai tanítóink és tanítónőink megfigyelései és közlései.

„Feltűnő, írják egyik levelükben, hogy a munkával elfoglalt gyermekek közül azok a legsatnyábbak és betegesek» akik sötét pincékben, raktárakban dolgoznak, Egyik tanulóknak, ki itt van foglalkoztatva, nyakán nagy mirigyek vannak.”

Íme az életből jött megfigyelések, mennyire igazolják a statisztikának idevonatkozó sötét adatait.

A kereskedelemben alkalmazott gyermekek munkája ártalmassá válik, ha pincében (petróleum, olaj, ecet, stb. palackozása, lehúzása), vagy oly sötét helyen folyik a munka, hogy oda a nap be nem süthet. Az üzletek manapság nagy súlyt helyeznek a kirakatokra, melyekkel elfoglalják az ablakokat s a világosság legtöbbször csak az ajtóablak üvegjén jut a helyiségbe, azok a mellék munkahelyek, hol a tanoncok foglalkoznak, (csomagolnak) még sötétebbek s megszokott dolog, hogy ezeket a fülkét egész nap mesterségesen világítják.

Ezen tényezők összjátékosából keletkeznek azon túrhetetlen állapotok, melyeknek kárát legelőbb a kereskedelemben a gyermek tanonc vallja.

2. Vendéglős ipar, pincérszolgálat.

Gyermekmunka szempontjából a vendéglős iparnak rég óta rossz híre van, mivel az itt foglalkoztatott gyermekek egyrészt sokáig kénytelenek dolgozni, másrészt éjjeli munkára vannak gyakran kötelezve.

Az a sok panasz, mely ez irányban elhangzott, 1903. évben a magyar kereskedelmi ministeriumot arra bírta, hogy külön rendeletben utasította a székesfőváros tanácsát, a vendéglős iparban alkalmazott tanoncok munkaidejének szigorúbb ellenőrzésére.

A vendéglős ipar minden ágában a szállodai, vendéglő és kávéházakban időn túl vannak foglalkoztatva a tanonc gyermekek. Oka ennek, hogy a legtöbb helyen kora reggel veszi kezdetét a munka s gyakran éjjelen túl eltart. Nagyban elősegíti az ez iparban észlelhető bajokat az, hogy a munkaidő betartását a vendéglősök és kávéások komolyan nem veszik s az előírt zárórát minden mulatni vágyó egyén kedvéért kitoldják, be nem tartják.

Szánalmas látványt nyújtanak az éjszakai vigalmakban a pincértanoncok, akik állva vagy a fal mellé támaszkodva minden zaj dacára alszanak.

A hosszas ébrenlétnek, folytonos állásnak s a romlott füstös levegőben való tartózkodásnak nem maradnak ki a következményei s ezek a gyermekeken hamar észrevehetővé lesznek.

A hosszas állás lúdtalpúvá a gyakori virrasztás vérszegénynyé teszik a gyermeket s utóbbi betegség kapcsolatban a füstös fojtó levegőben való tartózkodással okozzák, hogy ebben a foglalkozásban nagyon sok tüdővész eset fordul elő.

A testi erők mértéktelen kihasználása nemcsak ezekben a bántalmakban nyilvánul, hanem abban is, hogy az elgyengült test minden betegségre fogékonyá válik.

Kanizsáról értesülök, hogy az ottani pincértanoncok 16-19 órai szolgálatot végeznek s betegségek iránti fogékonyságuk feltűnő. Hasonló tapasztalatokat hallhatunk az ország számos városából s azok, akik ezen tanoncokat tanítják, egyhangúak abban, hogy a pincértanoncokat a folytonos éjjeli munka kimeríti és elgyengíti s tanulni nem képesek, (Kolozsvár, Komárom).

A rendetlen és izgalmas életmódon kívül még más hátrányokat is találunk a pincérgyermekek foglalkozásában s ez a bő kereset.

A pincérgyermekek fárasztó foglalkozásuk közben a pénztiszoró, mulató vendégektől gyakran aránylag nagy összegeket

kapnak, mellyel nem bánnak gazdaságosan. Tudomásom van arról, hogy forgalmas helyeken 12 éves gyermekek 45-60 korona havi jövedelemre tesznek szert s csak az a kár, hogy amint szerezték a pénzt, úgy költik is el, könnyelműen, tivornyázva.

Az általában ismert bajoknak gyógyítására a fővárosban, sőt nagyobb vidéki városainkban: Aradon, Nagyváradon, Debrecenben is gondot kezdenek fordítani a vendéglős iparosok s egyrészt a gyermekek rendszeres iskoláztatásával igyekeznek az elhanyagolt gyermekeket művelni, másrészt rövidebb munkaidővel könnyítenek a pincérgyermekek mostoha sorsán.

E tekintetben gyökeres javulást csakis új ipartörvényünktől várhatunk, mely sok tekintetben hozzá fog járulni, hogy a vendéglős iparban a gyermek helyzete megkönnyíttessék.

IX.

Mellékfoglalkozások.

Mellékfoglalkozásokban alkalmazott gyermekek.

Miután a gyári munkába és iparosokhoz a szülő gyermekét 12 év előtt nem adhatja (bár sok esetben korábban is felveszik) oly foglalkozások után néz, melyek sem korhatárhoz nincsenek kötve, sem ellenőrzés alatt nem állanak. A fővárosi elemi iskolák 9-12 éves tanulóinak iskolán kívüli foglalkozását 8 elemi iskolából összeállítottam s a következő foglalkozásokra akadtam: kintornás és gramofon kíséző, liszteskocsik, kövezők melletti szolgálat, reklám-cédula osztogatás, hordár szolgálat pályaudvarok előtt, utcai gázlámpák gyűjtása, (Budapesten kívül Cegléden is előfordul) kifutó, kocsitolás, vízárus, szénraktárban segédkezés, tej-, újság-, sütemény-, ebédkihordás, papírforgó-árus, kugli-állító, piaci mérlegelő, gyümölcsárus, modell-, gyufa-, cipőzsinor-, kenőcs-, virágárus, diótörő, fehérneműtisztítóintézetben ruhaválogató, konzervgyárban ugorkaszurkáló, fürdőkben segédkező, vendéglőben mosogató, ostor-, parafa-, bábu-, papírzacskó-gyárban dolgozók stb.

Végigfutva ezen foglalkozásokat, aránylag könnyűeknek fogjuk találni azokat mindaddig, míg nem tudjuk, hogy a legtöbbnek munkája gyakran hajnalban kezdődik és késő este ér véget.

1. A tej-, újság és süteménykihordók.

A kora hajnal a gyermekek százait mozgósítja, mert ilyenkor kezdődik a kihordó szolgálat.

A tejkihordó gyermekek 5-1/2-6 órakor kezdik s foglalkozásuk 8 óráig tart. A fővárosi iskolákban becslésem szerint 200-250 gyermek folytatja ezt a foglalkozást. A fővárossal szomszéd

Rákosfálvári a tejet már 3 órákor hozzák be, s itt a gyermekek a fejésnél is segédkeznek, s ez még jóval korábban van. Dacára annak, hogy a tejhordás csak 3-4 órát vesz igénybe, mégis megviseli a gyermekeket a korai felkelés miatt. A fővárosi elemi iskolák tanítói sokat panaszkodnak a tejkihordó gyermekekre, akik elcsigázva jönnek az iskolába s ott azonnal elalszanak.

Hogy ez a munka gyakran terhes, azt az őrnagy-utcai iskolából nyert értesülésből hallom: „Sokszor látok – írja az iskola egyik tanítónője 6-8 éves leánykákat 4-6 tejeskannát cipelni.”

A tejsarnokok és tejnagykereskedők előszeretettel alkalmazkák a gyermekeket, akik a sok emeletet könnyebben járkák meg» mint a felnőttek. Azon sok panasz közül, melyet tanítóink levelei közöltek, álljon itt példaképpen néhány jellemző eset:

t. „Volt egy tanítványom, aki télen napról-napra Va4 órákor kelt, */15 órákor már vitte a tejet 8 óráig. Nagyon gyakran későn jött dagadt kezekkel. Óra alatt elaludt szegény, ami nem is csoda» 10 éves gyermek fizikuma nem bírja azt el. Hiába citáltam a szülőt, azt válaszolta, ő csak így képes eltengődni.” (Murányi-utcai elemi iskolából.)

2. „Egy kis tanítványom tejet hordott ki már reggel 4 órától kezdve, csakugyan tönkre is ment, gümőkört kapott és abba bele is pusztult.” (Murányi-utcai elemi iskolából.)

3. „J. V. tanulóm kora hajnalban tejet hord ki, tejnagykereskedőtől; általában ez a cég rendkívül nagy számban használja a gyermeki munkát. Ezek a gyermekek az iskola szemetjei.” (Elemér-utcai iskolából.)

A tejsarnokok és nagykereskedők üzleteit végig nézve, csakugyan arra a tapasztalatra jövünk, hogy ezek a gyermekmunkásokat nagyszámban alkalmazzak túlnyomóan oly munkákra, melyek inkább felnőtteknek való s melyre férfiak és nők szívesen vállalkoznak.

Újsághordók. Ez a foglalkozás is korán kezdődik, rendszerint hajnalban s különösen azoknál a gyermekeknél, akik az újságot kávéházak részére hordják szét.

A lapkihordás a korai felkelésen kívül annyiban is terhes, mivel napfolyamán délben és este folytatást nyer. A déli és esti lapárúsítást a kikiáltás és lármás kínálgatás teszi fárasztóvá. A lapárúsítás sok ezer gyermekkezet foglalkoztat s már nem csak a fővárosi, hanem a közeli falvak gyermekei is bejönnek újságot árulni.

Saját tapasztalatomból tudom, hogy például az én nyári újságkihordóm, egy 12 éves satnya növésű gyermek, naponta reggel 4 órakor jön be Budafokról gyalog. Napi munkáját d. e. ½10-10 órakor fejezi be, ekkor megy haza.

Vasárnap tovább dolgoznak az újságkihordó gyermekek. Ezeknek pihenő napja a hétfői nap.

A tanítók panaszainak kiapadhatlan forrásait képezik a lapkihordó fiúk. „Fáradt testtel jön, fegyelmet, éberséget s szellemi munkát nem képes végezni az, aki újságkihordással foglalkozik” (Murányi-u. elemi iskolából) és ehhez hasonlók a panaszok.

„Behorpadt mellű, révedező tekintetű gyermek igen sok akad azok között, kik munkába járnak, különösen a lapkihordásra, éjjeli virágárulásra alkalmazott gyermekeken megdöbentő arc kifejezés észlelhető. A torna nem üdíti fel őket, inkább kifárasztja.” (Elemér-u. el. iskolából.)

Elvétve akad egy-egy újság, például a berlini „Vorwärts”, mely belátva, hogy a gyermeket ily korán munkára alkalmazni nem szabad, beszüntette a gyermekmunkát s felnőttek által végezteti a lapkihordást. Oly eset is fordul elő azonban (St. Louis), hogy a gyermekeknek a lapkihordásnál való túlmunkáltatása ellen a közönség szólalt fel, s az ez irányban engedményt nem tevő lapokat bojkot alá vette.

A kihordó szolgálatnak ezenkívül még számos más faja van, melyek közül a süteménykihordást kell felemlítenünk.

Tulajdonképen ez a foglalkozás a pékiparhoz tartozik, de utóbbi időben egészen önálló iparrá lett, úgy hogy ma a süteménykihordók különálló iparosoknak tekinthetők. Nagyobbára iparukat abbahagyott pékek folytatják ezt a sütők és vevők között közvetítő kereskedést, azonban a legkülönfélébb foglalkozású iparosok (cipészek, szabók) is áttérnek ezen eléggé jól jövedelmező keresetre. Az ily kihordó több kifutó gyermeket alkalmaz, akik nagyobbára a kora reggeli süteménykihordást végzik. Délután a kihordó gazda maga jár s ő veszi át a megrendelést másnapra.

A süteménykihordás a hajnali órákban veszi kezdetét, itt is a pálinkásboltok és korán nyitó kávéházak kapják az első süteményt. íme egy az életből vett példa: F J ... tanuló éjjeli 3 órakor süteményt hord ki, aki e munkát 8 éves korában kezdte. A gyermek szellemi képessége alacsony, megdöbentő szótára van az ismert budapesti tolvaj nyelvből.” (Elemér-utcai elemi iskolából.)

Egyéb kihordó szolgálat is van. Így látjuk, hogy a gyer-

mekek reggelit, tízórait, ebédet, vacsorát visznek a vendéglőkből a megrendelőkhöz. Díjazásuk 4-8 fillér között váltakozik esetről-esetre. Ezen utóbb felsorolt kihordó szolgálatok nem eshetnek kifogás alá, mivel a gyermeket nem fárasztják ki s mégis némi csekély jövedelmet biztosítanak a kis munkásnak.

2. Gyermekmunka a forgalmi- és szállítóvállalatoknál.

Aki visszaemlékezik fővárosi közúti vasutainkra, tudni fogja, hogy még ezelőtt 10 évvel az utcasarkokon a váltókezeléssel öreg, kiérdemesült alkalmazottak voltak megbízva, akik jól betöltötték ezt a könnyű állást. Néhány év óta az eltűnt öreg munkások helyét fiatal gyermekek foglalták el. Gyakran lehetünk tanúi annak, hogy a kocsivezetők kikelnek ezen, ebbe a munkakörbe nem illő gyermekek ellen, akik idejüket játékkal töltik s nem képesek figyelmüket a gondjaikra bízott váltókra fordítani.

Tudomásunk szerint a külföldi közúti vasutak sehol sem alkalmaznak gyermekeket váltókezelői célokra, hanem megöregedett munkásaiknak avagy ezek özvegyeinek (München) biztosítanak ez úton tisztességes megélhetést.

A szállító-vállalatok közül sok gyermeket foglalkoztat a budapesti szemétfuvarozó vállalat.

Ebben ez egészségtelen iparágban a gyermekeket csendővel járatják s ők teszik figyelmessé a háziakat; de részt vesznek a gyermekek ezenkívül a szemét kiürítésében és fuvarozásában is.

A szemétfuvarozó szolgálat nem csupán azért kifogásolható, mivel a por belehelése a fiatal gyermekekre káros, hanem azért is, mivel itt rendszeres éjjeli munkára vannak a gyermekek kötelezve, mely éjfél után veszi kezdetét s délig tart.

Ebben a munkában is egyideig asszonyok segédkeztek, azonban innen is kiszorították a nagyobb igényű munkásnőket a kevesebbel beérő gyermekmunkások.

De még az állami üzemekbe is – csempészúton – beférkőzik a gyermekmunka. Általán véve ismeretes, hogy a fővárosban a nagy ünnepek előtt a postaalkalmazottak, különösen pedig a csomagkihordók nagyon igénybe vannak véve, s ilyenkor megszokott – s nem is kifogásolható –, hogy a fiatal iskolás gyermekek túlon túl elfoglalt szüleiknek segédkezet nyújtanak a csomagok széthordásában. Ezen jogos segítséggel nem egy szülő visszaél, s ünnepen kívül is a csomagok kihordására használja gyermekét.

Ismertem egy csomagkézbesítőt, kinek fia az iskolát kerülte s gyakran heteken át hordta a csomagokat.

Hasonló visszasságról értesítenek az Aréna-úti el. iskolából, hol egyik csomagkézbesítő postaalkalmazott gyermeke, ahelyett, hogy iskolába járna, kényelmes apjának segít a csomagok kihordásánál.

3. A tekepályákon foglalkozó gyermekek.

A poroszországi plötzenseei gyermek-javítóintézet statisztikája szerint 160 büntetés miatt fogvatartott gyermekek közül 30 olyan találtatott, akik a tekepályákon megelőzőleg keresetszerűleg üzték.

Ez a statisztika hívta fel a figyelmet Németországban a nagy számmal található bábuállító gyermekekre, s mindenünnen az a hír jött, hogy ez a különben veszélytelennek látszó gyermekfoglalkozás egyike a legrontóbb, a lelket mételyező kereseteknek. Ez a tapasztalatot tehetjük idehaza is s hogy mennyire el van terjedve ez a gyermekmunka, azt azzal bizonyíthatom, hogy alig találunk a fővárosba elemi osztályt, melyben 1-2 bábuállító gyerek ne akadna.

Ez irányú kutatásaim alkalmával már az első elemi osztályban is akadtam olyan 7 éves fiúra, aki ily módon pénzt keres.

A bábuállítás tényleg csábító foglalkozás, mert a gyermek szórakozik is, élvezi a neki juttatott sört, bort és cigarettát, enni kap s még ráadásul munkáját jól meg is fizetik. Rendes díja 1 korona, de van olyan is, ki 2 koronát, sőt többet is keres ily módon. Hogy mégis ily sok látszólagos előny dacára ezt a foglalkozást mételynek tartjuk, abban leli okát, hogy a gyermek a férfi borozó társaságoknak épületesnek nem mondható beszédeit és élceit hallgatja, rászokik a dohányzásra és szeszes italokra, mellyel a virágos kedvű vendégek bőven ellátják s sok pénzt keres, tékozlóvá, könnyelművé válik.

Szabálynak lehet elmondani, hogy az a fiú, ki 2-3 évig bábút állít, az iskolára nézve elveszett, erkölcsére megromlik.

A rendelkezésemre álló példák közül csak egyet állítok ide állításom igazolásául: „A bábuállító déltől este 8 óráig állítja azokat. Vasárnap egész nap, néha éjfélig. Kap érte néha sört, néha 60 fillért, máskor bélyeget, szivart, cigarettát. A pénzt apjának adja. Néha hétköznap is éjfélig dolgozik; bábukat mos 11-12 óráig. Magaviselete rossz, vásott fiú. (Miklósné Gonda Janka úrnő értesítése.)

Hogy a kuglizókban a gyermekek elromlanak, azt a magyar javítóintézetek statisztikája igazolja legjobban. A székesfehérvári javítóintézetben 6, az aszódi javítóintézet 272 növendéke közül 7, a kassaiban 237 növendék közül 5 oly növendék van, aki előzőleg iparszerűleg űzte a bábuállítást.

Németországban lettek először figyelmesek a kugliállítás – okozta veszélyekre s innen indult ki a mozgalom ezen veszélyes gyermekfoglalkozás rendszabályozására. Már 1899-ben a potsdami tartományi elnök az alája tartozó rendőrfőnökségeket utasította, hogy a helyi viszonyok figyelembe vételével ezen gyermekfoglalkozást rendszabályozzák. Azóta Németországban sok helyen eltiltották a tekepályákról a gyermekeket s például Berlinben ezen munkára már csupán felnőttek alkalmazhatók.

Legutóbb Dániában (1907.) találunk törvényes rendelkezéseket és megszorításokat a tekepályákon foglalkozó gyermekeket illetően. A szóbanforgó kormányrendeletet Esbjerg kikötő város részére hozták s ebben 10 éven alóli gyermekek eltiltatnak a kugli állítástól; idősebb gyermekek részére a munkaidő korlátozva van és $\frac{1}{2}$ órai pihenés van előírva.

X.

Különféle mellékfoglalkozások

Mint már előzőleg említettük, azok a foglalkozások veszélyesek leginkább a gyermek testére és lelkére, melyek korai felkeléssel, késői lefekvéssel, tartós munkával, vagy a gyermek egészségének veszélyeztetésével vannak kapcsolatban.

Sok esetben éppen abban rejlik a baj, hogy a gyermekek foglalkozása korai felkeléssel és hosszú nappali munkával van összekötve. Mily lehetetlen követelésekkel áll elő az élet, helyesebben a szülő, azt saját tapasztalataimból csak egy példával illusztrálom: M.....Böske 11 éves kis leány, hogy mosónő anyjának keresetében segédkezzék, reggel 4 órakor már újságot hord ki 14 éves nővérével reggeli 8 óráig, ekkor hogy keresetét szaporítsa, dió tisztító intézetbe megy s ott este 7-ig dolgozik. A gyermek tehát 15 órát van munkában.

Aránylagosan könnyebb munkájok van azoknak a 7-8 éves gyermekeknek, akiket már 7 esztendőskorokban a fővárosi konzervgyárak ugorka szurkálásra használnak fel.

Sajátszerű látványt nyújt az ilyen műhely, melyben 10-12 ily 7-8 éves gyermek foglalkozik napi 10 és 20 fillér keresetért. Ezek a szegény apróságok egész nyári szünidejük alatt reggeltől estig dolgoznak s csak vasárnap van alkalmuk magukat kedvükre kiugrálni.

Hogy a gyermekeknek az éjjeli munka nem való, azt már hangoztattuk, mégis azt találjuk sok helyen, hogy a gyermekeket a legkülönfélébb éjjeli munkára alkalmazzák. Legveszélyesebb valamennyi között a majdnem kizárólag leány gyermekek által űzött virágárulás. A mulató helyeken, kávéházakban s egyéb nyilvános helyeken megforduló leány gyermekek a kísértés minden nemének vannak kitéve s 1-2 év alatt áldozatul esnek foglalkozásuknak.

A leány gyermekekkel egyidőben gyakran lehet találni kávéházakban és vendéglőkben fiú gyermekeket házaló keresettel elfoglalva, akik késő éjjel gyufát, cipőzsinórt, képes levelezőlapokat (rendszerint obscén ábrákkal) kínálnak megvételre.

Három helyről is értesülök, hogy fiatal gyermekeket utcai

lámpák felgyújtására alkalmaznak. Úgy hallom Cegléden is dívik a gyermekeknek ily meg nem felelő munkáltatása. Hogy itt egész rendszer keresetről és munkáról van szó, azt az Órnagy-utcai elemi iskola egyik tanulójának esetével bizonyíthatom, kinek naponként 43 utcai lámpát kell ellátnia. A lámpa gyújtás, mely egyébként nem tartozna a gyermek munkák közé, úgylátszik idővel egész rendszeres gyermek foglalkozássá válik. A fővárosi elemi iskolákba járó viceházmesterek gyermekei egyhangúan vallják, hogy a bérházakban a lámpák gyújtása és tisztán tartása az ő kötelességük.

Nem terjeszkedhetünk ki mindazokra a kereseti ágakra, amelyekkel a gyermekek pénzt kereshetnek, melyek ellen azonban több oldalról lehetne kifogást tenni. Csupán azon foglalkozási ágakat akarjuk ismertetni, ahol a gyermekek munkája inkább rendszeres csavargás, koldulás és hazudozás. Ezek típusául egy két élő alakot mutatunk be:

F A..... apja cipész. Kintornával jár, kéreget, úgylátszik szülői biztatására s ezért alig jár iskolába. Mozgóban törülget, takarít, részben hogy ingyen szórakozáshoz jusson, részben, hogy kereshessen. Szabad idejében pénzre játszik s csavargása közben lop. Szülei semmi felügyeletet, szigorot, nevelő hatást nem gyakorolnak.”

S J Apja napszámos, anyja takarítónő, utóbbi gyakran panaszkodik, hogy fia azokon a napokon iskolába nem jár, amelyeken ő nappali takarítást végez reggel 6 órától. Atyja ugyanezen időtől este 7-ig nincs odahaza. A fiú boltokba jár, söpröget, lisztes kocsikra felkéredzkedik, kocsisoknak és kövezőknek segít s így néhány fillért mindig keres. Iskolát sokszor kerül. 10 éves.

Z S Szembeteg gyermek, többször ezen ürügy alatt – bár szülői többször igazolják – az iskolából elmarad és reklám cédulákat osztogat az utcán, vagy újságot árul és a megbízójától néhány fillér keresetre tesz szert. 11 éves.

H S Azzal az ürüggyel, hogy otthon fogják munkára, az iskolából elmaradozik és egy ideig tényleg otthon dajkálgat s azután az utcán csatangol, utazók bőröndéit segíti vinni, ezzel pénzre tesz szert. 11 éves.

A G Anyjának segít minden vasárnap és sokszor hétköznap délutánokon gyümölcsöt árulni. Illetéktelen pénzhez jut. 10. éves. (Schobert Antal fõv. tanító úr értesítése.)

Ez a néhány szemelvény egy elemi osztály padjaiban ülõ gyermekek közül van kiválogatva. Vajjon mennyi ehhez hasonló

s ennél szomorúbb adat fog összegyűlni, ha tanítóink észleleteiket egykoron egybefoglalják.

Nyomorék gyermekek szülői gyermekeik testi hibáit előszere-ttel kamatoztatják pénzkereset céljaira. Általánosan ismert dolog, hogy a csonka, béna vagy más fogyatkozásban szenvedő gyermekek a házaló kereskedésben jobban érvényesülnek, mint az épek. Koldulásnál a torzképződéssel bíró gyermekek keresnek a leg-többet.

Hogy hova fajul el a gyermekek munkája gonosz szülők kezén, azt az alábbi eset bizonyítja, mely nem áll egyedül, amivel magamnak is volt több ízben alkalmam ilyent tapasztalni s több hiteles adattal bírok erre vonatkozólag. Ez a kereset kolduláson alapszik s a „hatos kereső” elnevezést adhatjuk neki, hogy miben áll, azt *Werner Jenő* osztálytanító úr közlése megvilágítja:

„Egy alkalommal késő este egy 8-9 évesnek látszó leány-gyermek üveggel a kezében az utca sorában egy állítólagosan elveszett hatost kereseti. Megsajnáltam s a magaméból adtam át a hatost, nehogy szülői megverjék a petróleumért küldött gyer-meket. E jelenet után egy fél óra múlva más utcában kereste a gyermek a hatost.. Kifaggattam és sírva mesélte el, hogy ezt szülei kényszerítéséből teszi, mellyel naponta 2-3 koronát keres.

Elég gyakran akadunk a legfiatalabb gyermek korban, hogy veszélyes foglalkozásokra alkalmazzák őket. Az a 10 éves elemi iskolai tanuló, kinek 10-15 lovat kell naponta megmosni, két-ségtelen, hogy nem neki való foglalkozást üz, valamint nem szabadna 8-10 éves gyermekeket gőzfürdőkben és ruhatisztító intézetekben a legszennyesebb s fertőzés szempontjából legveszélyesebb munkára, a szennyes válogatásra alkalmazni. Több fővárosi elemi iskolából van erre vonatkozó adatom.

A fehérnemű tisztító intézetek éppen ragályterjesztő voltak miatt nem valók gyermekek foglalkoztatására s ezért sorozta az angol ipartörvény ezt az ipart a veszélyes iparágak közé.

A hosszas munka, korai felkelés, folytonos kiabálás és izgalom, a gyermek erejét megviselik s az ily gyermekek satnyák, csenevésznek lesznek s mint idevonatkozó számos megfigyelésből tudom, a betegségekkel szemben hasonlíthatatlanul kisebb az ellenállási képességök. „Ha fertőző betegség lép fel az osztályban – írja a murányi-utcai iskola egyik tanítónője - 9/10-de az ilyen elcsigázott munkára fogott gyermekek közül kerül ki.”

A mellékfoglalkozások sorába kell végül soroznunk a

családban végzett különböző munkákat, melyekkel a gyermek szüleinek segítségére van.

A szegénysorsú családban a gyermeknek természetesen mindenféle munkában részt kell vennie, s így találjuk, hogy a leánygyermek vasalnak, mosnak, főznek, súrolnak, dajkálnak stb, a fiuk pedig vizet, szenet hordanak, boltba, pékhez mennek, fát aprítanak, kifutó szolgálatot végeznek!; stb.

Mindezek a kiegészítő munkák a gyermekek erejét edzik s így, módjával gyakorolt foglalkoztatás csak a gyermekek hasznára van.

Helyesen jegyzi meg az aréna-úti iskola egyik tanítónője, hogy „a fenti módon elfoglalt gyermekek üdőbbek és virgoncabbak, mint a csak játék és tanulással elfoglalt gyermekek. Utóbbiaknál ugyanis a lakásban nem igen lévén játékra hely, kevesebbet mozognak.”

A házifoglalkozások közül egyedül a dajkálás ártalmas.

A munkás emberek, – gyakran férj és feleség – a nap javarészét a házon kívül töltik el s ezért a kisebb gyermekek dajkálása a többi gyermekre marad.

Nem ritkaság, hogy 5-7 éves gyermek már 1-2 éves testvérét kénytelen őrizni és ölben hordozni, aminek következményeként a gyermekek hátgerince elferdül.

Hogy a hátgerinceferdülést a gyermekek testvéreiknek dajkálásától s egyéb házimunkáktól és mellékfoglalkozásoktól s nem, mint sokan hiszik, az iskolapadban szerzik, azt a következőkkel bizonyíthatom:

A székesfőváros örömvölgy-utcai elemi leányiskolájában a tanulók orvosi megvizsgálása alkalmával kitért, hogy a legtöbb gerinceferdülés az I-ső osztályban (13 eset) és a II-ik osztályban (20 eset) fordult elő. A felsőbb osztályokban egyre kevesebb eset észleltetett, így a III-ik osztályban 7 eset, a IV-ik osztályban 8 eset, az V. és VI-ik osztályokban 4-4 eset.

Nyilvánvaló, hogy az I. osztályban nagy számmal szereplő hátgöbüléseket (13 eset) a gyermekek nem az iskolában szerezték, hanem ezzel a bajjal jöttek már oda.

Az iskolába járó gyermekek hátferdüléseivel behatóan foglalkozók s ezek között *Scholder*, *Weit* és *Combé* tanulságos lausanne-i vizsgálatai kétségtelenül megállapították, hogy a gerinc elferdüléseket nem az iskolapadok okozzák, hanem az iskolán kívül álló körülmények. Az iskola csakis annyiban gyakorol káros befolyást, amennyiben a meglévő gerinceferdüléseket rosszabbá teszi s megakadályozza a gerincoszlopot abban, hogy normális alakjában és mozgékonyágában kifejlődhessék.

XI.

A gyermekmunka szabályozása és védelme.

A gyermekmunka, mint az előzőkben bemutattuk, hazánkban a legkülönbözőbb foglalkozásokkal kapcsolatban feltalálható. Ily mélyreható, a társadalom nagy rétegeit közlelről érintő szociális kérdés megoldása a legnehezebb feladatok közé tartozik, amennyiben itt a különböző társadalmi tényezők együttes munkálkodásától, s ezek összességének, az államnak, hathatós segítségével várható csak a megoldás.

A gyermekmunka helyes rendezése, irányítása, az ártalmas és gyermekrontó munka kiküszöbölése elsősorban az államot érdekli, s ennek kell szükség esetén nagy áldozatok árán a kérdést megoldani.

Az első lépés e téren a munkásosztályok helyzetének javítása és emelése. Mindazok a szociális alkotások, melyek a munkás néposztályok megélhetését, jövőjét vannak hivatva biztosítani (betegsegélyezés, baleset, rokkantság, munkanélküliség, özvegyek és árvák biztosítása), mindazon gyermekvédelmi intézkedések, melyek a gyermekek nyomorát csökkentik (ingyen tej és kenyér, napközi otthon, szünidei gyermektelepek, gyermekek felruházása, tanszerekkel való ellátása) s minden olyan igyekezet, mely a szellemi kiképzésben alacsonyabban álló osztályok értelmét, tudását és morális érzékét emelni igyekszik, a gyermekmunka megoldását is szolgálja, mivel ezen baj kútforrása a gazdasági erők elégtelenségén kívül a felfogás és belátás kellő mértékének hiányában van.

Hogy hazai viszonyainkkal gyermekmunka tekintetéből tisztába jöjjünk s pontosan megállapíthassuk annak mértékét, előnyeit és hátrányait, mindenekelőtte adatgyűjtésre van szükségünk, mivel csakis pontos statisztikai adatok birtokában leszünk képesek a kérdést megoldani.

Nélkülözhetetlenek kell tartanunk ezért oly statisztikai adatgyűjtést, mely a munkát végző gyermekek számát, a különböző foglalkozási ágakat, a gyermek közelebbi családi, kereseti viszonyait, a szülők foglalkozását, családi állását (özvegyiség), keresetét, a gyermekmunka tartamát, a gyermek keresetét, a munkának gyermekekre való kedvező vagy ártalmas hatását tartalmazza. Az adatgyűjtés sikeres hasznavehetősége csak úgy lesz biztosítva, ha ezt a munkát a tanítókar vállalja magára, mely a gyermekek életének legközvetlenebb megfigyelője.

És itt kell a gyermekmunka rendezésének és sikeres megoldásának legfőbb tényezőjéről, az iskoláról beszélni. Abban, hogy nálunk már a 12 évet betöltött gyermekek, sok helyen pedig ez időszerinti ipartörvényünk engedélye szerint 10 évet betöltött gyermekek munkára alkalmaztatnak, nagy része van közoktatásügyi törvényeinknek,

Magyarország népoktatása a hatosztályos elemi iskolán alapszik. Népoktatási törvényeink szerint a gyermek 12 éves koráig iskolaköteles, szemben a külföldi kultúrállamokkal (Németország, Svájc, Franciaország [Code Napoleon]), hol az iskolakötelezettség nyolc elemi osztályra terjed, mely rendelkezés ezen országokban a gyermekek iparban való foglalkoztatását egy (Bajorország), illetve két évvel hátrább szorítja.

Hazai viszonyaink között azon tény, hogy a gyermek a kötelező hat elemi iskolát bevégezte (ha alkalma volt egyáltalán erre), egyjelentőségűvé vált azzal, hogy a gyermek immár alkalmassá vált a munkára. Sok szülő kényszerítve a nehéz Viszonyok s elősegítve a munkátadók elnézése által, be sem várja ezt a határidőt s a gyermeket nem egy ízben 8-10 éves korában gyári munkára adja, amit annál könnyebben megtehet, mivel az iskola számonkérésétől nem kell tartani. Ezek a nehézségek mindaddig fenn fognak állani, míg kulturállapotaink javulásával nálunk is a hét, vagy nyolc osztályos elemi iskolai kötelezettség be nem következik és ennek szigorú betartásáról gondoskodás nem történik.

Egy ily irányú törvény egymagában meg fogja oldani a fontos gyermekvédelmi kérdést s eredményezni fogja, hogy a gyermek korhatára a 12-ik évről a 14-ik évre fog áttétetni. A gyermekek ismereteinek ily módon való szaporítása amint egyrészt a korai munkáltatás ellen biztosítást képez, másrészt a gyermekeket felfegyverzi az életküzdelmekhez, a legerősebb fegyverrel: a tudással és felvilágosodással.

„Németországban – mondja Agahd – nincsenek már analfabéták, és éppen ebben rejlik a birodalom óriási ipari fellendülésének titka. Minél közelebb fér hozzánk, vagy túlszárnyal bennünket valamely külföldi ország nevelés és képzés tekintetében, annál nagyobb a veszély, hogy Németország a külfölddel való versenyben vesztes marad.”

Tanítani a gyermekeket a nélkül, hogy egyoldalú lenne” ez a nevelés, összhangban fejleszteni a test és a lélek képességeit, ebben látjuk mindazoknak az ártalmaknak megelőzését, melyekről előzőleg szóltunk.

Igazat kell adnunk Kraepelinnek, aki az iskola szerepéről így vélekedik:

„Legnagyobb gondunk legyen, hogy a serdülő nemzedéket tervszerűleg és lelkiismeretesen neveljük munkára. Csak a gyakorlat edzi az erőt s nem csak testi, hanem szellemi képességeink is elsatnyulnak, ha nem fejlesztjük, nem ápoljuk őket. Csak azok az erők tulajdonaink, melyeket állandó küzdelemmel újra meg újra megszerzünk. A munkára való nevelésnek már az ifjú korban kell kezdődnie. Az iskolától azt kell követelnünk, hogy mindenk előtt munkára készítse elő az ifjúságot. Nem az ismeretek a legértékesebbek, melyeket a tanuló az életbe magával visz, hanem a megedzett és kipróbált munkaerő; ez megmarad még akkor is, mikor a nagy fáradtsággal felhalmozott s nem mindenkor értékes tudattartalom már rég elenyészett emlékezetéből. Az iskola természetesen csak az alapot adhatja meg, az élet nevelő hatalmának kell mindazt kifejlesztenie, melyeknek amaz csiráját elültette.”

Ha oktatásügyünket oly irányban fejleszthetjük, hogy a gyermekek már az elemi iskolában a kézügyességre (szlőjd) reá szoktassanak, ha az iskola a gyermekre várakozó szakkiképzés első alapköveit lerakja, az esetben a gyermek a reá várakozó munkára elkészülve jelenik meg az életben s meg állja a helyét még nehéz körülmények között is.

A tanítás sikerét leginkább képes lerontani a túlhajtott gyermekmunka. A baj már az elemi iskolában kezdődik s folytatást nyer a tanonciskolákban.

Hazánkban egy-két hely kivételével a tanoncokat este munka után oktatják. Természetes dolog, hogy a legtöbb gyermek fáradtan és álmosan jön iskolába s teljesen közömbös marad az oktatás alatt. Említettük már, hogy egyedül a hétfői és ünnepek utáni napok azok, hol a tanoncok figyelni bírnak, a többi napokon a tanítás eredménytelen s minden fáradtság hiába való.

Ha tanonc oktatásunk az esteli órák rendszere mellett továbbra is megmarad, tartanunk kell attól, hogy a jövő iparos nemzedék teljesen iskolázatlanul fog kilépni az életbe s az állam és ipartestületek fáradozása meddő marad.

Inkább kevesebb tanórában, de munka megkezdése előtt a délelőtti órákban kell a tanoncokat tanítani s ezzel meg fog szünni a tanoncok nagy iskola mulasztása,* s az eredmény az lesz, hogy a gyermekek a legszükségesebb tudnivalókat elsajátíthatják.

Munkás nevelésünknek végtelen hátránya, hogy értelmes, jól kiképzett szakmunkások helyett túlnyomóan selejtes napszámos nemzedék keletkezik, melynek munkája, amint ezt gyárosaink gyakori panaszaiából halljuk, ki nem állhatja a versenyt a külföldről (Cseh- és Németország) beáramló szakképzett és takarékos munkás elemmel.

A gyermekmunkában elsatnyult s ki nem képzett napszámosaink még a kisebb igényű lengyel és más szláv napszámosokkal sem képesek versenyezni.

Az iskola üdvös hatását az életből vett példával bizonyíthatjuk. Máramaros vármegye egyik nagy botgyára, mely a máramarosmegyei munkásokat több éven át nem bírta alkalmazni, mivel teljesen neveletlenül és fegyelmezetlenül kerültek a gyárba. A gyártulajdonos kérelmére az állam iskolát állíttatott fel ipartelepén, azóta az onnan kikerülő gyermekek a gyárban egészen jói használhatók.

Minő más a kép, ahol az iskola áldásos működését kifejtteni képes, azt szászfajunk gyermekeinél láthatjuk, akik 15 éves korukig az iskolát látogatják (az ismétlő iskola 21 éves korukig kötelező), s csak ekkor kezdik ipari foglalkozásukat tanulni. Ezekből a pihent gyermekekből kerülnek ki a legkiválóbb iparosok, akik szakképzettségük mellett kitartás tekintetében is példakép szolgálhatnak másoknak.

A gyermekmunka ellenőrzése az állami feladatok legfontosabbika.

A gyári ipar ellenőrzésénél a gyermekmunkások kisebb töredéke jut csak az iparfelügyelők gondozása alá, itt is azonban éjjeli ellenőrzésben alig részesülnek, A kis iparban alkalmazott nagyszámú tanoncok mai berendezéseink szerint bánásmód és munkaidő tekintetében minden felügyeletet és ellenőrzést nélkülöznek.

* Győrben 200 iparost büntettek meg egy évben tanoncaik iskola mulasztása miatt.

Bármennyire kívánatos is, hogy az iparfelügyelet a kisiparosokra is kiterjesztessék, azon nehézségek miatt, melyek a felügyelet ily nagy mérvű kiterjesztésének gátat vetnek, meg kell egyelőre elégednünk azzal, ha azon iparokra lesz ez kiterjesztve, hol a legnagyobb bajok és veszélyek észlelhetők. Ipari felügyelők ellenőrzését szükségelik első sorban az élelmi iparok közül a pék, a cukrász és a hentes ipar, a ruházati iparok közül a cipész és csizmadia ipar és végül veszélyességük miatt a fazekas- és kályhás iparok.

Elmondhatjuk a gyári iparról, hogy az itt folyó gyermekmunka – egyes foglalkozásoktól eltekintve, – sokkal kevesebb kifogás alá esik, mint például a kisipari munka.

Legtöbb visszaélésre ad alkalmat a gyári iparban az a körülmény, hogy helyenként egészen kis gyermekeket visznek magukkal a szülők a munkahelyiségekbe, hogy a munkában segédkezet nyújtsanak. Tekintettel az ellenőrzés nehézségére ezen a visszás helyzeten csak gyökeres rendelkezés segíthet. Követésre méltó e tekintetben az olasz gyermektörvény, mely kimondja, hogy minden gyermek, korára való tekintet nélkül, amennyiben műhelyben vagy gyári helyiségben találtatik, munkásnak tekintendő s nem képez mentséget az a körülmény, hogy a gyermek, mint szülőjének kísérője van jelen; az sem, hogy a gyáros vagy munkaadó engedélyéből tartózkodik a helyiségben.

Az állami gondozás és ellenőrzés alól nem szabad kifelejteni azokat, kiket első sorban kellett volna említünk a mellékfoglalkozásokat űző iskolaköteles gyermekeket. Ha nem akarjuk, hogy az iskola jótéteményei a gyermekek nagy tömegére veszendőbe menjenek, az iskolaköteles gyermekek foglalkozását időhatárokhoz kell szabni. A tanítás sikere érdekében tűrhetetlen, hogy gyermekek a tanítás megkezdése előtt 3-4 órai munkát végezzenek.

Egybehangzók arra nézve a vélemények, hogy az iskolába kimerülten jövő gyermekek bágyadtak, álmosak, izgatottak s a tanításra figyelni képtelenek. Ez az indok vezette a német gyermekmunkát rendszabályozó törvény alkotóit arra, hogy 1½-2 órában állapítsák meg azt az időt, melyen belül iskolaköteles gyermekek keresetszerű munkával elfoglalhatók.

Hasonlóképen ily szempontból szükséges az előadás utáni keresetszerű foglalkozásokat rövidebb időhöz kötni, mivel csakis ily korlátozásokkal kerülhető el az iskolában úgy is kimerült gyermekek túlmunkáltatása.

A kereső gyermekeknek munkaigazolványokkal való ellátása

ezért fontos és szükséges. Az iskolaköteles gyermekek fölötti felügyeletet a tantestületnek kell végeznie, ez van hivatva megállapítani, hogy a gyermek által végzett munka nincsen-e káros hatással a gyermekre s annak tanulmányaira?

Az állam és a tantestületek együttes működése a gyermekmunka sikeres megoldására még nem elegendők, a társadalomnak is ki kell a maga részét venni az itt várakozó munkából.

Hazai viszonyaink e tekintetben kedvezőknek mondhatók, mivel a belügyminisztériumi gyermekvédelmi osztály és a „Gyermekvédő ligá”-ban feltalálhatjuk azon segítséget, melyre a gyermekmunka megoldásánál szükség van. A tantestületekre vár a hivatás, hogy ők figyeljék a tanuló gyermekeket s akiknél a munka káros hatásait, zuzora alakját észlelik, azoknál a gyermekek munkaadóit átadják az állam megtorló kezének. A segítséget a gyermekvédő intézményeknek kell hozni, ezeknek kell segíteni a nyomorba jutott és kihasznált gyermeket és ha szükséges ezeknek kell támogatni a gyermek szülőit, hogy ezek gyermekük véres veritékével szerzett keresményére reá szorulva ne legyenek.

Azon áldásos szerep, mely gyermekvédelmi intézményeinkre ily módon vár, kibővül még egy másik fontos hivatással az iparostanoncok és inasok nevelésének, irányításával és felügyeletével Sokban fog javulni a helyzet, ha a gyermektanoncokat érdeklő kérdésekben az ipartestületek tanácskozásain a gyermekvédő intézmények képviselői is részt vehetnek. A kis iparban alkalmazott gyermekek helyzete, munkaideje, bánásmódja és oktatása szempontjából sok kívánni való van. A kisiparban alkalmazott gyermek tanulók túlmunkáltatásáról részletesebben volt alkalmunk szólni, a bánásmódot, illetőleg a hivatalos jelentésekre utalunk. „Nem beszélünk a tanoncokkal való törvénytelen bánásmódról, miután az mindig előfordult és sohasem lesz kiküszöbölhető, sem törvényrel sem ellenőrzéssel. Ezen bajt csak a munkaadók emberiesége és műveltsége fogja talán egykor, ha nem is megszüntetni, de legalább csökkenteni” (Lode Rezső iparfelügyelő jelentése 1902. évben).

Az iparostanoncok és gyermek munkások nehéz helyzete hasonló a vas darabhoz, mely az üllő és kalapácsköze jut. A gyermekmunkás a legtöbb esetben a munkaadó és a munkások között nem foglalja el az őt megillető helyet. A gyermek hivatása és rendeltetése elsősorban a tanulás, még is azt látjuk, hogy s munkaadók a gyermekeket nem ezen célból tartják, hanem inkább, hogy munkásaikkal szemben, a gyermekek tartalék munkásokként szerepeljenek akiket a munkabeszüntetés esetében azután felhasználhassanak.

Ez a körülmény teszi a gyermekek helyzetét a munkásokkal szemben nehezzé s ez akadályozza meg kiképzésüket. Mindennapos dolog, hogy munkaadók 1 segéd mellé 5-6 gyermeket szegőd-
tetnek tanoncúl s hová mehet ez a rendszer, azt a brassói ipar-
felügyelő jelentéséből tudjuk, aki jelentésében közli, hogy egyik
lakatosműhelyben egy segéd mellett 12 gyermektanonc van szer-
ződtetve. Felesleges hangsúlyozni, hogy az a tanonc, aki felnőtt
munkás munkakörét betölteni kénytelen, köteles mindazon nehéz
munkákat elvégezni, melyet az végezett s annyi időt (ha nem
többet!) dolgozni, mint az dolgozott.

A gyermekeknek hivatásuktól illetően való eltérítése okozza,
hogy a munkások a tanoncokban nem saját vérüket s önmaguk
fiatát képét látják, hanem a munkabér leszorítására alkalmas
közégeket, akikől ezért jóindulatukat megvonják. A ferde hely-
zetnek, melybe a gyermekek jutnak, következménye, hogy a
műhely munkarendek megállapításánál a gyermekekre tekintettel
nincsenek.

Számos esetről van tudomásunk, hol a munkások a tanon-
cokkal szemben ellenséges indulattal viseltettek s ennek rossz
bánásmóddal is kifejezést adtak.

Ezen természetellenes jelenségnek bizonyítékát szolgáltatta
1903. évben egyik nagyobb budapesti nyomdában kiütött tanonc-
sztrájk, hol a kilépett tanoncok (számra 9-en) a szakképzés
hiányát és a segédek részéről való rossz bánásmódot hozták
fel okul.

Ha az utolsó 10 esztendőnek munkásmozgalmaait áttekintjük,
az első esztendőkben gyakran akadunk oly esetekre, midőn sztrájk-
okkal kapcsolatban a munkások saját érdekeiket a tanoncok
rovására biztosították, ilyennek kell tartanunk az 1905. évi pécsi
sütősztrájkot, melynél a segédek kivívták, hogy a fa- és sütemény-
kihordás alól mentesek legyenek. Természetszerűleg az ily kivívt
győzelem után a tanoncgyermekre hárult a nehezebb munka, ily
eset fordul elő a budapesti nyomdászoknál 1905. évben, hol a
szakmunkások a szedőszekrények kellemetlen és veszélyes tisztí-
tása ellen óvást emeltek s ezen egészségrontó foglalkozást a
tanoncokra hárították.

Hogy munkásaink a gyermekvédelmet komolyan nem veszik»
azt egy budapesti gépgyárban kiütött sztrájk során tudtuk meg.
A sztrájk oka az volt, hogy egyik öntőmester a munkásokkal és
inasokkal nagyon durván bánt. Az egyezkedés folyamán kiderült,
hogy a panasz igaz volt, a tanoncgyermekeket tetteleg is bántal-

mázták, azonban ez oly régen történt, hogy a panaszok elévültek. Ez az elkésett panasz is tehát csak sztrájkfegyver volt s nem a gyermekvédelem érdekében vívott harc.

Nagy kárára volt a tanoncnevelésnek az a harcmódor, melyet némely helyen alkalmaztak a sztrájkolók a munkaadókkal szemben az által, hogy a tanonc- és inasgyermeket munkájuktól elvonták s idegen, ismeretlen helyre rejtették el. Ily esetek fordultak elő az 1903. évi aradi nyomdászsegédek sztrájkjánál s hasonlóan Sopronban 1903. évben a könyvnyomdászok sztrájkjánál, és 1907. évben a nagyszebeni könyvnyomdászok bérharcánál.

Gyermekvédelmi szempontból megengedhetlennek és károsnak kell minden oly harcmódot tartani, – bármely részről is jöjjön az, – amelyben a gyermekek hivatásuktól, a tanulástól elvonatnak, túlfárasztatnak s izgató és nélkülözésekkel! járó küzdelmekbe sodortatnak.

Örvendetes jelenségnek kell tartanunk, hogy utóbbi időben a munkások felfogásában a gyermekmunkások iránt előnyös változás állott be s egyre gyakrabban észleljük, hogy a sztrájkok folyamán felmerült követelések között a gyermek munkások védelme is szerepel.

Egyike az első eseteknek volt az 1902. évi nagyváradai kőműves és ácssegédek sztrájkja, hol a követelések 16-ik pontja az volt, 14 éves alóli gyermekek alkalmazást ne nyerjenek. Hasonló volt az 1903. évi budapesti nagy péksztrájk, melynél a követelések 9-ik pontja volt az 1884. évi XVII. t.-c. 65. §-nak szigorú betartása, melynek értelmében 16 éves alóli tanonc éjjeli munkára nem alkalmazható.

Így tapasztaljuk a gyermekmunka védelmét az 1903. évi pécsi majolika gyári munkások, pécsi nyomdászok sztrájk motívumaiban.

Ugyancsak Pécsen az 1908. évi bőrgyári sztrájkjánál, egyik elért követelés volt, hogy 16 éven alóli gyermekek ne alkalmaztassanak.

Az 1906. évi sztrájkok folyamán egyre sűrűbben találkozunk oly követelésekkel, melyek a gyermekmunka védelmét célozzák.

Így az ez évi budapesti sztrájkokban a tanoncok rendszeres kiképzését, a miskolci cipőfelsőrészkesztők bérharcánál az inasrendszer eltörlését, a szentesi kőműves és ács sztrájkjánál az inások számának csökkentését és a tanonc életkorának magasabb megállapítását, (betöltött 15 esztendő) a pozsonyi zománcgyári bérharcnál a nők és gyermekek éjjeli munkájának eltörlését stb. követelték.

Bár ezen – legtöbb esetben méltányos követelés – több esetben nélkülözötte a gyermekvédelmi érdeket s csupán harci eszköz volt, mégis nagyban hozzájárult a gyermekmunka korcskinövésének kiirtásához.

A felnőtt munkás a gyermekmunkásnak természet által rendelt védője, őt illeti a jog és feladat, hogy mindazon esetekben, hol a gyermekek törvényellenesen lesznek foglalkoztatva és kihasználva; szavát a gyengébbért felemelje.

A munkásmozgalmak erkölcsi értékét nagyban fogja emelni, ha a munkások jogos követeléseik sorába a gyermekmunka törvény által megszabott határainak pontos betartását is besorozzák s ezeket mindenkor ellenőrizik.

El kell ismernünk, hogy e téren máris mutatkozik haladás s nem egy helyen tapasztaltam, hogy a szervezett munkások megvédik a gyermekeket rossz bánásmódtól és a túlmunkától.

XII.

Összefoglalás.

Új ipartörvénytervezetünk, miként azt bemutatjuk, a gyermekek helyzetét sokban könnyíti és szabályozza s ha a törvénytervezettel szemben kívánságaink vannak, úgy ezek inkább a fiatal munkások munkaidejére s különösen a kivételképen engedélyezett esteli és éjjeli munkákra vonatkoznak.

Egyáltalán helyén való lenne az ipartörvénytervezetből a gyermekekre vonatkozó határozatokat kivenni s mint azt más államokban is találjuk – külön törvényben összefoglalni. Megvagyunk győződve, hogy egy különálló törvény, mely a gyermekek ipari, kereskedelmi, gyári és otthoni és mezőgazdasági munkáját szabályozná, több védelmet biztosítana a gyermekeknek, mint a jelen törvénytervezet s élesebben domborítaná ki a gyermek és fiatal munkások közötti különbséget, mint a jelen törvénytervezet teszi, mely a gyermekekről több helyen, mint 14 éven alóli munkásokról (?) tesz említést.

A gyermekeket munkásnak nevezni nem szabad és nem tanácsos, mert ezt védeni kell korának megjelölésével is, nehogy a helytelen elnevezés fogalomzavarra adjon alkalmat azok előtt, akik a gyermekvédő törvények mellőzésére különben is hajlandók.

Egy új, az összes gyermekmunkákra kiterjeszkedő törvény lesz csak képes megoldani, hogy a mezőgazdaságban veszélyesen terjedő gyermekmunkának kellő gát vettessék, s hogy az ezideig az iskolázást sokszor nélkülöző pásztorgyermek legalább némi oktatásban részesüljenek; ennek lesz rendeltetése, hogy a veszélyes és egészségtelen gyári iparmunkáktól a gyermekek (és fiatal munkások) eltiltassanak, s hogy a kisiparban gyakran előforduló túlmunkának és éjjeli dolgoztatásnak vége szakíttassék; ettől a törvénytől várjuk, hogy a kereskedelembe alkalmazott gyermekek

Bár ezen – legtöbb esetben méltányos követelés – több esetben nélkülözötte a gyermekvédelmi érdeket s csupán harci eszköz volt, mégis nagyban hozzájárult a gyermekmunka korcskinövésének kiirtásához.

A felnőtt munkás a gyermekmunkásnak természet által rendelt védője, őt illeti a jog és feladat, hogy mindazon esetekben, hol a* gyermekek törvényellenesen lesznek foglalkoztatva és kihasználva; szavát a gyengébbért felemelje.

A munkásmozgalmak erkölcsi értékét nagyban fogja emelni, ha a munkások jogos követeléseik sorába a gyermekmunka törvény által megszabott határainak pontos betartását is besorozzák s ezeket mindenkor ellenőrizik.

El kell ismernünk, hogy e téren máris mutatkozik haladás s nem egy helyen tapasztaltam, hogy a szervezett munkások megvédik a gyermekeket rossz bánásmódtól és a túlmunkától.

Függelék.

**A gyermekmunkára vonatkozó külföldi törvények
gyűjteménye és a magyar ipartörvény-tervezet gyermek-
munkáról szóló fejezetei.**

Gyermekvédelmi törvények a külföldi államokban.

I.

Német birodalom.

Törvény a gyermekeknek ipari munkában való foglalkozásáról

Ezen törvény értelmében gyermekek gyanánt tekintetnek 13 éven aluli fiúk és leányok, akik még népiskola látogatására vannak kötelezve.

A törvény különbséget tesz saját és idegen gyermekek között. A törvény értelmében saját gyermekek gyanánt tekintendők: 1. A foglalkoztató vagy házastársával harmadízi rokonságban álló; 2. a foglalkoztató vagy házastársa által örökbefogadott vagy gyámolt; 3. a kényszernevelésbe adott gyermekek. Ezeken kívül álló gyermekek idegen gyermekeknek tekintendők.

Idegen gyermekek foglalkoztatása. Tiltott foglalkozások. Építkezéseknél, téglavetőknél, bányák, kőbányák, kőtörés, kéményseprés, fuvarozással foglalkozó szállítási üzleteknél, festékek őrlésénél és keverésénél vagy pincékben végzett munkáknál gyermekeket alkalmazni nem szabad.

A szövetségtanács fel van hatalmazva, hogy további nem alkalmas foglalkozásokat jelölhessen meg illetőleg, hogy a felsoroláson változtatásokat eszközöljön.

Műhelyekben, kereskedelmi és forgalmi vállalatoknál 12 éven aluli gyermekeket alkalmazni nem szabad. 12 éven felüli gyermekeket nemszabad esteli 8 és reggeli 8 óra között, úgyszintén a délelőtti tanítás előtt dolgoztatni. Foglalkoztatásuk naponta 3 óránál, iskolaszünetekben pedig 4 óránál tovább nem tarthat. Délben legalább 2 órai pihenést kell adni a gyermekeknek. A délutáni foglalkozás csak az iskolai oktatás befejezése után 1 órával kezdhető meg.

Nyilvános színházi előadásoknál avagy más látványosságoknál gyermekeket alkalmazni nem szabad.

Kivételt képeznek oly előadások, melyek magasabb művészi vagy tudományos célokat szolgálnak. Az ily engedélyek az illetékes iskolai hatóság meghallgatása után adhatók ki.

Vendéglőkben és italmérésekben 12 éven aluli fiúk egyáltalában nem, leányok pedig a vendégek kiszolgálásánál nem alkalmazhatók.

Áruk kihordása vagy más küldönc szolgálatra nézve a törvény intézkedései megfelelően alkalmazandók.

A törvény kihirdetését követő két évben a hatóságnak jogában van az illetékes iskolai testület meghallgatása után engedélyt adni, hogy 12 éven felüli gyermekek reggel 6½ órától a délelőtti előadásig foglalkoztatva legyenek, mely foglalkozás azonban a délelőtti oktatás kezdete előtt egy óránál tovább nem tarthat.

Vasar- és ünnepnapokon gyermekeket foglalkoztatni nem szabad.

Árukihordásoknál és egyéb küldönc-szolgálatoknál kivétel képen 2 óra engedélyeztetik a délutáni 1 óra előtt a délelőtti órákban.

Aki gyermekeket akar foglalkoztatni, annak eziránt való szándékát be kell jelenteni a hatóságnak, megjelölve benne a foglalkoztatás helyét és minőségét.

Gyermekeket csak akkor szabad foglalkoztatni, ha az munkalappal van ellátva. A munka-lapot a hatóság díjmentesen állítja ki. Ha a törvényes képviselő beleegyezése be nem szerzhető, azt a hatóságé pótolhatja.

A munka-lap a gyermek nevét, pontos születési idejét és a törvényes képviselő nevét, állását és lakhelyét tartalmazza. A munkaadó köteles a munka-lapot megőrizni és hatósági kívánságra előmutatni.

A saját gyermekek foglalkoztatása. Oly üzemekben, a hol idegen gyermekeket alkalmazni nem szabad, úgyszintén elemi erővel hajtott üzemmel dolgozó műhelyekben saját gyermeket sem szabad foglalkoztatni.

Műhelyekben, kereskedelemben és a forgalmi vállalatoknál a 10 éven aluli saját gyermekeket egyáltalán nem, a 10 éven felülieket pedig este 8 és reggeli 8 óra között, valamint a délelőtti oktatás előtt nem szabad foglalkoztatni. A déli szünet és a délutáni munkára vonatkozó szabályok az idegen gyermekekre vonatkozó szabályokkal azonosak. 12 éven aluli saját gyermeket harmadik egyén számára nem szabad dolgoztatni.

Vasár- és ünnepnapokon tulajdon gyermekeket műhelyekben, kereskedelmi és forgalmi vállalatoknál ugyancsak nem szabad foglalkoztatni.

Joga van a szövetségtanácsnak a 12-13. §§-ban felsorolt üzemeknél kivételeket engedélyezni, sőt 10 éven aluli gyermekek munkáltatására is feljogosítást adni, feltéve, hogy ezen munka könnyű s a gyermekek korának megfelelő.

Látványosságoknál, vendéglősiparnál az idegen gyermekekre vonatkozó szabályok az irányadók. Utóbbi foglalkozásnál kivételek engedélyezhetők a tantestület meghallgatása után 20000-nél kisebb lakosságú helységeekben, ha a vendéglői üzletben csak a munkaadó családjához tartozó személyek vannak foglalkoztatva.

Újság-, tej- és süteménykihordás, amennyiben nem harmadik ember javára történik, nem esik korlátozás alá. Árukihordás és egyéb küldönc szolgálat engedélyezve van. A rendőri hatóságnak azonban jogában van erre nézve korlátozásokat előírni.

Munkahelyiségeknek tekintetnek a műhelyeken kívül mindazon alvásra, lakásra vagy főzésre használt helyiségek, a melyekben ipari munkát végeznek, úgy szintén a szabadban lévő munkateretek.

A rendőrhatóságnak visszas állapottok esetén a tantestület felhívására vagy meghallgatása után egyes gyermekekre nézve korlátozó rendelkezéseket tehet s a gyermekek munkalapját is bevonhatja. Jogában áll végül a rendőrhatóságnak erkölcsöt veszélyeztető esetekben a szálló- és vendéglőiparban alkalmazott gyermekek munkáját korlátozni vagy egészen betiltani.

Jogában áll a hatóságnak nyomós gyanúokok alapján oly magánlakásokban, hol gyermekeket foglalkoztatnak, éjjeli lakásvizsgálatot tartani.

A 4-től 8. §§. ellen vétők 2000 márkáig, visszaesés esetén 6 hónapig terjedhető szabadságvesztéssel büntethetők.

Az idegen gyermekekre vonatkozó szakaszok megsértése 600 márkával, visszaesés esetén szabadságvesztéssel büntethető.

Saját gyermekeik ellen vétők 150 márkáig, visszaesés esetén szabadságvesztéssel büntethetők.

A jelen törvény határozmányai nem állnak útjában a tartományi törvények által az ipari üzemekben foglalkoztatott gyermekekre vonatkozó messzebbmenő korlátozások felállításának.

II.

Franciaország.

Franciaországban a gyermekmunkáról már az 1843., 1851. és 1874-ik évben hoztak törvények, legfontosabbnak azonban az 1892-iki törvény tekinthető. Ezen törvény főbb rendelkezései szerint 12 éven alóli gyermekek nem alkalmazhatók kohókban, bányákban, gyárakban és kőbányákban, munkatereken, műhelyekben s csakis oly helyiségekben alkalmazhatók, hol a családtagok, a szülők, vagy a gyám vezetése alatt munkálkodnak.

12-13 éves korig gyermeket a nevezett üzemekben csak akkor szabad alkalmazni, hogyha iskolai kötelezettségének eleget tett s megfelelő testi fejlettségéről hatósági orvosi bizonyítványt hoz.

Külön rendelet állapítja meg egyébként azon foglalkozásokat, melyeknél veszélyességük, fárasztó voltak vagy erkölcsrontó hatásuk miatt nőket és 12-18 éves korig gyermekeket vagy fiatal munkásokat alkalmazni tilos.

Az 1900-iki rendelet főbb pontjai: 18 éven alóli munkások nem alkalmazhatók oly gépek mellett, melyeket láb (pedál)-taposás vagy vízszintes kerek forgatásával kell mozgásban tartani. 16 éven alóli munkások lábnyomással hajtott szövőszéken nem dolgozhatnak. 16 éven alóli leányokat lábbal hajtott varrógépen foglalkoztatni tilos. Nem szabad 14 éven alóli fiukat gyárakban és műhelyekben foglalkoztatni, vagy velük 10 kgr. súlyt meghaladó, 14-18 évig 15 kgr. meghaladó, 16 éven aluli leányokkal 5 kgr. meghaladó és 16-18 éves leányok 10 kgr. meghaladó súlyt vitetni.

Az 1894-ben hozott rendelet megállapítja, hogy 14 éven alóli gyermekek sín pályán 300 kgr., 14-18-ig 500 kgr., 16 éven alóli leányok 160 kgr., 16-18 évesek 300 kg-nál nagyobb súlyt nem tolhatnak.

Ugyanezen rendelet állapítja meg a targoncák, kézikocsik és négykerekű kocsikon szállítható súlyok maximumát a különböző korú gyermekekre nézve.

Az 1900-iki novella a 18 éven aluli munkások munkaidejét fokozatosan lejjebb szállítva, 10 órában állapítja meg. A munkaórákat a reggeli 5 és esteli 9 óra közötti időben engedélyezi.

Minden héten egy teljes szünnap van előírva, mely azonban nemcsak a vasárnap lehet.

A törvény végrehajtását ellenőrzik: 1. a munkabiztosok, 2. a munkásügyi felső bizottság, (commission supe rieure du travail) akiknek feladatai közé tartozik a nő- és gyermekmunka ellenőrzése.

Végezetül minden megyében patronazs-bizottság (comités de patronage) alakíttatik a tanoncok és a házi iparban foglalatostkodó gyermekek védelmére és a szaktanítás fejlesztésére.

A nő- és a gyermekmunka szabályozó törvények és rendeletek áthágása 5-15 fr.-ig, visszaesés esetén 16-150 fr.-ig terjedő pénzbírsággal annyiszor, ahány személlyel szemben a vétség megtörtént – büntettetik.

III.

Angolország.

Ebben az országban a gyermekmunkát az 1901. évi Factory and Workshop act rendezte. Ide vonatkozó főbb rendelkezései: 12 éven aluli gyermekek egyáltalán nem foglalkoztathatók. Ez az alsó korhatára a gyermek munkásnak, aki 14 éves koráig csakis félnapot dolgozhatik. (Half time system). Meg van engedve a gyermeknek 10 órás foglalkoztatása is, azonban csakis minden harmadik napon pl. hétfőn, szerdán és pénteken. A közbeeső délelőtt, vagy délután, avagy a szabad teljes napon kötelező az iskola látogatás, amelyről a gyermek minden alkalommal bizonyítványt kap s amelyet a gyáros két hónapra visszamenőleg köteles bemutatni a gyárvizsgáló hatósági közegnek. Iskola mulasztásokat a gyermeknek pótolni kell s míg ezt meg nem tette, munkába nem mehet.

Nő, fiatal és gyermek munkásoknak éjjel nem szabad dolgozni, és az évnek csakis 30 napján van napi 2 órás túlidő engedélyezve, amely azonban előzetesen az illetékes gyárfelügyelőnek bejelentendő.

Gyárakban csakis azon 16 éven aluli gyermekek alkalmazhatók, akik munkára való alkalmatosságukat erre hivatott orvos bizonyítványával tudják igazolni. Az államtitkári hivatalnak jogában áll ily bizonyítványok beszerzését megkövetelni a műhelyekben és a házi iparban dolgozó gyermekektől is.

Egészségtelen vagy veszélyes foglalkozásokban gyermekek nem foglalkoztathatók. A F. és W. act által egészségtelenné és veszélyesnek jelzett 29 ipar közül a következő iparokra vonatkozó szabályrendeletek tartalmazzak rendelkezéseket a gyermek munkára.

1. Accumulator gyárakban fiatal, nő és gyermek munkások foglalkoztatása tilos, száraz ólomvegyületekkel és ólompeppel való munkáknál.

2. Dockokban 16 évnél fiatalabb munkások alkalmazása tilos daruk és felvonók hajtására és a gépészeknek szóló jelek megadására.

3. Selfactor (textil ipar) gépeket tilos gyermekeknek üzem közben tisztítani.

4. Festék és mázgyárakban fiatal, nő és gyermek munkásokat nem szabad alkalmazni ólomfestékek előállítására.

5. A porcellán iparban fiatal, nő és gyermek munkások nem alkalmazhatók a nem frittált ólomvegyületek keverésére, a fritta, máz, vagy festékek előállítására. Ezenkívül 15 évesnél fiatalabb egyének nem alkalmazhatók:

a) a mázöntésnél és mártogatásnál, b) a mázfúvatásnál, c) majolika festésnél, d) mázsárításnál, e) mázolt árúk tisztításánál, f) bisquit tisztításnál, g) mázolt árúk kemencébe rakásánál, h) különféle festési műveleteknél, i) matrizzák gyártásánál.

6. Tilos gyermekeket és fiatal munkásokat calcium vagy nátrium bichromát gyártásánál alkalmazni.

7. A veszélyes iparok sorába vannak sorozva a mosó intézetek.

IV.

Olaszország.

Az 1902. évi 242. számú a nők és gyermekek munkájáról szóló törvény módosítása 1907. VII. 7.

1. Mindkét nembeli gyermekek gyárakban, műhelyekben, építkezéseknél, nappali bányamunkáknál, kőbányákban és tárnákban csak akkor dolgozhatnak, ha 12-ik életévüket betöltötték.

Nappali bányamunkában, kőbányákban és tárnákban, amennyiben ezek géperejű szállításra vannak berendezve, 13 évet betöltött gyermekek alkalmazhatók; ily felszerelések hiányában csak akkor, ha 14-ik életévüket betöltötték. Nők, korukra való tekintet nélkül ezen munkákból ki vannak zárva.

2. §. Minden kiskorú gyermek munkakönyvet kap, mely munkára való alkalmas voltát, születési adatait s annak igazolását tartalmazza, hogy a gyermek az elemi iskolát látogatta.

3. Minden munkahelyiségben jól látható helyen táblát kell kifüggeszteni, amelyen a gyermekmunkások ideje pontosan van feltüntetve. Ugyancsak minden munkahelyen, hol gyermekek dolgoznak a gyermektörvény egy példányának kéznél kell lenni.

4. Azon gyermekek és nők, akik iparfelügyelők által oly helyiségekben találtak, melyeket a törvény munkahelyiségek gyanánt megjelöl, munkásoknak tekintetnek s ilyenkor nem jön tekintetbe, hogy ezek más okból vagy a munkaadó engedélyével vannak jelen.

A) Azon ártalmas vagy veszélyes üzemek, melyben kiskorú nők vagy 15 év alóli gyermekek egyáltalán nem foglalkoztathatók:

1. Kénmalmok és finomítók.
2. Puskapor, dynamit és egyéb robbantó anyagok előállítás.
3. Kénsav és salétromsav.
4. Szénkéneg.
5. Foszfor, Chlór, Chlórész és calc. hypochlorid.
6. Chrómsavsók.
7. Ólom oxid, ólomfehér és antimon készítmények.
8. Kénsav felhasználásával szóda,
9. Ammóniák, hamúzsír és

2. Dockokban 16 évnél fiatalabb munkások alkalmazása tilos daruk és felvonók hajtására és a gépészeknek szóló jelek megadására.

3. Selfactor (textil ipar) gépeket tilos gyermekeknek üzem közben tisztítani.

4. Festék és mázgyárakban fiatal, nő és gyermek munkásokat nem szabad alkalmazni ólomfestékek előállítására.

5. A porcellán iparban fiatal, nő és gyermek munkások nem alkalmazhatók a nem fritált ólomvegyületek keverésére, a fritta, máz, vagy festékek előállítására. Ezenkívül 15 évesnél fiatalabb egyének nem alkalmazhatók:

a) a mázöntésnél és mártogatásnál, b) a mázftívatásnál, c) majolika festésnél, d) mázszárításnál, e) mázolt árúk tisztításánál, f) bisquit tisztításnál, g) mázolt árúk kemencébe rakásánál, h) különféle festési műveleteknél, i) matrizzák gyártásánál.

6. Tilos gyermekeket és fiatal munkásokat calcium vagy nátrium bichromát gyártásánál alkalmazni.

7. A veszélyes iparok sorába vannak sorozva a mosó intézetek.

kálisók. 10. Cyankálium és sárga vérlúgsó készítmények. 11. Kátrány (anilin és murexid) festékek. 12. Arzéntartalmú festékek és arzéntartalmú készítmények. 13. Collodium és Celluloid. 14. Kénaether és ecetaether. 15. Nemesfém finomításnál. 16. Aranyozok és ezüstözök üzeme. 17. Higany foncosoros tükrök előállítása. 18. Petróleum pároló és finomító üzemeknél. 19. Ólomáruk előállításánál és betüöntődéknél. 20. Zinkáruk előállításánál és a zinkfehér előállításánál. 21. Olajnak kisajtolt olivából és egyéb zsíros anyagoknak szénkénnel való extrahálásánál. 22. Sardiniák készítésénél és állati hulladékoknak nitrogén tartalmú anyagok előállítására való feldolgozásánál.

B) Azon ártalmas vagy veszélyes üzemek felsorolása, melyekben kiskorú nők és 15 éven aluli gyermekek alkalmazása el van tiltva vagy különös óvszabályokhoz van kötve: 1. Bányászat: kőtörés, szállító készülékek kezelése, szivattyúk és szellőzők kezelése, terheknek fejen és vállon való hordása. 2. Kőfejtésnél és tőzegásásnál. 3. Kőzeteknek mechanikai feldolgozásra szolgáló műhelyek, bányaművek és kőfejtési műveleteknél egyáltalában. 4. Kohóüzemeknél a következő fémeknél: ezüsttartalmú ólomécek, zink, arzén, antimon, higany. 5. Elektromosság előállításánál transformálásánál és elosztásánál. 6. Gyufagyárakban azon helyiségekben, melyekben a gyufa bemártása és szárítása megy végbe. 7. Gyújtó- és robbantó anyagok gyártásánál. 8. Kátránynak, benzin, paraffin, ásványolajok, stb. előállítására szolgáló pároltásnál. 9. Dohánygyárakban: kötegek nyitásánál és levelek osztályozásánál, őrlésnél, szítálsnál és kivonatok előállításánál. 10. Chinin sulfát gyárakban azon helyiségekben, ahol a Chinafát szét dörszölik és ahol a Ch. sulfátot tisztítják. 11. Üveg- és kristályárúk, zománc, táblaüveg, musselin üveg, üvegdísz tárgyak készítésénél azon helyiségekben, melyekben a nyersanyagokat őrlik, továbbá azokban, hol a musselin üveget fűjják, végül az üvegfüvő helyiségekben, üvegcsiszolóknak és a kemencék tisztításánál és szétszedésénél. 12. Kaucsuk, guttapercha és ebonit gyárak azon helyiségeiben, hol vulkanizálásra szénkénnel használnak. 13. Tímár üzemekben a cser őrlésénél, a méz munkánál. 14. Műtrágyagyárak azon helyiségeiben, hol őrlés folytán por vagy más úton gőzök és gázok keletkezhetnek. 15. Enyvgyárakban a csontok kezelésénél és osztályozásánál. 16. Papírgyárakban, a rongyok osztályozásánál és felszabdálásánál, úgyszintén használt papírok őrlésénél s végül festési eljárásoknál, amennyiben mérges festék anyagokról van szó. 17. Könyvnyomdáknak a szedőszek

rények kifűvása. 18. Mész, gipsz, cement, porcellánföld és asbest malmokban vagy porral járó foglalkozásoknál. 19. Gyapjú, pamut, len, kender, jutta, szőrök, tollak porolásánál és tępésénél (farkasgép) és tisztításánál. 20. Kerámiai gyárakban, melyekben a mázat előkészítik és őrlik. 21. Festődékben, azon helyiségekben, hol méregtartalmú fürdőket és festékeket készítenek. 22. Kikötő munkáknál, szénnek vagy nehéz terheknek be- és kirakodásánál, végül a hajótest külsejének és belső részeinek festésénél.

V.

Schweiz.

A gyermekmunkára vonatkozó törvények tekintetében, - ami azok hatékonyságát és humanitását illeti – az európai államok közül az első hely kétségtelenül a schweizi szövetséges államot illeti meg.

Az 1877-ben alkotott s csupán 1878. évben életbe lépett ipartörvény gyermekmunkára vonatkozó főbb pontjai a következők:

14 éven aluli gyermekek gyári munkára nem alkalmazhatók. Gyárnak tekintetik minden olyan üzem, a melyben egyidőben és rendszerint több munkás lakásukon kívül eső helyen foglalkozik.

A szövetségtanács ezen fogalom alá sorozta 1891. évben azokat az üzemeket is, melyekben 5-nél több munkás dolgozik s melyek elemi erővel hajtott motorokkal bírnak, vagy a melyek 18 éven aluli munkásokat foglalkoztatnak vagy végül, amelyek különösen veszélyesek a munkások egészségére és életére.

15 évet betöltött, de még 16 évet el nem ért gyermekek gyári munkaideje – az iskolai és hittanórák beszámításával naponta a 11 órát, vásár- és ünnepnapokat megelőző munkanapokon a 10 órát meg nem haladhatja és pedig reggeli 6 és esteli 8 óra között; a 3 nyári hónapban a munka reggel 5 órakor kezdhető. Oly segéd munkáknál, melyek a tulajdonképeni gyári munkát megelőzik és követik, 18 éven aluli munkások nem alkalmazhatók.

18 éven aluli fiatal munkásokat és gyermekeket vasárnapon és éjjel dolgoztatni nem szabad.

Azon iparokban, hol a folytonos, megszakítás nélküli munka lett engedélyezve, a szövetségtanács kivételképen engedélyt adhat arra, hogy ebben 14-16 éves fiúk részt vegyenek, feltéve, hogy

ezek munkáját a különösen alapos szakképzettség elnyerése indokolja.

Ily kivételes esetekben a fiatal munkások munkaideje 11 óránál tovább nem tarthat s a szövetség tanács jogában áll a fiatal munkások egészségét megvédeni kellő óvrendszabályokkal.

A szövetségtanács joga meghatározni azon gyáripari ágakat, melyekben gyermekek egyáltalán nem alkalmazhatók.

A gyártulajdonosnak nem képezi menségét, hogy nem tudja kiskorú munkásának korát vagy iskolakötelezettségét.

Amennyiben egyáltalán az összes iparágakra vonatkozó törvényt szövetségi úton létrehozni nem sikerült, az egyes kanton-kormányok voltak kénytelenek a helyi viszonyoknak megfelelő törvényes rendelkezéseket hozni. Ily módon alkották a nőket és fiatal gyermekmunkásokat védő törvényeiket: Basel 1888, Glarus 1892, St.-Gallen 1893, Zürich 1894, Luzern 1895, Solothurn 1895, Neuenburg 1901, Aargau 1902, Bern 1908 és Appenzell 1908. kantonok. Ezenkívül találunk gyermekmunkásokat érdeklő határozatokat a freuburgi 1895, waadti 1896, neuenburgi 1899, genfi 1899. kanton törvényekben, melyek a vendéglőipar, iskolák, házalás, vasárnap és tanonccügyek rendezésére vonatkoznak.

VI.

Az északamerikai egyesült államok.

Illionois államának törvénye a gyermekmunkáról. 1897. június 9.

2. §. Minden egyén, cég vagy testület, vagy ilyeneknek vezetője vagy megbízottja, aki üzletben, kereskedelmi irodákban, mosóintézetben ipari üzemnél, gyárban vagy műhelyben 16 éven aluli egyéneket foglalkoztat, köteles ezek nevét, korát, lakását nyilvántartani s csakis az esetben alkalmazhatja őket, ha az atyja vagy gyám írásbelileg a gyermek nevét s születése napját s helyét bejelenti. Az ily nyilatkozatot szülő vagy gyám hiányában a gyermek eskü mellett teheti. A nyilvántartás és nyilatkozat az iparfelügyelők és megbízottai által bármikor megtekinthető.

6. §. Tilos 16 éven aluli gyermekeket különösen veszélyes munkákban foglalkoztatni, avagy őket oly munkákhoz beosztani vagy megtűrni, hol sérülés vagy halál veszedelmének vannak kitéve, avagy egészségök vagy erkölcsi érzékük veszélyeztetik.

VII.

Quebec állam törvénye az ipari üzemekről.

1907. március 14.

Mindazon 16 éven alóli gyermekek (child) és leányok (young girl), akik ipari üzemben foglalkoztatva vannak és írni és olvasni nem tudnak, mindaddig, míg foglalkoztatásuk tart, avagy az ideig, míg írni és olvasni megtanultak; kötelesek megszakítás nélkül annak a helységnek esti iskoláját látogatni, amelyben laknak; tilos a munkaadónak gyermeket vagy fiatal leányt munkába felvenni, mielőtt meg nem győződött, hogy a gyermek vagy fiatal leány írni és olvasni tud, avagy míg az illetékes iskola igazgatójának vagy tanítójának bizonyítványa nem igazolja, hogy a gyermek vagy fiatal leány az iskolát látogatja. Ezen bizonyítvány megőrzendő és a felügyelő kívánságára előmutatandó.

VIII

Argentina.

Rendelet az 1907. évi nő- és gyermekmunkáról hozott törvényeknek a köztársaság fővárosában való életbeléptetéséről.

16 éven alóli kiskorúak, szemérmert sértő nyomtatványok, képek előállításánál nem alkalmazhatók.

16 évnél fiatalabb kiskorúak nem működhetnek közre színi- vagy egyéb nyilvános előadásokon. Ugyancsak nem dolgozhatnak ily korúak szövőgyárakban, hol átázás veszélyeinek avagy forró gőzök hatásának lehetnek kitéve.

Tilos ugyancsak ily korúakat higany foncsoros tükrök, ólomfehér, üvegolvasztás vagy lehűtés, végül gyufák előállítására felhasználni.

Nők és 16 éven aluli kiskorúak nem hajthatnak lábbal gépeket és nem forgathatnak vízszintes kerekeket; nem alkalmazhatók daruk mellett s jelzések megadására vagy továbbítására. Ebben a korban levők nem árulhatnak kicsiben szeszes italokat s nyilvános helyeken cipőtisztogatók sem lehetnek. Nem szabad továbbá őket mozgógépek közlőműveinek tisztítására vagy kenésére alkalmazni.

Tilos e védett korúakat állványokon, javításoknál vagy épületmázolásoknál foglalkoztatni.

16 éven alóli fiúk és nők az alábbi veszélyes és egészségtelen iparokban egyáltalán nem alkalmazhatók: 1. Robbanó szerek gyártásánál, 2. Petróleum párolásánál és finomításánál, 3. Kencék gyártásánál, 4. Szénkéneg, 5. Kén- és ecetaether, 6. Kollódium, 7. Vízhatlan szövetek, 8. Kénsav gyártásnál, 10. Anilin, 11. Pikrin, Oxalsav, 13. Salicylsav, 14. Murexid, 15. Chlór, 16. Calcium Chlorid, 17. Salétromsav, 18. Chromátok, 19. Fémólmom és ólom-sók, 20. Zinkfehér, 21. Rézsók, 22. Aranyozás és ezüstözés. 23.

Arzénkészítmények, 24. Szóda, 25. Kálilúg, 26. Poroszkék festék, 27. Celluloid, 28. Kátránykészítmények, 29. Tűzijáték, 30. Robbantószerke-
 lés előállítás, 31. Oly raktárakban, melyekben lőpor van felhalmozva. 32. Állati hulladékok, 33. Állati trágya, 34. Betü-
 öntésre, 35. Csont- és rongygyűjtés és mosásra, 36. Textilgyárakban kártolásra, végül 37. Mindennemű könnyen gyúló anyagoknál. Csakis bizonyos műveletekre korlátozva engedtetik meg 16 éven alóli kiskorúaknak az alábbi iparokban való foglalkozás: foszforos gyufagyárakban, pacal és béltisztító, cserző, fényezés bőrök, kaucsuk, műtrágya, kerámiai gyárakban, kelmefestődékben, festett papírgyártásnál, üveghutákban, tükörkészítésnél, dohánygyárakban, állati csontszéngyártásnál, mészégetőknél, gipszörlőknél, kalapgyártásnál, szőrök feldolgozásánál, kohóknál, szeszgyárakban.

Az argentinjai törvény a francia gyermektörvényből átvette azon intézkedést, mely szerint meghatározandó azon maximális súly, melyet 16 éven alóli egyének vállukon hordhatnak, síneken tölthetnek, vagy kocsin húzhatnak.

Az ipari felügyelettel a nemzeti egészségügyi osztály (departamento Nacional de Higiéné) végezi a fővárosban s ez ellenőrzi a fiatalok és gyermekek munkáját s az ezzel kapcsolatban fellépő ártalmakat

IX.

A magyar ipartörvény tervezete:

260. §. iparos (kereskedő)- tanulónak csak oly egyén alkalmazható, aki tizenkettedik életévét betöltötte, legalább négy elemi iskolai osztályt sikerrel végzett vagy e végzettségnek megfelelő és tanszerződés megkötése alkalmával igazolandó iskolai képzettség fölött rendelkezik. (264. §.)

A kereskedelemügyi minister olyan iparágakban, amelyekben a végzendő munka a kiskorú egészségére vagy testi, illetve szellemi fejlődésére hátrányos lehet, az iparos (kereskedő)- tanuló alkalmazását magasabb életkorhoz, valamint 18 évesnél fiatalabb személyek tekintetében annak hatósági orvos által való igazolásához kötheti, hogy azok egészsége és szervezete az illető iparág gyakorlására alkalmas.

275. §. 2. A munkaadó köteles: a tanuló egészségére ügyelni és kerülni mindazt, ami a testi fejlődését hátráltathatná; e célból a munkaadó a tanulót csak oly munkára alkalmazhatja, mely testi erejének és alkotásának megfelel;

3. a kiskorú tanulót rendre szoktatni, erkölcsileg üdvös irányban nevelni, vallásosságra, hazafiságra tanítani és a tanulóra testileg vagy erkölcsileg hátrányos befolyásokat elhárítani;

4. a tanuló bántalmazásától tartózkodni és őt az alkalmazottak vagy a házbeliek bántalmazásától megvédeni;

5. ha a tanulót lakással és étellemezzel is ellátja, egészséges lakó- és hálóhelyiségről és megfelelő étellemezzéről gondoskodni.

6. A tanulóknak vallása ünnepnapjain az istentisztelet látogatására időt engedni és őt erre rászorítani;

279. §. A tizenhatodik életévét még be nem töltött iparos (kereskedő)- tanuló munkaadójának házi fegyelme alatt áll; a munkaadó a tanulóval szemben csak oly fenyítést alkalmazhat,

mely tekintettel a tanulónak különösen nemére és korára, annak tisztességét nem sérti és egészségét nem veszélyezteti.

327. §. Az alkalmazott az elvállalt munkát szerződés szerint tartozik teljesíteni. A munkaadó azonban csak oly mérvben követelheti a kikötött munka teljesítését, mely az alkalmazott testi alkotásának és erejének megfelel.

351. §. Ha az ipari munkaszerződés értelmében a munkaadó az alkalmazottat lakással, étellel, fűtéssel, világítással vagy e szolgáltatások bármelyikével ellátni tartozik, tekintet nélkül arra, hogy az alkalmazottat házához fogadta-e vagy sem, tartozik az említett természetben való szolgáltatások és pedig úgy azok mennyisége, mint minősége tekintetében mindazt megadni, ami az alkalmazott élete, testi épsége, egészsége, erkölce, továbbá vagyoni biztonsága szempontjából szükséges.

Amennyiben a munkaadó ebbeli kötelezettségének bármelyikét is megszegi; az alkalmazott annak teljesítését, vagyoni kárának megtérítését, valamint szenvedett nélkülözéseinek kárpótlását keresetileg követelheti. Az alkalmazottnak kártérítésre, illetőleg kárpótlásra irányuló ez az igénye azonban érvényesíthetőségétől számított három hónap alatt elévül.

Az iparhatóság a szükséghez vagy a munkaadó, illetve az alkalmazott kívánságához képest szakértővel, a munkaadó által az alkalmazottnak szolgáltatott lakó- és hálólhelyiséget, valamint az étellemezést megvizsgálhatja és a munkaadónak utasításokat adhat arra nézve, hogy az e szakasz első bekezdésében megállapított kötelezettségeinek miképen tegyen eleget.

413. §. A tizenhatodik életévüket még be nem töltött alkalmazottak, úgyszintén az életkorra való tekintet nélkül a nőalkalmazottak, amennyiben munkaviszonyuk e törvény XVI-XVIII. fejezetének rendelkezései alá esik³ általában csakis nappali munkaidőben foglalkoztathatók. Nappali munkaidő alatt e rendelkezés szempontjából a reggeli 6 órától esti 8 óráig, éjjeli munkaidő alatt az esti 8 órától reggel 6 óráig terjedő idő értendő.

414. §. Olyan üzletekben, műhelyekben és irodákban, melyekben a munka nem gyárszerűleg végeztetik, vagy amelyekben az alkalmazottak száma tíznél nem több, a munkaadó erőhatalom és elemi csapások által előidézett üzemmegszakítás elhárítása céljából vagy nagyobb munkatorlódások esetén, azonban egy évben összesen legfeljebb 60 napon át a 14-ik életévüket betöltött férfi- és a 16-ik életévüket betöltött nőalkalmazottak nappali munkaidejét a tényleges foglalkoztatás idejének és a

munkaközi szüneteknek a betartásával esti tíz óráig meghosszabbíthatja.

A munkaidő meghosszabbításának minden ilyen esete azoknak a napok számának közlésével, kiknek munkaideje meghosszabbított, az iparfelügyelőnek 48 óra alatt írásban bejelentendő.

415. §. Gyáripari üzemekben és olyan üzletekben, műhelyekben vagy irodákban, melyekben a tizennegyedik életévüket betöltött férfi- és tizenhatodik, életévüket betöltött nőalkalmazottak napi munkaideje nyolc óránál nem több, a nappali munkaidő tartama esti tíz óráig meghosszabbítható.

416. §. A 16-ik életévüket még be nem töltött férfi- és az életkorra való tekintet nélkül a nőalkalmazottaknak a nappali munkaidő befejeztétől számítva, egyhuzamban megszakítás nélkül legalább tizenegy óra éjjeli pihenőidőt kell biztosítani.

Olyan üzemekben, tekintet nélkül az abban végzett munka természetére és az alkalmazott egyének számára, melyekben a munka mennyisége az idények befolyásának van alávetve, az ezek okozta munkatorlódások esetén és ezenkívül rendkívül körülmények által okozott szükség esetén, minden üzemben a 14-ik életévüket betöltött férfi- és a 16-ik életévüket betöltött nőalkalmazottak éjjeli pihenőideje – azonban egy évben összesen legfeljebb 60 napon át – 10 órára leszállítható.

417. §. Az iparfelügyelő a 413. §-ban az éjjeli munka tekintetében megállapított tilalmat felfüggesztheti és a 14-ik életévüket már betöltött férfi-, úgyszintén a 16-ik életévüket már betöltött nőalkalmazottaknak éjjeli munkaidőben való foglalkoztatását megengedheti: 1. erőhatalom vagy elemi csapás okozta üzemmegszakítások megszüntetése céljából szükséges munka teljesítésére, ha azoknak időszakosan visszatérő jellegük nincs, és ha azok előreláthatók és így elháríthatók vagy másképp megszüntethetők nem voltak; 2. gyors romlás vagy elváltozás veszélyének kitett nyersanyagok vagy félgyártmányok megmunkálására, ha a romlás vagy elváltozás veszélye előrelátható nem volt vagy másképp el nem hárítható. A 2-ik pont alapján a felfüggesztés egy évben összesen legfeljebb hatvan napra terjedhet. Az e szakasz alapján adható engedély hatálya a 14-ik életévüket még be nem töltött férfi- és a 16-ik életévüket még be nem töltött nőalkalmazottak foglalkoztatására nem terjedhet ki.

421. §. Az iparfelügyelő megengedheti, hogy olyan üzemekben, melyek nem gyárszerűleg folytattatnak vagy amelyekben 10 munkásnál több nem alkalmaztnak vagy végül, amelyekben a

alkalmazottak nem termelési, illetve feldolgozási, hanem a közönség kiszolgálásával járó vagy azzal kapcsolatos munkát végeznek, a tizennegyedik életévüket betöltött férfi és nőmunkások, kiknek egészségére vagy testi fejlődésére az ily munka hátrányos befolyással nincs, este 8 órán túli tiz óráig vagy a szükséghez képest azon is túl, éjjeli munkaidőben alkalmaztassanak. A 423» §.-ban megállapított napi munkaórák és a munkaközi szünetek ez esetben fs betartandók.

422. §. A kereskedelemügyi minister megengedheti, hogy olyan gyárüzemekben, melyekben a munka megszakítás nélkül folyik tizennegyedik életévüket betöltött férfimunkások, kiknek egészségét vagy testi fejlődését az ily munka nem veszélyezteti, éjjeli munkára alkalmazhatók legyenek.

Hasonlóképen megengedheti a kereskedelemügyi minister, hogy oly üzemekben, melyekben gyors romlás vagy elváltozás veszélyének kitett nyersanyagok vagy fegyártmányok dolgoztatnak fel, tizennegyedik életévüket betöltött férfi és nőmunkások, kiknek egészségét vagy testi fejlődését az ily munka nem veszélyezteti, évente legfeljebb hatvan napon át, akár egyhuzamban, akár megszakítással, éjjeli munkára alkalmazhatók legyenek. A 423. §.-ban megállapított napi munkaórák és a 428. §.-ban megállapított munkaközi szünetek ily esetekben is betartandók.

423. §. Tizennegyedik életévüket még be nem töltött fiú- és leánygyermekek olyan munkaviszonyban, melyre a törvény XVI.-XVIII. fejezetei alkalmazást nyernek, egy huzamban négy óránál ésnapontai8 órai munkaidő (413. §.) alatt összesen 7 óránál 16-ik életévüket még be nem töltött fiatal munkások és munkásnők naponkint kilenc órai munkaidő alatt összesen nyolc óránál, tovább nem foglalkoztathatók.

Az ipari- és kereskedelmi irodákban, illetve általában irodai munkára alkalmazott és 16 életévüket be nem töltött egyének, valamint az ily munkára alkalmazott nők általában, naponkint tízórai munkaidő alatt összesen 8 óránál tovább nem foglalkoztathatók.

Éjjeli munka esetén a naponkinti foglalkoztatási és munkaidő, az e szakban említett alkalmazottakra nézve egy-egy órával leszállítandó.

424. §. Az iparfelügyelő kivételes esetekben, nevezetesen az idények befolyásának alávetett iparokban az idényokozta rendkívüli munkatorlódások alkalmával, erőhatalom vagy elemi csapások által okozott károk megszüntetése céljából az üzlet, illetve üzem első berendezésénél, áthelyezésénél, átalakításánál, leltározásánál,

zárlatoknál, vásári előkészületeknél, rendkívüli forgalom lebonyolításánál, a 14-ik életévüket még be nem töltött fiú- és leánygyermek nap munkaidejét kilenc órára és tényleges foglalkoztatásuk idejét 8 órára, a 16-ik életévüket még be nem töltött fiatal férfi- és nő alkalmazottak napi munkaidejét tíz órára és tényleges foglalkoztatásuk idejét kilenc órára, azonban egy évben összesen legfeljebb 60 napon át meghosszabbíthatja.

Az engedély az első bekezdésben jelzett 60 nap tartamára egyszerre vagy ez időtartam határain belül esetről-esetre adható meg.

425. §. A kereskedelemügyi minister rendeleti utón az alkalmazottak napi munkaidejének és tényleges foglalkozási idejének a 423. §-ban megállapított mértékét az alkalmazottak egészségére különös veszélylyel járó üzemekben, azonban legfeljebb egy órával leszállíthatja. Az e tárgyban kibocsátott rendeletek a törvényhozásnak esetről-esetre bemutatandók.

428. §. A munkaadó a tizennegyedik életévüket még be nem töltött alkalmazottaknak minden 4 órán át, a 14-ik életévüket betöltött alkalmazottaknak öt órán át egy huzamban teljesített munka után félórai és délben, illetve az éjjeli munka közepén, legalább egy órai pihenő időt tartozik biztosítani.

Ha a munkaidő az e fejezet rendelkezései aláeső alkalmazottaknál huszonnégy óra alatt kilenc óránál nem több, az alkalmazottaknak csak déli, illetve éjjeli munkaközi szünet biztosítandó.

Ha az alkalmazottak munkaideje huszonnégy óra alatt 6 óránál nem több, a munkaközi szünet teljesen mellőzhető.

431. §. A munkaadó az üzemében alkalmazott fiatakorú alkalmazottaknak, úgyszintén a korra való tekintet nélkül a nő-alkalmazottaknak a munkaidőn túl otthon elvégzendő munkát ki nem adhat, sem őket az üzemtelepen kívül a munkaidőn túl egyébként nem foglalkoztathatja. Kivételnek e rendelkezés alól azok az alkalmazottak, kik a munkaadó háztartásának tagjai és akiket a munkaadó háztartása körében olyan munkával, mely az alkalmazott testi erejének és alkotásának megfelel és egészségét nem veszélyezteti, a munkaidőn kívül is foglalkoztathat.

443. §. Tizenkettedik életévüket még be nem töltött gyermekek olyan ipari munkára, melynél az e törvény XX.– XXII. fejezeteiben szabályozott munkaviszony jön létre, egyáltalában nem alkalmazhatók.

444. §. Kő, kavics és homokbányákban, úgy szintén földmunkálatoknál 14-ik életévüket még be nem töltött munkások nem foglalkozhatnátok.

445. §. Vendéglőkben, szállodákban, kávéházakban bor-, sör- és pálinkamérésekben s általában szeszesitalok kimérésére szolgáló üzletekben 18 évnél fiatalabb nőket a vendégek kiszolgálására alkalmazni tilos.

446. §. Mozgásban levő gépek tisztítására, vagy javítására 16 évnél fiatalabb férfimunkásokat, valamint az életkorra tekintet nélkül nőmunkásokat alkalmazni tilos.

447. §. Szemérmet sértő nyomtatványok és egyéb tárgyak előállítására 16 éven alóli munkásokat alkalmazni tilos.

451. §. A kereskedelmi minister felhatalmaztatik, hogy a belügyministerrel egyetértőleg kiadandó rendelet útján a bizonyos iparágakban az alkalmazottak foglalkoztatása tekintetében az életkor, valamint az egészség és az erkölcs követelményei szempontjából közelebbi tiltó rendelkezéseket állapítson meg és alkalmazás feltételeit közelebbről szabályozza.

TARTALOM.

	Oldal.
Bevezetés	3
Kérdőív	6
I. A munka hatása a gyermek szervezetére:	
A kifáradás	9
Meddig bírja a gyermek a munkát?	11
A pihenésről	12
II. A gyermekmunka gazdasági okairól	17
III. A korai pénzszerzés hátrányai	19
IV. A különböző foglalkozások káros befolyása a gyermekekre	20
V. A gyermekmunkás keresménye	32
VI. A különböző gyermekfoglalkozások:	
1. Mezőgazdaságban alkalmazott gyermekek munkája	37
2. A gyáripar és kisipar	41
3. Téglagyárak	48
4. Üveggyárak	50
5. Malomipar	54
6. A sütőipar	56
7. A cipész, csizmadia és bocskorosipar	60
VII. Házi ipar:	
A gyermekmunka a népies házi iparban és otthon munkában	64
VIII. Kereskedelem:	
1. A gyermekmunka a kereskedelemben	69
2. Vendéglősipar, pincérszolgálat	3
IX. Mellékfoglalkozások:	
1. A tej, sütemény és újságkihordók	75
2. Gyermekmunka a forgalmi és szállító vállalatoknál	78
3. A tekepályákon foglalkozó gyermekek	79

	Oldal
X. Különféle mellékfoglalkozások	81
XI.A gyermekmunka szabályozása és védelme	85
XII. Összefoglalás	94
Gyermekvédelmi törvények a külföldi államokban és a magyar ipar- törvény tervezete:	
I. Német birodalom	99
II. Franciaország	102
Angolország	104
Olaszország	106
Schweiz	109
Amerikai egyesült államok Illionois	111
VII. Quebec.	112
VIII. Argentina	113
IX.A magyar ipartörvény tervezete	115